

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL ANA SANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAYAT AĞACI SEMBOLİZMİ VE TEKSTİL BASKICILIĞINDAKİ
UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**Hazırlayan
Evrım KILIÇ**

**Danışman
Yrd. Doç. Füsün ÖZPULAT**

İZMİR - 2011

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Hayat Ağacı Sembolizmi ve Tekstil Baskıcılığındaki Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: 21.07.2011

Adı Soyadı: Evrim KILIÇ

İmza:

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün 28.07.2011 tarih ve 16.....sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin..... maddesine göre Tekstil Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Evrim Kılıç'ın "Hayat Ağacı Sembolizmi ve Tekstil Baskıcılığındaki Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma" konulu tezi/projesi incelenmiş ve aday 13.09.2011 tarihinde, saat 5:15:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra 90.dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin Başarılı..... olduğuna oy Birliği..... ile karar verildi.

BAŞKAN

Yrd. Doç. F. İSMA ÖZPULAT

ÜYE

Doç. Dya Sipaligil

(ÜYE)

Yrd. Doç. Cengiz MEYDAN

(ÜYE)

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: Konu Kodu: Üniv. Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: KILIÇ **Adı:** Evrim

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Hayat Ağacı Sembolizmi ve Tekstil Baskıcılığındaki Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: A Study on Symbolism of Tree of Life and its Associated Practices for Textile Printing

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü. **Enstitü:** G.S.E. **Yıl:** 2011

Diğer Kuruluşlar:

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

Doktora:

Tıpta Uzmanlık:

Sanatta Yeterlilik:

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 115

Referans Sayısı: 79

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç. **Adı:** Füsün

Soyadı: ÖZPULAT

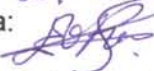
Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Hayat Ağacı
- 2- Kutsal Ağaç
- 3- Sembolizm
- 4- Cennet Ağacı
- 5- Bilgi Ağacı

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Tree of Life
- 2- Sacred Tree
- 3- Symbolism
- 4- Tree of Heaven
- 5- Tree of Knowledge

Tarih: 21.07.2011

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum. Evet Hayır

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eski olan kutsal ağaç kavramı, insan yaşamına çeşitli şekillerde girmiş ve sanat dallarının önemli konulardan birisi olmuştur. Motiflerin sembolik anlamları ve kullanımları; zamana, kültüre ve coğrafyaya göre farklılık göstermektedir. Ortadoğu'da hurma, Anadolu'da zeytin, Uzakdoğu'da ise şeftali ağacının kutsal sayılması buna örnek verilebilir. İşlevselliği ve hayat veren gücüyle ağaç, birçok sembolik anlamlar içermektedir. Yaratılış ve türeme gibi kavramlar hemen her toplumun inançlarında kutsal ağaçla ilişkilendirilmiştir. Toplumlarda ağaçtan türeme efsaneleri ve ağacın Tanrıların ve ruhların barınağı olduğu inancı oldukça yaygındır. Orta Asya ve Şamanizm'de ağacın dallarındaki kuşlar, şaman ruhlarını simgelemektedir.

Kutsal ağacın insan hayatıyla ilgili görülmesi, ağacın hayat taşıyıcısı olduğundan kaynaklanmaktadır. Yaprakını döken ve dökmeyen ağaçlar, yaşam döngüsünün simgesi olmuş ve hayat ağacı olarak adlandırılmıştır. Yaprakını dökmeyen ağaçlar, ölümsüzlüğü ve Tanrısallığı, dökenler ise doğum, yaşam ve ölümlükle özdeşleştirilmiştir. Ağaca yüklenen bu sembolik anlamların özünde, insanlara ve hayvanlara sağladığı sayısız faydalar yer almaktadır. Meyvesi, yaprakları, gövdesi ve gölgesi gibi çeşitli yararlarından dolayı kutsallaştırılan ağaç, bir kült nesnesine dönüşmüştür.

Birçok uygarlığın mitoloji ve dinlerinde sıkça karşılaştığımız kutsal ağaç figürü, derin sembolik anlamlar içermekte ve bize bulunduğu çağın inanç sistemleri hakkında bilgi vermektedir. İnanç dünyasının motifi olarak görülen hayat ağacı, bütün kutsal kitaplara ve kitabı olmayan dinlere kutsallığı ile konu olan önemli bir motif olmuştur. Zeytin, incir, hurma ve nar ağaçlarının meyveleri şifa verici özelliklerinden dolayı, üç büyük din tarafından kutsal kabul edilmiştir. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haçın hayat ağacı olduğuna inanılmış ve haç, yerden göklere yükselen bir ağaç olarak betimlenmiştir. Musevilerin kutsal ağacı olan Sephiroic ağaç ters dönmüş olarak tasvir edilmektedir. Diğer kutsal sayılan ağaçlardan biri de İslam'da cennette var olduğuna inanılan ve ters dönmüş şekilde betimlenen Tuba ağacıdır.

Hayat ağacını destekleyen motifler içinde hayvanlar; gerçekçi ve mitolojik olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Hayat ağacının bu kutsal varlıklar tarafından korunduğuna inanılmaktadır. Ağaç, aynı zamanda bitkisel formlar, gezegenler ve insan figürleriyle de desteklenmiştir. Adem ve Havva ile adı geçen hayat ağacı yada diğer adıyla bilgi ağacı, konumuz açısından önemli olmakla beraber, hayat ağacı inancını kavramamıza yardımcı olmaktadır. Ağaçla özdeşleştirilen bir diğer önemli figür ise Ana Tanrıçadır. Ağacın meyve vermesiyle, Ana Tanrıçanın doğurganlığı arasında çoğu zaman bağlantı kurulmuş ve bu durum bereket ve üremeye ilişkilendirilmiştir.

Yapılan araştırmada hayat ağacı motifinin dokuma ve kirkitli dokuma (halı – kilim - seccade) alanlarında daha sık kullanıldığı saptanmıştır. İslam kültüründe dini ve sembolik anlamlar içeren, hurma, selvi, nar ve kozalak motifleri Osmanlı dokumalarında ve işlemelerinde sıkça kullanılmıştır. Kirkitli dokumalarda resmedilen hayat ağacı motifi, İslamiyet'teki tasvir yasağından dolayı genellikle soyut ve geometrik formlarla ifade edilmiştir. Özellikle seccadelerde mihrap içine yerleştirilen hayat ağacı motifi, tanrıya ulaşmayı simgelemesi bakımından oldukça önemlidir. Hayat ağacının baskılı tekstillerdeki kullanımı kısıtlı olmakla birlikte, motifin çoğunlukla Hint, Endonezya ve İran baskılı tekstillerinde, kalıp baskı, kalamkari ve batik tekniğiyle oluşturulduğu görülmektedir.

ABSTRACT

Concept of sacred tree which is as old as human history has been changed into a variety of forms in living of mankind and become one of the most important subjects in arts. Symbolic meanings and uses of patterns vary based on periods of time, culture and geography that they belong in, the typical example of which is that date palm, olive and peach trees in the Middle East, Anatolia and Far East have been regarded as sacred plants respectively. Themes such as creation and genesis have always been associated with sacred trees in their own faiths. Legends that people and all other living things first appeared from tree, especially holy trees and trees are residences of gods and souls are widely popular in human communities all over the world. Birds described in trees on tree branches symbolise Shaman souls in Central Asia and Shamanism.

Association of sacred tree with human life stems from the very idea that tree bears life itself. All sorts of trees such as evergreen and none evergreen ones have been the symbol of life cycle and therefore called tree of life. Evergreen trees has been identified with immortality while none evergreen ones with life and death. Essence of such attributions to trees as above have been related to their numerous benefits to people and animals. Trees that have been sacred with their fruits, leaves and shadows have finally turned into an object of cult.

The pattern of sacred tree that we often encounter in mythologies and religions of many civilizations includes profound symbolic meanings and therefore informs us on belief systems of the ages when it existed. Tree of life seen as the pattern in almost all faiths has long been an important pattern for religions with and without sacred books thanks to its assumed sacredness. Due to healing aspects of fruits of olive, fig, pomegranate and date trees have been regarded as sacred items by the three great religions. The cross on which Jesus was nailed is believed to have been cut out of tree of life and the cross or crufix has always been described as a tree which ascends up to heavens. The Sephirotic tree was an inverted tree for Hebrews as sacred tree. One of the trees described as sacred and existing in paradise is Tuba tree defined as an inverted tree in Islam.

Patterns related to tree of life are categorised into realistic and mythologic groups. Tree of life is believed to be protected by sacred creatures. Tree has been supported by floral forms, planets and human figures in and around it. Tree of life or differently tree of knowledge that have been mentioned in annectodes related to Adam and Eve is important for our study and therefore helps us to conceive faith “tree of life”. Another pattern associated with tree is mother goddess. Fruit bearing of tree and birth prolificacy of mother goddess have always been correlated with each other and therefore fecundity and reproduction have closely been associated with each other as well.

Studies showed that tree of life pattern has been more frequently used in weaving and loom reed weaving (carpet, kilim and prayer rug). Date palm, cypress, pomegranate and pine cone patterns which are all religiously and symbolically used in Ottoman weavings and embroideries. Patterns of tree of life have generally been described as abstracted and geometric forms just because of banning human descriptions in forms of pictures. Tree of life pattern woven on prayer rugs in mihrab is of importance in terms of union or reunion with Allah in Islam. Although patterns of tree of life are hardly used in printed textiles, Indian, Indonesian and Persian printed textiles include such patterns using techniques of block printing, kalamkari and batik.

ÖNSÖZ

Çok eski çağlardan bu yana insanoğlunun yaşamında çok önemli bir yere sahip olan ağaç, işlevselliği ve sayısız faydalarından dolayı kutsal kabul edilmiştir. Yaşam döngüsünün sembolü olarak görülen ağaç, hayat ağacı olarak adlandırılmakta ve hemen her kültürde karşımıza çıkmaktadır. Hayat ağacının en önemli özelliği üç kozmik alanı (yeraltı-yeryüzü- gökyüzü) birbirine bağlamasıdır. Hayat ağacı, çoğu zaman yerden göklere yani Tanrı katına yükselen evrensel bir sütun olarak da bilinmektedir.

Hayat ağacı sembolizmi ve inancından yola çıkarak oluşturulan ve üç bölümde incelediğimiz konuda, ağacın kutsallığı ve insan hayatındaki önemi vurgulanmak hedeflenmiştir. Hayat ağacı, mitolojik ve dinsel bir çerçevede ele alınarak toplumsal ve kültürel yaşamdaki yeri belirtilmek istenmiştir. Yapılan araştırmada, mitolojilerden, dinlerden, ikonografiden ve hayat ağacı motifinin tekstile uygulanan örneklerinden yararlanılmıştır. Araştırma sürecinde temin edilen kaynakların görselleri taranmış ve yabancı kaynaklardaki bilgiler tercüme edilmiştir.

Birinci bölümde, birçok kültürün dinlerine ve mitolojilerine konu olan hayat ağacı motifinin sembolik ve dini anlamları üzerinde durulacaktır. Kutsal ağaç olarak da bilinen hayat ağacı, mitoloji ve efsanelerin ana motifleri arasında yerini almıştır. Özellikle Antik Yunan ve Roma mitolojilerinde görülen ağaca dönüşme efsaneleri ağacın kutsallığını kanıtlar niteliktedir. Bütün kutsal kitaplarda adı geçen hayat ağacı ya da diğer adıyla cennet ağacı, kutsal bir nesne olarak varlığını günümüze kadar koruyabilen önemli bir inanç motifidir.

İkinci bölümde, hayat ağacını destekleyen gerçekçi ve mitolojik hayvanlar, bitkisel formlar ve insan figürleriyle oluşturulan kompozisyonlardan söz edilecektir. Bu kutsal varlıklar tarafından korunduğuna inanılan ağaç, genellikle simetrik bir düzende resmedilmekte olup, her iki yanında gerçekçi ve mitolojik hayvanların yer aldığı görülmektedir. Ağacın kutsallığı ve onu destekleyen motiflerle olan ilişkisi üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, hayat ağacı motifinin tekstil baskıcılığındaki uygulamalarından bahsedilecektir. Konuyla ilgili yapılan araştırmada hayat ağacının baskılı tekstillerdeki uygulamaları konusunda sınırlı sayıda örneklere rastlanmıştır. Konumuz daha çok dokuma ve kirkitli dokuma alanlarında örneklemeleri kapsamaktadır. Hayat ağacı motifini, baskılı tekstillerde özellikle Hint, Endonezya ve İran kalıp baskı, kalamkari ve batik tekniklerinde görmek mümkündür. Bu tür örneklerle konu tanımlanmaya çalışılmıştır. Hayat ağacıyla ilgili bizim kültürümüzdeki örneklere baktığımızda motifin çoğunlukla Osmanlı dokuma kumaşlarında kozalak, hurma ağacı ve şal motifleriyle örneklediğini görmekteyiz. Kirkitli dokumalarda ise özellikle halı tekniğiyle dokunan seccadelerde minareye benzer ince uzun formuyla selvi ağacı, ölümü ve Tanrıya ulaşmayı simgeleyen dini anlamıyla yüzyıllardır kullanılmaktadır.

Bu çalışmayı, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve daima yanımda olan canım ailem, Gülşen Kılıç, Yavuz Kılıç ve Derya Kılıç'a ithaf ediyor ve çalışmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Füsun Özpulat'a ve emeği geçen herkese gönülden teşekkür ederim.

EVİRİM KILIÇ

2011

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
YÖK DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
RESİMLER LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

MİTOLOJİLERDE VE DİNLERDE HAYAT AĞACI VE SEMBOLİZMİ

1.1. Mitolojilerde Hayat Ağacı	6
1.1.1. Orta Asya Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	7
1.1.2. Orta ve Yakındoğu Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	11
1.1.2.1. Mezopotamya Uygarlıklarında.....	12
1.1.2.2. Eski Mısır Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	15
1.1.2.3. Hint Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	17
1.1.2.4. Pers Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	19
1.1.2.5. Arap Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	19

1.1.3. Anadolu Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	20
1.1.4. Eski Yunan ve Roma Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	23
1.1.5. Kuzey Avrupa Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	25
1.1.6. Uzak Doğu Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	29
1.1.6.1. Çin Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	29
1.1.6.2. Japon Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	31
1.1.7. Amerikan Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	32
1.1.7.1. Kızılderili Mitolojisinde.....	32
1.1.7.2. İnka, Maya ve Aztek Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	34
1.1.8. Diğer Kültürlerde Hayat Ağacı.....	35
1.1.8.1. Afrika Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	35
1.1.8.2. Avustralya Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	35
1.1.8.3. Hawaii Adaları Mitolojisinde Hayat Ağacı.....	36
1.1.8.4. Güneydoğu Asya Mitolojilerinde Hayat Ağacı.....	36
1.2. Dinlerde Hayat Ağacı.....	37
1.2.1. Kitabı Olan Dinlerde Hayat Ağacı.....	38
1.2.1.1. Musevilikte Hayat Ağacı.....	39
1.2.1.2. Hıristiyanlıkta Hayat Ağacı.....	41
1.2.1.3. İslam'da Hayat Ağacı.....	43
1.2.2. Kitabı Olmayan Dinlerde Hayat Ağacı.....	45
1.2.2.1. Budizm'de Hayat Ağacı.....	45
1.2.2.2. Şamanizm'de Hayat Ağacı.....	46
1.2.2.3. Maniheizm'de Hayat Ağacı.....	49
1.2.2.4. Taoizm'de Hayat Ağacı.....	51

2. BÖLÜM

HAYAT AĞACINI DESTEKLEYEN MOTİFLER

2.1. Hayvan Figürleri.....	52
2.1.1. Mitolojik Hayvanlar.....	52
2.1.2. Gerçekçi Hayvanlar.....	53
2.2. Bitkisel Motifler.....	55
2.3. İnsan Figürleri.....	57
2.4. Gezegen Motifleri.....	58

3. BÖLÜM

TEKSTİL SANATLARINDA HAYAT AĞACI VE DESTEKLEYEN MOTİFLER

3.1. Dokuma Sanatında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler.....	62
3.2. İşleme ve Aplike Sanatında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler.....	78
3.3. Tekstil Baskıcılığında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler.....	87
SONUÇ.....	102
EKLER.....	105
KAYNAKLAR.....	110
ÖZGEÇMİŞ	

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Asurpanipal'in sarayından bahçe temalı rölyef.....	13
Resim 2: Kutsal ağaca tapan II. Aurnasirpal'ın sarayından taş kabartması.....	14
Resim 3: Bronzdan yapılmış Hint hayat ağacı.....	18
Resim 4: Hayat ağacı ve ona yapılan ibadet, Urartular.....	22
Resim 5: İskandinav ve Cermen mitolojisinde dünyanın sütunu sütunu olduğuna inanılan Yggdrasil ağacı.....	27
Resim 6: Adem ile Havva temalı resim.....	39
Resim 7: Şamanın göğe manevi yolculuğunda kullandığı direk.....	47
Resim 8: Hayat ağacı motifli taş kabartma, Erzurum Çifte Minareli Medrese.....	54
Resim 9: Hayat ağacı motifli taş kabartma, Erzurum Yakutiye Medresesi.....	55
Resim 10: Osmanlı Dönemine ait hurma ağacı motifli yastık yüzü.....	62
Resim 11: Osmanlı Dönemine ait şemse şeması içinde yerleştirilmiş hurma ağacı (hayat ağacı) motifli çatma örtü.....	63
Resim 12: Osmanlı Dönemine ait hurma ağacı (hayat ağacı) motifli kemha örtüden bir detay.....	63
Resim 13: Stilize kutsal ağaçlar (hayat ağacı) ve çeşitli hayvan figürlü geleneksel Pamuklu dokuma.....	64

Resim 14: Palmiye (hayat ağacı) ve aslan motifli, altın iplikle dokunmuş kumaştan bir detay.....	64
Resim 15: Selvi (hayat ağacı), insan ve hayvan figürlü ipek kumaştan bir detay.....	65
Resim 16: Hayat ağacı motifli seccade halı.....	66
Resim 17: Hayat Ağacı motifli seccade.....	66
Resim 18: Cennet bahçesi ve selvi (hayat ağacı) motifli halı.....	67
Resim 19: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran, 14. y.y. sonları.....	68
Resim 20: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran, 19. y.y.....	68
Resim 21: Hayat ağacı ve hayvan motifli halı, İran, 20. y.y. başları.....	69
Resim 22: Hayat ağacı motifli seccade halı, İran, 19. y.y sonları.....	69
Resim 23: Hayat ağacı, geyik ve aslan figürlü halı, İran.....	70
Resim 24: Hayat ağacı ve hayvan figürlü halı, Pakistan.....	70
Resim 25: Hayat ağacı, aslan ve deve figürlü halı, İran.....	71
Resim 26: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran.....	71
Resim 27: Amerikan yerlilerine ait hayat ağacı motifli kilim.....	73
Resim 28: Hayat ağacı motifli kilim, Şarköy – Tekirdağ.....	74
Resim 29: Hayat ağacı motifli kilim (seccade), Uşak – Eşme.....	74
Resim 30: Stilize Hayat ağacı ve kuş motifli çözüğü ikatı, Endonezya.....	75
Resim 31: Hayat ağacı ve mitolojik hayvan figürlü törensel kumaş.....	75
Resim 32: Hayat ağacı motifli tapestry duvar panosu, William Morris.....	76
Resim 33: Hayat ağacı motifli tapestry kilim, Kahire – Mısır.....	76
Resim 34: Hayat ağacı motifli tapestry'den bir detay.....	77

Resim 35: Vazo içinde resmedilen hayat ağacı motifli tapestry'den bir detay.....	77
Resim 36: Orta ekseninde hayat ağacı ve fil motifli yağlıklar, Bursa yöresi.....	79
Resim 37: Selvi ve çiçek motifli yağlık (mendil), Bergama yöresi.....	79
Resim 38: Hayat ağacı motifli törensel duvar panosu, Endonezya.....	80
Resim 39: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifi işlemeli ipek kumaş, Hindistan.....	80
Resim 40: Saten kumaş üzerine hayat ağacı motifli yatak örtüsü, Çin.....	81
Resim 41: Selvi motifli, ipek ve metal ipliklerle işlemeli Türk Havlusu.....	82
Resim 42: Selvi motifi işlemeli el dokuması keten havlu.....	82
Resim 43: Keten üzerine Hayat ağacı motifli ipek işleme havlu, Türkiye.....	83
Resim 44: Stilize hayat ağacı ve fil motifli applike kumaş, Hindistan.....	85
Resim 45: Hayat ağacı, insan ve hayvan figürlü applike kumaş, Hindistan.....	86
Resim 46: Hayat ağacı ve fil motifli applike çadırdan bir detay.....	86
Resim 47: Hayat Ağacı ve Sawat (geniş kanatlar) motifli peştamal.....	88
Resim 48: Hayat ağacı motifli kutsal törensel kumaş, Hindistan.....	89
Resim 49: Hayat ağacı ve hayvan motifli kutsal törensel kumaş.....	90
Resim 50: Hayat ağacı motifli duvar panosu, Hindistan.....	91
Resim 51: Hayat ağacı motifli kutsal kumaş, Endonezya.....	92
Resim 52: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli kumaş.....	93
Resim 53: Hayat ağacı, kuş ve tavus kuşu motifli pano, Hindistan.....	94
Resim 54: Hayat ağacı motifli duvar panosu, Hindistan.....	95
Resim 55: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli yatak örtüsü, Hindistan.....	96
Resim 56: Selvi motifli kumaş, (kalamkari), Hindistan.....	96
Resim 57: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli kumaş, Hindistan.....	97

Resim 58: Hayat ağacı motifli kumaş, Hindistan, 18. y.y. sonları.....	97
Resim 59: Hayat ağacı motifli kumaş, Endonezya.....	98
Resim 60: Hayat ağacı motifli törensel kumaş, Endonezya.....	98
Resim 61: Hayat ağacı, insan ve hayvan figürlü törensel duvar panosu.....	99
Resim 62: Hayat ağacı motifli yatak örtüsü, Amerika.....	99
Resim 63: Selvi ve şal motifli seccade halı, İran.....	100
Resim 64: Selvi motifli perde yada duvar panosu, İran.....	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Altay Şamanlarına ait sırık, Dünya Ağacı motifli davullar.....	9
Şekil 2: Eski Mısır resmi, hayat ağacının dallarından yiyecek ve içecek sunan Ana Tanrıça.....	16
Şekil 3: İnka, Maya ve Aztek kültürlerinde hayat ağacı motifli rölyef.....	34
Şekil 4: Musevilikte Kabalacı Hayat Ağacı.....	40
Şekil 5: Dolgan Şamanlarına ait sırık şeklinde tasvir edilen bir dünya ağacı.....	48
Şekil 6: Budist Uygur duvar resmi, ağaç şeklinde şamdan.....	50
Şekil 7: Maniheizmle ilgili olduğu sanılan bir Uygur duvar resmi.....	50
Şekil 8: Kilimlerde kullanılan stilize Hayat ağacı motiflerinden örnekler.....	72
Şekil 9: Dağıstan kilimlerinde kullanılan stilize hayat ağacı motifi.....	73
Şekil 10: Kore'deki min-soo köylü eserlerinde ve Kuzey Suriye'deki tekstil süslemelerinde kullanılan hayat ağacı motifi.....	84
Şekil 11: Çekoslovakya'daki Martovce köyünde kadınlara ait gömü giysilerinin başlıklarında kullanılan, huş ağacından tanrıçaya dönüşen motif.....	84

GİRİŞ

*“Hayat ağacı motifi, birçok kültürde karşımıza çıkmakla beraber hemen her kültürde farklı adlarla anılmaktadır. Hayat ağacı, Türkçe’de; Kozmik ağaç, yaşam ağacı, dünya ağacı, cennet ağacı, kutsal ağaç, bilgi ağacı, direk, kazık ve sütun olarak adlandırılmakla birlikte, İngilizce’de; Tree of life, tree of heaven, life tree ve tree of the knowledge of good and evil, Fransızca’da; Arbre de vie ve Almanca’da; Lebensbaum olarak bilinmektedir.”*¹ *“Orhan Hançerlioğlu’nun “İnanç Sözlüğü”ne göre “Hayat Ağacı” evrensel canlılığı simgeleyen mitolojik bir ağaçtır. Bu ağaç, en ilkelinden en gelişmişine kadar birçok inançlarda tasarımlanmıştır.”*²

İnsanoğlunun yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olan hayat ağacı, duygu ve düşüncelerin anlatımında bir ifade aracı olarak birçok sembolik anlamlar içermektedir. Belirti ve işaret anlamlarına gelen sembolizm, konumuz açısından çok önemli olmakla beraber, hayat ağacı kavramına ve inancına ışık tutmaktadır. İnsanlar yaşamı boyunca bir şeylere inanma ve tutunma içgüdüleriyle bazı sembolik motiflerin doğmasını sağlamışlardır. Şekillere yada motiflere yüklenen bazı sembolik anlamlar, zamana, kültürlere ve coğrafyaya bağlı olarak değişmektedir. Ağacın insan üzerindeki yarattığı izlenimler çoğu kültürde ortak özelliklere sahip olmakla beraber ağaç; bereket, yaratılış ve türeyiş, yaşam ve ölüm gibi kavramları simgelemektedir. İnanç dünyasının eseri olan hayat ağacı, bitmek bilmeyen verimliliği ve mevsimsel değişimleriyle bolluğun, bereketin ve yaşam döngüsünün sembolü olmuştur.

¹ Metin Sözen / Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, 3.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.102

² Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.692

Tarih öncesi çağlardan bu yana pek çok sembolik anlamlar taşıyan hayat ağacının mitolojik ve dinsel bir çerçeveye içerisinde ele alınması gerekmektedir. Birçok kültürün mitolojilerine ve dinlerine konu olan hayat ağacı, insanoğluna sağladığı faydalardan dolayı kutsal bir nesne olarak kabul edilmiştir. Mitolojilerde sıkça karşımıza çıkan ağaca dönüşme efsaneleri, ağaçların kutsallığını ve önemini kanıtlar niteliktedir. Ağaçlara yüklenen bu kutsallık inancının altında, onların ruhların barınağı olması inancı da yatmaktadır. Eskiçağ insanlarınınca büyük saygı gören ağacın temelinde aslında orman kültü yer almaktadır. İnsanlar ormanlara ve ağaçlara saygı ve korku ile yaklaşmışlar ve çoğu kez onlara kurbanlar sunmuşlardır. Ağaçlara zarar verilmesi durumunda, bunun uğursuzluk getireceğine inanılmış ve bundan dolayı ağaç kesmek günah sayılmıştır.

Türk kültüründe olduğu gibi, bütün dünya kültürlerinde ve dinlerinde görülen ağaç kültürünü incelemeye geçmeden önce mit, mitoloji ve kült kavramları üzerinde durmamız gerekir. Yunan asıllı “mit” ve “mitoloji” terimleri, bizde çok yakın zamanlardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.³ Farsça bir sözcük olan efsane (Fr. Al. Mythe, ing. Myth) gerçekte masal anlamını dile getirir. Batı dillerindeki karşılığı mit sözcüğü, Yunanca söz ve öykü (hikaye) anlamlarını dile getiren mythos sözcüğünden türetilmiştir. Efsane deyimi gerçek bir olayın olağanüstü anlatılışı için kullanıldığı gibi doğasal olayların açıklanması için tümüyle hayal ürünü olan öyküler için de kullanılır. Mitoloji, bütün efsaneleri birbirleriyle bağıntılı olarak sistemleştirir. Efsaneler, inanç alanının temel ürünleridir. Çeşitli açılardan incelenmiş ve sınıflandırılmışlardır.⁴

Kült denilince atalar kültü, tabiat kültü (dağ, ağaç, su vs.) akla gelmektedir. Konumuz olan ağaç da tabiat kültürünün bir parçasıdır. Kült kavramı içerisinde değerlendirilen atalar, dağ, ağaç, su vs. Tanrı değil, tanrısal olarak kabul edilmişler, özellikle de ağaç kültü, Tanrıyı sembolize ederek Tanrı kutunun kaynağı olarak görülmüştür.⁵

³ Pervin Ergun, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s.5

⁴ Hançerlioğlu, **a.g.e.**, s.159, 160

⁵ Ergun, **a.g.e.**, s.16

Kutsal kitaplarda sıkça adı geçen hayat ağacı, cennet ağacı veya bilgi ağacı olarak adlandırılmaktadır. Çoğu zaman cennet kavramıyla birlikte adı geçen hayat ağacının cennette var olduğuna inanılmaktadır. Hayat ağacı kavramının kökenleri ilk insan Adem ve Havva'ya kadar gitmekte ve burada karşımıza Bilgi Ağacı olarak çıkmaktadır. Yılan tarafından kandırılan Adem ile Havva, yasak meyveden tatmışlar ve böylelikle iyilik ve kötülülüğün bilgisine ulaşmışlardır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haçın hayat ağacının odunundan yapıldığına inanılmakta ve Hıristiyan alemi tarafından kutsal sayılmaktadır. Cennette varolduğuna inanılan bir başka ağaç ise, İslamiyet'teki Tuba ağacıdır. Bütün kutsal kitaplarda adı geçen bu ağaçlara baktığımızda hepsinin meyve verdiğini görmekteyiz. Onlara yüklenen kutsallığın özünde, daha önce de belirttiğimiz gibi, insanlara sağladığı sayısız faydalar yer almaktadır. İncir, zeytin, hurma ve nar ağaçları meyvelerinin şifa verici özellikleri, kutsal kitaplarda yerini almış ve bu ağaçlar hayat ağacı olarak kabul edilmiştir.

Elbette bütün ağaçlar hayat ağacı kapsamına girmez. Kozmik ağaç yada hayat ağacı olarak tanımlanan ağaçların belirli özellikleri olması gerekmekte ve ancak bazı ağaçlar bu kategoriye dahil olabilmektedir. Hayat ağacının en önemli özelliği, dünyanın merkezinde yer almasıdır. Köklerinin yer altı dünyasına, dallarının ise göğün en yüksek katına, yani Tanrının mekanına ulaşması, gövdesi ve gölgesinin büyükçe ve geniş olması, yapraklarını dökmemesi ya da yaz kış canlı kalması gibi özellikleri saymak mümkündür. Ağaçların kışın dökülen, yazın ise yeşeren yaprakları insanlar tarafından kutsal kabul edilmiş ve ağaç bir kült nesnesi haline dönüşmüştür. Her mevsim yeşil olan ağaçlar, ölümsüzlüğü, kutsallığı ve tanrısallığı sembolize etmektedir. Ağaç, bu ikili doğasıyla insanların ilgisini çekmiş ve kutsal bir varlık olarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Üç kozmik alanı (yer altı, yeryüzü ve gökyüzü) birbirine bağlayan kozmik ağaç, Şamanizm'e göre bazen merdiven, bazen de direk ile temsil edilmekte ve ayin sırasında bu ağaç büyüselleşerek gökyüzüne uzanmaktadır. Kozmik ağaç, çoğu zaman dalları aşağıda, kökleri yukarda yani ters dönmüş olarak da tasvir edilmiştir. Birbirine zıt eylemleri simgeleyen ters dönmüş ağacın aşağıya uzanan dalları, yok oluş ve ölümü, yukarda olan kökleri ise, yaşam enerjisi ve dirilişi temsil etmektedir.

Hayat ağacı denildiği zaman onu destekleyen motiflerden de bahsetmemiz gerekir. Çoğu zaman hayat ağacının dallarında kuşlar, tepesinde kartal, dibinde ejderha ve dallarına uzanarak beslenen keçi ve geyik figürleri bulunmaktadır. Hayat ağacını destekleyen motifler çeşitli olmakla beraber bunlar; gerçekçi veya mitolojik hayvanlar, insan - ana tanrıça figürleri, bitki, sırik ve su motifleridir. Koruyucu bir unsur olarak kartal, çoğu zaman hayat ağacının tepesinde betimlenmiştir. Gücün ve kudretin sembolü olan efsanevi yaratık ejder figürü de ağaç ile birlikte betimlenen motifler arasındadır. Hayat ağacı çoğu zaman Orta Asya inançlarında karşımıza sırik, ağaç direk yada merdiven olarak çıkmakta ve ayin sırasında Şaman, bu sırik sayesinde gökyüzüne ve tanrı katına ulaşmaktadır. Hayat ağacının dibinde genellikle bir pınar yada kuyu bulunmakta ve bu kuyudan su içen kişinin de bilgeliğe yada ölümsüzlüğe ulaşacağına inanılmaktadır. Ağaç ile özdeşleştirilen bir diğer önemli figür ise ana tanrıça figürü olmakla beraber, ana tanrıçanın doğurganlığı ile ağacın meyve vermesi ilişkilendirilmektedir.

Hayat ağacı motifi, süsleme sanatlarının birçok dalında sevilerek kullanılmıştır. Yaşamın sembolü olarak kabul edilen hayat ağacı, vazgeçilmez bir bezeme ögesi olmuş, taş işçiliği, çini süsleme, mezar taşları ve ahşap işçiliğinde kullanılmıştır. Süsleme motifleri incelendiğinde birtakım kavramlar ve semboller karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu çok eski çağlardan bu yana yaşamlarında tutunacak ve güvenecek gizli bir varlık aramıştır. Bu arayışlar ve inançlar; yıldızlar, gezegenler, toprak ve ağaçlar gibi bütün tabiat varlıklarından kaynak almıştır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini taş, toprak, maden, seramik ve tekstillerde dile getirmişler ve bu inançlar görsel malzemeye dökülerek, insan, kültür, uygarlık ve sanat ilişkisinde değerlendirilmesi gereken yapıtlar ortaya çıkarmıştır. İslam sanatında selvi, uzun ve sivri yapısıyla minareye benzetilmiş ve ona dinsel bir anlam yüklenmiştir. Osmanlı kültüründe önemli bir yere sahip olan selvi ağacı, minareye benzer formuyla Osmanlı süsleme ve tekstil sanatlarının gözde motifleri arasında yerini almıştır. Hayat ağacı genelde bereketi, ölümsüzlüğü ve uzun ömürlülüğü simgelerken, selvi ise faniliği yani ölümü sembolize etmektedir. Selvi motifi, bu dinsel anlamından dolayı daha çok mezar taşlarında kabartma olarak betimlenmiştir.

Tekstil sanatlarında sıkça kullanılan hayat ağacı motifi bereket ve uğur getirmesi dileğiyle yüzyıllardır yüzeyleri süslemektedir. Halı ve kilimlerin sembolik motifleri arasında olan hayat ağacı motifi, İslamiyet'teki tasvir yasağından dolayı genellikle soyut ve geometrik formlarla betimlenmiştir. Hayat ağacı, daha çok halk sanatlarına özgü bir bezeme ögesi olarak, varlığını günümüzde de kilim, halı ve seccade gibi ürünlerde sürdürmektedir. Sembolik ve dini anlamlar içeren hayat ağacı motifi, özellikle seccadelerin vazgeçilmez bir motifi olmuştur. Seccadeler de mihrap içine yerleştirilen hayat ağacı motifi, Allaha ulaşmayı simgelemesi bakımından oldukça önemlidir. Hayat ağacı motifinin ağırlıklı olarak dokuma ve kirkitli dokuma (halı - kilim - seccade) alanlarında kullanıldığı saptanmıştır. Yapılan araştırmada, hayat ağacı motifinin tekstil baskıcılığındaki uygulamaları kısıtlı olmakla beraber, motif çoğunlukla Hint, Endonezya ve İran tekstillerinde kalıp baskı, kalamkari ve batik tekniğiyle oluşturulduğu görülmektedir.

Tez üç bölüm halinde ele alınmıştır. Hayat ağacı motifi; birinci bölümde mitolojilerde ve dinlerdeki yeri, ikinci bölümde hayat ağacını destekleyen motifler, üçüncü bölümde ise tekstil sanatlarındaki kullanımından bahsedilecektir.

1. BÖLÜM

MİTOLOJİLERDE VE DİNLERDE HAYAT AĞACI VE SEMBOLİZMİ

Hayat ağacı hemen her kültürde karşımıza çıkmakla beraber, mitoloji ve dinlerde sıkça adı geçen önemli bir inanç motifidir. Mitoloji ve dinler kapsamında incelediğimiz hayat ağacı motifi birçok sembolik anlamlar içermektedir. Çoğu zaman evrensel bir sütun olarak adlandırılan hayat ağacı, **üç kozmik alanı** (yer altı – yeryüzü – gökyüzü) birbirine bağlamaktadır. Çok eski çağlardan bu yana insanoğlunun yaşamında çok önemli bir yere sahip olan hayat ağacı, kutsal kitaplarda da üzerinde durulan sembolik ve dini bir motiftir. Çoğu zaman cennet kavramıyla birlikte adı geçen hayat ağacı, burada karşımıza bilgi ya da iyilik ve kötülüğü bilme ağacı olarak çıkmaktadır. İnanç dünyasının merkezine kök salan kutsal ağaç, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'te farklı adlarla anılmaktadır. Hayat ağacı; Musevilikte Kabala ya da Sefirot, Hıristiyanlıkta kutsal değnek yada haç, İslamiyet'te ise Tuba ağacı olarak bilinmektedir. Birçok kültürde yaratılış ve ağaçtan türeme ile ilgisi olan hayat ağacının kökenleri ilk insan Adem ile Havva'ya kadar gitmektedir. Yılan kılığındaki şeytan tarafından kandırılan Adem ve Havva yasak meyveden tatmışlar ve cennetten kovulmuşlardır. Aynı zamanda Adem ile Havva'nın mahrem yerlerini incir yapraklarıyla örttüklerine inanılmaktadır. Zeytin, incir, nar ve hurma, din kitaplarında çok sık karşılaştığımız ağaçlar olmakla beraber, insanoğluna sağladığı sayısız faydalardan dolayı kutsal olarak kabul edilmişlerdir.

1.1. Mitolojilerde Hayat Ağacı

Birçok kültürün mitolojilerinde ve efsanelerinde bolca adı geçen Hayat ağacı, kökleriyle yer altı dünyasının en derin yerlerine, gövdesiyle yeryüzüne, dallarıyla da gökyüzüne yani Tanrı katına ulaşmaktadır. Özellikle Antik Yunan ve Roma mitolojilerinde sayısız ağaca dönüşme efsaneleri, bize ağacın kutsallığını ve önemini kanıtlar niteliktedir. Her mevsim yeşil olan ve meyve veren ağaçlar hayat veren gücüyle insanlığın dikkatini çekmiş ve kutsal olarak kabul edilmişlerdir. Defne, çam, mersin ve selvi gibi yaprağını dökmeyen ağaçlar, bu özellikleriyle mitolojilere sıkça konu olmuştur.

Bazı ağaçların daima yeşil olması, onların tanrısal yada kutsal bir varlık olarak algılanmasını sağlamıştır. Hemen her kültürün mitolojilerinde ağaçların, ruhların yada tanrıların barınağı olduğuna inanılmıştır. Orman kültürüyle doğrudan bağlantılı olan hayat ağacına sevgi ve korkuyla yaklaşmış ve ağaç kesmek günah sayılmıştır. Ağacın meyve vermesi çoğu zaman Ana Tanrıçanın doğurganlığıyla ilişkilendirilmektedir. Dişil özellikleri bünyesinde barındıran meyve veren ağaç, birçok kültürde Ana Tanrıçaya dönüşen ağaç şeklinde düşünülmüştür.

1.1.1. Orta Asya Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Eski Türk mitolojisi ağaç konusunda çok zengindir. Orta Asya Türklerinin ağaç mitiyle ilgili inançları vardır. Bu inançlar genellikle ağaçtan türeyen insanla ilgilidir. Ekrem Sarıkçioğlu Din Fenomenolojisi adlı kitabında “ağaçtan türeme” konusuna değinmektedir. Hayat ağacı Orta Asya inançlarında doğrudan yaratılış ile ilgili olmakla birlikte, genellikle Ana Tanrı yada Tanrıçayla ilişkilendirilmektedir. Türklerin en kutsal saydığı ağaçlardan biri olan kayın, içinde Ana Tanrıçayı barındırırdı. Orta Asya inançlarında hayat ağacının, çoğu zaman kutsal dağın tepesinde yada cennette var olduğuna inanılmıştır. Dünyanın merkezinde olduğuna inanılan kutsal ağaçlara törenler yapıp, kurban adarlardı.

“Uygurların Türeyiş Efsanesine göre, Toğla ve Selanga nehirlerinin birleşme noktalarına yakın bir yerde, iki ırmak arasındaki iki ağaç arasına gökten bir ışık inmiş ve bu ağaçların gövdeleri şişmeye başlamıştır ve ağaçlardan iki çocuk doğmuştur. Ağaçları ve olayı hayretle izleyen çevre halkı bu çocukları büyötmüştür. Söz konusu çocuklar doğdukları ağaçlara ataları olarak saygı göstermişlerdir. Bu çocuklar büyüyünce, halk onları hükümdar seçmiş ve soylarından da Uygurlar türemiştir.”¹ Uygurların atasının türediği ağacın köklerinden kaynakayan otuz su kaynağının bulunduğu yerden otuz oymak meydana gelir. Bunlar da Uygurları oluşturur. Hayat ağacı, bugün bile bazı Türk bölgelerinde boy timsalidir.

¹ Ekrem Sarıkçioğlu, **Din Fenomenolojisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:25, Isparta, 2002, s.36, 37

“Yeryüzünün merkezinden Tanrı katına yükselen bu ağaç, genellikle dokuz dallıdır ve bu şekliyle gök katını sembolize eder. Tanrı'nın göğün dokuzuncu katında oturduğu inancı, en yaygın olan inançtır. Abakan Tatarlarından derlenen bir inanca göre, dünyanın göbek kordonu olan ağaç, göğün on altıncı katında altın bir dağ üzerindeki altın taht üzerinde oturan Tanrı Baki Ülgen'in sarayına kadar ulaşır. O aynı zamanda Tanrı'nın at kazığıdır.”²

“Güney Sibirya'daki Abakan Tatarlarına göre, dünyanın ortasında göklere yükselen bir demir dağ ve bu dağın üzerinde de “**yedi dallı bir kayın**” ağacı vardır. Bu kayının kutsallığından dolayı saygı duyulur, özellikle genç şamanlar Şamanlığa başlarken önce bir ağaç dikerler ve ağaç büyüdükçe şamanın rütbesinin de yükseleceğine ve Şaman ölünce ağacın da yok edilmesi gerektiğine inanırlar.”³

“Abakan Türkleri dini törenlerini dört kutsal kayın ağacının yanında yaparlardı. Bu törenler yapılacağı zaman bir tepeye çıkılır, kökleri parçalanmadan yerden çıkarılmış kayın ağaçları tören yerine dikilir, kurban kesildikten sonra orada bulunanlar kayın ağacının etrafında üç defa dönerlerdi.”⁴

“Sibirya Tatarlarına göre, yer altındaki dünyada bu ulu ağacın bir örneği vardır. Bu ağaç, **dokuz köklü bir çamdır**. Türk düşüncesinde çocuk ve doğum da hayat ağacı ile ilişkilendirilir.”⁵ “Altay mitolojisine göre de, gökyüzüne doğru büyük bir çam ağacı yükselmektedir. Göklere delen bu ağacın tepesinde **Tanrı Bay Ülgen** oturur. Bu ağacın tasvirine **şaman davullarında** rastlanmaktadır.”⁶

Türk inanç dünyasının merkezinde bulunan hayat ağacı motifi, şaman davullarında sembolik anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Davul üzerindeki yatay hattın tepesinde resmedilen gezegen ve yıldız tasvirleri hayat ağacıyla ilişkilendirilen kozmik motiflerdir. Şamanlar hayat ağacı ya da sırık motifli davullar sayesinde transa geçmektedirler.

² Pervin Ergun, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s.146

³ Sarıkçioğlu, **a.g.e.**, s.36, 37

⁴ Murat Uraz, **Türk Mitolojisi**, Mitologya Yayınları, İstanbul, 1992, s.194, 195

⁵ Ergun, **a.g.e.**, s.153, 154

⁶ Sarıkçioğlu, **a.g.e.**, s.36, 37

“Türklerde davulun yapılacağı ağaç, genel olarak kayın ve sedir ağacındandır. Özellikle Altay Türklerinde davul yüzeyi kozmik alemi yansıtır. Davul çoğu kez yatay ve dikey bir hatla bölünmekte ve davul üzerindeki dikey çizginin dünyanın eksenini ifade ettiği de düşünülmektedir. Bu bazen bir sıruk şeklinde olduğu kabul edilen Dünya Ağacını çağırıştırır. Davulun aşağısında da resmi bulunan **Dünya Ağacı (Bay Kayın)** bilindiği gibi kökleri yer altı aleminde, gövdesi yeryüzünde, dalları ve yapraklarıysa göğün en üst tabakalarında olan bir eksen gibi düşünülmüştür.”⁷

Şekil 1: Altay Şamanlarına ait sıruk, Dünya Ağacı (Bay Kayın) motifli davullar

Kaynak: Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s.80

“Başka milletlerde olduğu gibi, Türklerde ağaç, tanrı veya tanrıdan ayrılmış bir parça olarak görülmüş ve bu ağaçlar üzerine dualar tertiplemişlerdir. Altay Türkleri kayın ağaçlarına taparlardı. **Kayın ağacı** başka ağaçlardan daha kutsal kabul edilip, adına kurbanlar kesilirdi. **Çam** ve **ardıç** ağaçları da Türklerde kutsaldı. Altay Türklerince kozmik alemin yaratılışında Kara Han yarattığı bir adaya dokuz dallı bir çam ağacı dikmişti. Bu, dünya üzerindeki ilk çam ağacıydı ve bu çam tanrıyı temsil ederdı.”⁸

“Yakutlara göre hayat ağacı, ilk insanın evidir. O, bütün ağaçların en iyisi ve en büyüğüdür. Ve yakut inancına göre, bu ağacın dalları üç katlı olarak kabul edilen gökyüzünü delip geçer, ve cennete kadar uzanırdı. Dallarından açık renkli bir sıvı akar ve ilk insan ve diğer bütün canlılar bu ağaçtan beslenirdi. Doğum ve kader tanrıçası

⁷ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s.75, 76, 80

⁸ Uraz, **a.g.e.**, s.194, 195

Umay da bu ağaç üzerinde bulunur. Hayat ağacı, ölümün de sembolüdür. Türk inancısında beden ölür ama ruh ölmez. Hayat ağacı, ruha, yukarı yada aşağı yönde gideceği yolu gösterir. Yakutlara göre çocuk, ana rahminde büyürken ruhu gökte bir ağaç üzerindedir.”⁹ Yakutlar yeraltındaki köklerinin altından, köpüklü bir sarı sıvı halinde güç veren bir suyun fışkırdığını kabul ettikleri, gövdesi dünyanın merkezinde yer alan ve dalları gök tabakalarını delip geçen bir dünya ve Hayat Ağacından söz etmektedirler. Sibirya'nın kuzeyinde yaşayan Yakut Türklerinin bir efsanesinde ağacın sesler çıkardığı ve içinde bir “**Ana-Tanrı**”nın bulunduğu inanmışlardır.

“Hayat ağacı Orta Asya Destanlarında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Türk mitolojisi ve inanışlarında ağaçtan türeme motifinin izleri birçok eski metinde yaşamaktadır. Bu metinlerin en tanınmışlarından biri **Oğuz Destanı**'dır. Ağaçtan türemeye ilgili efsaneler, Türk topluluklarında kökü tarih öncesi devirlere kadar uzanan orman kültürünün bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Kozmik ağaç, Dünya Ağacı ve Hayat Ağacı kavramları temelde orman kültürüyle ilgilidir. Eski Türklerde, en makbul sayılan ağaç **kayın** ağacıydı.”¹⁰ Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz ilk karısını ağaç kovuğunda bulmuştu. Birtakım ağaçlar çok kutsal ve işlevseldi. **Ardıç**, **Kayın** ve **Karaçam** türeyişle ilgilidir. Oğuz Kağan destanının yanı sıra **Manas Destanı**'nda, **Er-Töştük Destanı**'nda, **Dede Korkut Hikayelerinde** ve **Orhun Yazıtlarında** da bu türden mitolojik ağaçlar çoktur. Manas destanına göre, kısır kadınlar kutsal elma ağacı altında oynarlarsa çocukları olurdu. Dede Korkut kitabında hayat ağacının kökleri dipsiz yani, yer altı aleminin en derin noktalarına kadar gidiyor ve oralardan da haber getiriyordu.

“Bütün kültürlerde görülen ve her zaman yeşil, her zaman çiçekli, her zaman meyve yüklü, meyvesini yiyeni ölümsüz kılan ve bütün ağaçları bünyesinde barındıran hayat ağacı, Türk'ün dünya görüşüne göre, meyvesizdir. Meyvesiz ağaç, Tanrı'nın kutsallığını ve herhangi bir ortağının ve benzerinin olmadığını, yani “Vahdaniyet” sıfatını sembolize eder. Orhun Yazıtlarında “Tengri teg tengride bolmış” tanımlamasıyla anlatılan Tanrı inancı, onun yüceliğini sembolize eden hayat ağacıyla paralellik taşımaktadır.”¹¹

⁹ Ergun, a.g.e., s.153, 154

¹⁰ Çoruhlu, a.g.e., s.111, 116, 117

¹¹ Ergun, a.g.e., s.155, 157

*“Bazı araştırmacılar tarafından kısmen Türk sayılan **Choular, Hun, Kagnılı ve Tie-le** olarak anılan Türk toplulukları, **Göktürk ve Uygurlar**, hatta İslamiyet’ten sonra özellikle **Osmanlılar** ağacı hükümdarlık simgesi ve ata ruhlarının makamı saymaktaydılar.”¹²*

*“Dut ağacı, Türkler için önemli olmakla beraber, yalnızca meyve olarak değil, ipek böceği yetiştirme içinde de büyük değer taşıymaktaydı. Bu nedenle Türklerin kumaş ve giyecek kültürü de dut ağacı ile yakından ilgiliydi. **Hun ve Göktürkler** de dut ağacına değer vermişler ve dut ağacının liflerini kağıt yapımında kullanmışlardır.”¹³*

1.1.2. Orta ve Yakındoğu Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Bulunduğu coğrafya ile ilgili olan hayat ağacı kavramı, o bölgedeki bitki örtüsüyle doğrudan bağlantılıdır. O bölge insanlarınca bilinmeyen ağaçlar da dolayısıyla kutsal kabul edilmemektedir. Palmiye, hurma, sedir, asma ağacı ve üzüm Orta ve Yakındoğu’da yetişen ağaçlardan olup, o bölge toplumunca kutsal sayılmaktadır. Tarihte ün salan Babil’in asma bahçeleri, üzüm ve şaraplarıyla hayat ağacını simgelemekte ve kutsal kabul edilmekteydi. Palmiye, Mezopotamya uygarlıklarının çoğunda hayat ağacını temsil etmekte ve kutsal ağaçların başında gelmekteydi. Eski Mısır mitolojisinde Sycamore adlı bir tür çınar yada incir ağacı olduğuna inanılan ağaç, Tanrıça Hathor ile özdeşleştirilmektedir. Budizm’de Budha’nın altında oturarak aydınlanmaya ulaştığı ağaç bir tür incir ağacıydı. Hint kültüründeki hayat ağacının kutsallığı Budizm’den gelmekte olup, geniş alanda kullanılan yaygın bir inanç motifine dönüşmüştür.

¹² Çoruhlu, **a.g.e.**, s.111, 116, 117

¹³ Doç. Dr. Filiz Nurhan Ölmez, Uzm. Zerrin Kartal, **10. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildiriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir, 2009, s.291

1.1.2.1. Mezopotamya Uygarlıklarında

“Mezopotamya uygarlıklarından olan Sümerlerin mitolojisinde hayat ağacı, yaratılış ve türeyişle ilgisi olan bir inanç motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sümer mitolojisinin önemli karakterlerinden Sümer Kralı -Tanrısı “Etana” ile bağlantılı bir şekilde anlatılan “Doğum Bitkisi” miti, doğrudan yaratılış düşüncesiyle bağlantılıdır. Burada da yaratılış, verdiğimiz diğer örneklerde olduğu gibi, bitki ve ağaç kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır. Sümer yaratılış mitinde doğumun hep bitkiyle yada hayat ağacıyla başladığı kabul edilir. Doğum bitkisini getiren kuş motifi de yine yaratılışla ilgili çok eski bir motiftir. **Mezopotamya’nın** ünlü destanı **Gilgamiş’ta** hem orman kültü, hem de ağaç kültü ile ilgili motifler bulunmaktadır. Mezopotamyalılar, Tanrıça İnnini, diğer adıyla İştar’ın **kutsal sedir** ormanında yaşadığına inanırlardı. Bu nedenle orman kutsal kabul edilmekteydi.”

14

“Gilgamiş ile Huluppu ağacı adını alan mit, bir bakıma kutsal davul Pukku’nun kökenini ve törensel kullanımını **etiyojik*** olarak açıklığa kavuşturmaktadır. Mite göre Tanrıça **İnanna (İştar)**, Fırat kıyısında bir Huluppu ağacı alıp, tahtasından karyolasını ve sandalyesini yapmak amacıyla bahçesine diker. Düşmanları onun bu amacını engellemeye çalışırlar. Bu sırada Gilgamiş, Tanrıça İnanna’nın yardımına koşar. Tanrıça İnanna da Gilgamiş’a yardımından dolayı teşekkür eder ve Pukku ile Mikku hediye eder. Bu iki nesne, bilginlerce, sihirli davul ve sihirli davul tokmağı olarak yorumlanır. Bazı araştırmacılar, hayat ağacının Sümer kültüründen, yani Mezopotamya’dan bütün Asya’ya yayılmış olduğu düşüncesindedirler. Din ve Mitoloji üzerine araştırma yapan Eliade ise, bütün doğu şehirlerinin dünyanın merkezinde bulunduğunu söyler. Merkez de hayat ağacıyla sembolize edilmektedir.”¹⁵

¹⁴ Ergun, a.g.e., s.31, 32, 33

(*Etiyoloji veya neden bilimi (zaman zaman nedenbilim), neden olmanın, nedenselliğin, nedenin incelenmesidir. Kısacası, nedeni inceleyen bilim dalına etiyoloji denir. Felsefe, fizik, psikoloji ve biyolojide çeşitli fenomenlerin nedenlerini açıklamak, incelemek anlamında kullanılır. Genel olarak, etiyoloji şeylerin niye olduğunun, olan şeylerin arkasındaki nedenlerin incelenmesidir.

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Etiyoloji> - Temmuz 2011)

¹⁵ Ergun, a.g.e., s.33 , 154

“Temelde tarıma dayanan bir ülkeden beklenebileceği gibi, bitkiler Sümer benzetmelerinde çok sık kullanılmıştır. Şairlerin en gözde ağacı sedirdir. Hurma ağacı, özellikle de mitolojik karakter Dilmun’un hurma ağaçları fazlasıyla sevilmiştir. **Şimşir ağacı** gürlüğü ve yüksekliğiyle şairleri etkilemiştir. Henüz tanımlanamayan **mes ağacı**, meyveleriyle dikkat çekmiştir. Bir tür kavak olabilecek **ildag ağacı** da sağlamlığıyla önem kazanmıştır.”¹⁶

Resim 1: Asurpanipal’in sarayından bahçe temalı rölyef, Asurlular, İ. Ö. 668 – 626

Kaynak: Mirjam Gelfer – Jorgensen, **Medieval Islamic Symbolism and Paintings in the Cefalu Cathedral**, The Netherlands, 1986, s.51

¹⁶ Samuel Noah Kramer, **Tarih Sümer’de Başlar**, Yazılı Tarihteki Otuz dokuz İlk, (Birinci basım), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s.351, s.352

Resim 2: Kutsal ağaca tapan II. Asurnasirpal'ın sarayından taş kabartma, Asurlular, İ. Ö. 883 – 860, British Museum, Londra

Kaynak: H.A. Groenewegen, Frankfort Bernard Ashmole, **Art of the Ancient World**, Harry N. Abrams nc Publishers, New York, s.112

“Sümer-Sami kültüründe hayat ağacı kozmik yenilenmeyi ve döngüyü temsil etmektedir. Ağacın yedi dalı, yedi gezegen ve gökyüzü şeklinde tasvir edilmektedir. Üzerinde evrenin dönmekte olduğu Babil'e özgü hayat ağacı yarı değerli bir taş olan lapis lazuli'den oluşan dallara sahiptir ve bu dallar üzerinde harika meyveler bulunmaktadır. Palmiye ağacı, Fenike, Kalde ve Babil kültüründe hayat ağacını temsil etmektedir. Asma ağacı, üzüm ve şarap Babil toplumu için kutsal olup, Asurluların hayat ağacını temsil etmektedir. Akadlarda söğüt ağacı, Akad toplumunun Zeus tanrısı için kutsal kabul edilmektedir. Palmiye, nar ve selvi gibi ağaçlar Samilerde kutsal ağaçlardır.”¹⁷

¹⁷ J. C. Cooper, **An Illustrated Encyclopaedia Of Traditional Symbols**, Thames and Hudson Ltd, London, 1978, s.179

1.1.2.2. Eski Mısır Mitolojisinde Hayat Ağacı

Eski Mısır mitolojisi ağaç kültü bakımından oldukça zengindir. Bolluk ve bereketi simgeleyen hayat ağacı, Eski Mısır'ın Ana Tanrıçalarıyla ilişkilendirilmekteydi. Palmiye ve çınar yada incir ağacı olduğu varsayılan **Sycamore** adlı ağaç, Eski Mısır mitolojisinde bereketin ve güzelliğin simgesi olan Tanrıça Hathor ile birlikte betimlenmiştir. Şekil 4'deki Hayat ağacının dallarından yiyecek ve içecek sunan Ana Tanrıça figürüne, ağacın kökünde bereket sembolü olarak ördek, balık ve lotus motifleri eşlik etmektedir.

*“Ağaç tanrısı, genellikle kolları olan bir ağaç olarak yada ağaçtan çıkmakta olan bir kadın olarak resmedilirdi. **Hathor, İsis ve Nut**, ölü tapınması bağlamında **“Ağaç Tanrıları”** olarak ortaya çıkmaktadırlar.”*¹⁸ Hathor, Eski Mısır'ın en büyük tanrıçası olup, Sycamore adıyla anılmakta ve çınar ağacıyla da simgelenmekteydi. Bereket tanrıçası olarak ağaçta yaşamış olan Hathor, Eski Mısır inançlarına göre, aşkın, güzelliğin ve sanatın simgesi sayılmış ve aynı zamanda, kutsal anne ya da kutsal genç kız olarak da düşünülmüştür. Eski Mısır'da gök tanrıçası Hathor aynı zamanda hurma ve firavun inciri ağaçlarının kraliçesiydi. *“Eski Mısırlıların inançlarına göre göğün doğusunda bir incir ağacı vardı ve üzerinde tanrılar otururdu. Bu ağaç, tanrıların meyvesinden beslendikleri bir hayat ağacıydı.”*¹⁹

*“Eski Mısırlılarda hayat ağacı Sycamore olan çınar'ın ilahi kolları vardı ve bu kollarla dallar üzerinde hediyeler ve içecek sunulmaktaydı. Bunlar verimliliği ve bereketi temsil eder. Hathor beslenmeyi sağlayan dolayısıyla hayatta sağ kalmayı gerçekleştiren bir ağaç olarak tanımlanmaktadır.”*²⁰ Sycamore inciri tarih öncesi dönemlerden beri Mısır'da inşaat veya mobilyacılıkta kullanılmak üzere yetiştiriliyordu. Eski Mısırlılar, doğuda güneş tanrısı Ra'nın doğduğu yerdeki cennetin girişinde iki tane turkuvaz çınarının karşılıklı olarak durduğuna inanmışlardır. Çınarlar, gök tanrıçası Nut, ayrıca “çınar kadını” olarak adlandırılan Hathor ve timsah tanrısı Suchos ile ilişkilendirilmiştir.

¹⁸ Perihan Sadıkoğlu, **Antik Mısır Sanatı**, İstanbul, 2007, s.262

¹⁹ Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s.37

²⁰ Cooper, **a.g.e.**, s.178

Şekil 2: Eski Mısır resmi, hayat ağacının dallarından yiyecek ve içecek sunan
Ana Tanrıça, İ. Ö. 13. y.y.

Kaynak: J. C. Cooper, **An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols**, s.177.

“Avokado ağacı olduğu düşünülen **İshed Ağacı**, Heliopolis'teki güneş tanrı tapınağının yakınlarında bulunan kutsal bir ağaçtır. XVIII. Hanedanlık döneminden beri birçok tasvirde kralın ünvanlarının dinsel bir törenle bu ağacın yapraklarına yazıldığı anlatılır.”²¹ Eski Mısır'da sedir bereket ve ölümsüzlükle ilişkilendiriliyordu. Ayrıca sedir yağını mumyalamada kullanmışlardır.

²¹ Sadıkoğlu, a.g.e., s.276

1.1.2.3. Hint Mitolojisinde Hayat Ağacı

Hint mitolojisinde ve kültüründe hayat ağacı oldukça önemli bir yere sahiptir. Budha'nın altında oturarak aydınlanmaya ulaştığı ağaç bir tür incir ağacıdır. Budha'nın aydınlanmaya ulaştığı bu ağaç, bilgeliği simgelemekte ve **Bodhi** olarak adlandırılmaktadır. Hayat ağacının kutsallığı, Budizm'den gelmekte olup, bazen ağaca lotus ve güneş gibi kozmik motifler de eşlik etmektedir. Hint kültüründe incir ağacının yanında sedir ağacı da kutsal kabul edilmektedir.

*“Hindularda kozmos yada evren, kökleri yer altı dünyasında olan, gövdesi insan dünyasını temsil eden, dalları da cennete doğru uzanan büyük bir ağaçtır. Hint kültüründeki **Brahman ağaç** kendi özellikleriyle doğrudan tanrısallığı vurgular. Kozmik ağaç zaman zaman kaos okyanusu üzerinde gelişi güzel şekilde yüzen kozmik yumurtadan çıkar şekilde tasvir edilmektedir.”²²*

*“Eski Hint mitolojisine göre, Jainler, kıtaları daireler şeklinde düşünmektedirler. Bu dairelerin tam ortasında da **Kozmik Ağaç** bulunmaktadır. Kıtanın tam ortasında yenebilir, hoş kokulu meyveleri olan, küçük ve tropikal bir ağaç gül elması ağacı bulunmaktadır. Jainlerde ağaç kültürünün önem kazandığı en önemli yerlerden biri de rahiplik olmakla birlikte, bitkilere ve ağaçlara zarar vermeme erdemi oldukça önemlidir.”*

“23

²² Cooper, a.g.e., s.178

²³ Ergun, a.g.e., s.32, 33

Resim 3: On dört dalı olan ve bronzdan yapılmış Hint hayat ağacının merkezinde tüm hayatın kaynağı olan lotus-güneş motifi bulunmaktadır, 15. y.y

Kaynak: J. C. Cooper, **An Illüstrated Encyclopaedia of traditional Symbols**, s.177.

*“Hayat ağacı, hidayet (inanç) tarihinin de sembolüdür. **Budist** hidayet tarihinde hayat ağacı, Budha'nın altında hakikati bulduğu kutsal incir ağacıdır. **Upanişadlarda** ebedi incir ağacı **aşvattah** kainat üzerinde bulunur ve bu ağaç Brahma ile aynı sayılır.”*²⁴

*“Hindistan'ın kuzeyindeki Gilgit'li Ari kabileleri arasında kutsal ağaç, bir sedir türü olan Chili'dir. Buğday ekiminin başlangıcında halk bir miktar buğday alır ve buğday, kutsal sedir ağacının filizleriyle karıştırılan bir kabuk içine konur. Sedir odunlarıyla büyük bir şenlik ateşi yakılır ve ekilecek buğday dumanın üzerine tutulur. Buradaki niyetin kutsal sedir ağacı yoluyla tohumu bereketlendirmek olduğu açıktır. Bütün bu örneklerde ürünün, genellikle de yetiştirilen bitkilerin büyümesini artırma gücü ağaçlara bağlanmaktadır. Hindistanlı Curka Cole'lar ağaçların tepelerinde ruhların oturduğuna ve ağaçların kesilmesinden rahatsız olup oç alacaklarına inanmaktadırlar.”*²⁵

²⁴ Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s.36, 37

²⁵ James G. Frazer, **Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri**, Payel Yayınevi, 1.Cilt, İstanbul, 1991, s.63, 66, 72, 73, 87

1.1.2.4. Pers Mitolojisinde Hayat Ağacı

Pers mitolojisinde yedi dalı olan hayat ağacı, gezegen motifleriyle birlikte betimlenmektedir. Kutsal dağın tepesinde bulunan ağaç, birçok kültürde olduğu gibi, Perslerde de Tanrısallık ve kutsallıkla ilişkilendirilmektedir. Ölülerini canlandıran ve ölümsüzlük verdiği inanan **Soma ağacı**, Perslerin yaratılış mitinde önemli bir yere sahiptir.

*“Perslerin yaratılış mitlerinde de kutsal ağaç, **ana**, “ölülere can veren”, “ihtiyarları gençleştiren” ölümsüzlük ağacı olarak tasvir edilmektedir. Perslerin yaratılış mitinde, dünya yaratılırken üç ağaç büyük önem taşımaktadır. O, yaşlıları gençleştiren, ölüleri canlandıran, ölümsüzlük ağacı Gaokerena, Beyaz Haoma (Sanskritçe Soma) ağacıdır.”*

²⁶

“İran kültüründe kozmik ağacın yedi dalı olup, bunlar altın, gümüş, bronz, bakır, kalay, çelik ve demir metallerini temsil ederek her biri yedi gezegen temalarını temsil etmektedir. Ayrıca dünya eksenini oluşturan kutsal dağ olan Alborj tepesinde gök evrenini temsil eden ağaç olan beyaz haoma ile bu ağacın yansıması olan yeşil ağaç, iki ağaç sembolizmini oluşturmaktadır. Badem ağacı da hayat ağacı diye bilinmektedir. Zerdüştlükte iki ağaç bulunmaktadır. Bunlardan biri ilkel okyanusta gelişen ağaç, diğeri de tüm canlı hayatın oluşumunu temsil eden tohum ağacıdır.” ²⁷

1.1.2.5. Arap Mitolojisinde Hayat Ağacı

Arap mitolojisinde samura ağacı hayat ağacı olarak bilinmekte ve Tanrılara kurbanlar adanmaktaydı. Arap kültüründe çok önemli bir yere sahip olan hurma, kutsallığıyla ön plana çıkmaktadır. Bir zenginlik kaynağı olarak tanımlanan hurma ağacı, Arap dünyasında çoğu zaman ters dönmüş olarak tasvir edilmiştir. Yıldız ve gezegenlerle birlikte betimlenen kutsal ağaç, Arap mitolojisinde Zodyak olarak bilinmektedir.

²⁶ Ergun, a.g.e., s.22, 23, 24

²⁷ Cooper, a.g.e., s.178

“Araplarda da ağaç kültü yaygın olmakla beraber cinlerin veya meleklerin bazı ağaçları mesken ettiğine inanılırdı. Tanrı Uzza'nın kült yeri Mekke yakınlarındaki Huraz isimli vadide üç **samura ağacı** vardı. Uzza'nın bu ağaçlarda ikamet ettiğine inanılırdı. Kureyşliler onu ziyaret eder, hediyeler sunarlar ve cabcab denen çukurda kurban keserlerdi. Mekke'nin fethinden sonra bu ağaçlar kesilerek ağaç kültüne son verilmişti.”²⁸ Araplarda Zodyak, on iki dalı olan ve üzerinde yıldızların meyveleri temsil ettiği bir meyve ağacı şeklinde temsil edilmektedir.

1.1.3. Anadolu Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Ağaç kültü bakımından çok zengin olan Anadolu'da birçok bitkilerin ve ağaçların kutsal olduğu bilinmektedir. Anadolu mitolojilerinde sayısız ağaca dönüşme efsaneleri, bize ağacın kutsallığını ve önemini kanıtlamaktadır. Bu bitkilerin ve ağaçların kutsal olmasının özünde, insanoğluna sağladığı yarar ve zararlar bulunmaktadır. Bazı bitkilerin faydalı ya da zararlı olması, insanlar tarafından kutsal kabul edilmiş ve büyük bir saygı görmüştür.

“Anadolu'da büyük ağaçlar kutsal olarak görülmüştür. Bu kutsal ağaçlar içinde **kayın, meşe, çam, kavak, kestane ve çınar** önemli bir yer tutar. Bu büyük ağaçlar, eski çağlarda tanrısal nitelik taşıyan varlıklardı. İsmet Zeki Eyuboğlu, “Tanrı Yaratan Toprak Anadolu” adlı kitabında “Her tanrının bir ağacı vardı ve onlara totem olarak tapınılıyordu. Trabzon iline bağlı Pulutane, (Akçaabat) ilçesi adını çınar anlamına gelen platanus ağacından almaktadır.”²⁹

²⁸ Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s.37

²⁹ İsmet Zeki Eyuboğlu, **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973, s.193, 194

“Ormanların, ağaçların ve bitkilerin perilerine **Dryad** denirdi. Ağaç sevgisi o denli büyüktü ki, ozanlara defne dalından taç, başarı kazanmış atletlere ise zeytin dalından çelenkler takılırdı. Anadolu şimşirinden, bütün ilkçağ boyunca Mısır, Filistin, Suriye, Yunanistan ve İtalya’da kutsal heykeller, marangoz aletleri, flütler ve taraklar yapılırdı.”

³⁰ Divan edebiyatında çınar ağacı yaprağı, tanrıya açılan ve dua eden bir el olarak yorumlanmıştır. Çınar ağacıyla ilgili olan bu düşüncenin kökeninde çok eski inançlar vardır. Anadolu halk inançlarında, çınar ağacının baharda yeşermesi ilkbahar tanrısının gelişile, sararıp solması ise gidişile ilgili sayılmaktaydı. Çınar ayrıca yüceliğin ve ululuğun bir simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İşlevselliğinden dolayı kutsal sayılan ağaçlardan biri de kayın da denilen **gürgen** ağacıdır. Hititler de bu ağacın kutsallığına inanmışlardır. Ayrıca çınar ağacı, dağ ve orman tanrıları tarafından sevilip korunan bir ağaç olmuştur. Anadolu’da kutsal olarak kabul gören ağaçlardan bir diğeri **şimşir** denilen çok sağlam, dayanıklı ve kesilip işlenmesi güç bir ağaçtır. Bu ağaçtan yapılan eşya ve araçlar uğurlu sayılmıştır. Gürgen ve şimşir ağaçlarının sevilip uğurlu sayılmasının kaynağında, bu ağaçların işlevsel ve dayanıklı olmaları yer almaktadır Anadolu’da çam ağacının ladin ve sarıçam denilen türleri de kutsal olarak kabul edilmektedir. Yıl boyunca daima yeşil olan ve yaprağını dökmeyen çam, diriliğin ve ölümsüzlüğün simgesi sayılmaktadır. Hititler, Urartular, Luviler ve Hurriler çamı sevmiş ve ona özel bir ilgi göstermişlerdir. Çam ağacı, Hititlerin orman ve dağ tanrılarınca da önemli bir yere sahipti.”³¹

Urartuların inanç sistemlerinde hayat ağacı oldukça kutsaldı. Bazı araştırmalardan Urartu sanatında yaygın olarak kullanılan hayat ağacı motifinin Asur-Urartu kültür etkileşiminin bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

³⁰ Halikarnas Balıkçısı, **Anadolu Efsaneleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983, s.135, 136, 137

³¹ Eyuboğlu, **a.g.e.**, s.193, 194, 195, 196

Resim 4: Hayat ağacı ve ona yapılan ibadet sahnelerini betimleyen bir el yapımı fresk, Urartular

kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Urartular> - Temmuz 2011

“Sağlamlığı ve dayanıklılığından dolayı kutsal kabul edilen ağaçlardan biri olan **karaağaç**, orman tanrılarının barınağı durumundaydı. Bu ağaç da eşya ve araç yapımında kullanılmıştır. Karaağacın kabuğundan iplik yapılır ve boya çıkarılırdı. Karaağacın dokusu sık olduğu için özüne su işleyip çürütemez. Onun bu doğal yapısı eskiçağda orman tanrılarının özel ağacı olduğu ve onlarca korunduğu anlamında yorumlanırdı. Anadolu’da ve Hititlerde karaağaç’tan düşmek uğursuzluk olarak sayılmaktaydı. Bu ağacın kutsallığı ile geyik arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Anadolu’da kızılağaç sulak ve bol otlı topraklarda yetişir. Kızılağaçların altı otlu olduğu için buraları geyiklerin otlandığı yerlerdi. Ağaç kutsallığı ile hayvan kutsallığı arasında görülen yakınlığın nedeni bu olabilir. Gölgesinde yatmanın insana uğursuzluk getirdiği söylenen **ceviz ağacı** da kutsaldır. Ceviz ağacı, mobilyacılıkta kullanılan önemli ağaçlardan biridir. Ceviz ağacının kabuğundan ve meyvesi yeşilken kozalağından boya yapılır, bunun insana ve eve uğur getirdiğine inanılmıştır. Ceviz boyası keten, pamuklu ve yünlü kumaşlarda da kullanılmaktadır. **Kiraz** da ayrı bir kutsallığı olan önemli ağaçlar arasındadır. Daha çok Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen bu ağaç, bir totem olarak görülmüştür. Yapraklarından boya, gövdesinden ise pencere çerçevesi yapılan, kestane

ağacı, uzun ve düzgün yapısıyla eskiçağlardaki tanrı ve tanrıçalar tarafından sevilmiş ve korunmuştur. **Kestane**, meyvesinden dolayı kutsal sayılmakta ve saygı görmektedir. Ağaçlara karşı duyulan saygının özünde onların tanrılar ve tanrıçalarla olan gizli ilişkilerinin etkisine inanılmıştır. Özellikle orman tanrıları ve perileri ağaçlara dokunulmasını yasaklamışlardır. Bu yüzden ağacın korku ile sevgi karışımı bir kutsallığı vardır. Bu kutsallık yüzünden ağaçların ve özellikle yaş ağacın kesilmesi pek uğurlu sayılmaz.”³²

“Meşe ağacının dayanıklılığı onda tanrısal bir gücün bulunması ile açıklanmaktadır. Her tanrının, yada tanrıçanın ayrı bir ağacı, çiçeği ve bitkisi vardır. Bu kutsal varlıklar tanrıların birer görüntüsü ve görünümü niteliğindedir. Meyvesiyle kutsal sayılan ağaçlardan biri de çitlembik ağacıdır. Diğer kutsal ağaçlarda olduğu gibi çok eski çağlarda ona da adaklar sunulur ve saygı gösterilirdi. **Ardıç**, Doğu Karadeniz kıyılarında Taflan (defne) denilen ağacın kutsallığı da ayrı bir önem taşımaktadır. Ardıç da zeytin gibi barışı simgelemektedir. Kutsal ağaçlar arasında insan acısının, ayrılığın ve özlemin yansıtıcısı olan söğüt özellikle **salkımsöğüt**, hemen hemen bütün Akdeniz dinlerinde kutsal sayılmaktaydı. Ağacın kutsallığı çevreden çevreye değişmekle birlikte bu kutsallığın, çevrede yetişen ağaçla ilgili olduğu görülmektedir. Bir çevrede yetişmeyen ve o çevre toplumunca bilinmeyen bir ağacın o çevrede kutsal sayıldığı da bilinmemektedir. Ağaçlar, ölenlerin ruhları onlarda barındıkları için kutsal sayılır.”³³

1.1.4. Eski Yunan ve Roma Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Ağaçların ruhların ve tanrıların barınağı olduğu inancı Eski Yunan ve Roma mitolojilerinde çok yaygındı. Zeytin, defne, çam ve mersin gibi her mevsim yeşil olan ağaçlar Eski Yunan ve Roma kültüründe oldukça kutsaldı. Barışı ve zaferi simgeleyen zeytin, Eski Yunan kültüründe işlevselliği ve sayısız faydalarından dolayı kutsal bir varlık olarak kabul edilmiştir. Her mevsim yaprağını dökmeyen defne de mitolojilere konu olan kutsal ağaçlardan biridir.

³² Eyuboğlu, **a.g.e.**, s.195 ,196, 197

³³ Eyuboğlu, **a.g.e.**, s.198, 199, 200, 201

“Ekrem Sarıkçıoğlu, Eski Yunan ve Roma’da belirli ağaçların kutsallığına ve ağaç ruhlarının varlığına olan inançtan söz etmektedir. Yunanistan’da **dryadlara** ağaç perisi denmektedir. Yunan vazolarında **Dionisos** yarı ağaç ve yarı insan şeklinde görünür. **Defne Apollo’nun, zeytin ise Athena’nın** sembolleridir. Eski Yunan dininde zeytin dalı özel bir kutsiyet taşırdı ve meyveli dalları Apollo mabedinin önüne dikilirdi. Şarap bayramında ise asma dalları taşınırdı. Bereket için kullanılan dallar eskiden olduğu gibi bugün de düğünlerde ve şenliklerde kullanılmaktadır. Zeytin dalı barış işareti olarak kabul edilir ve Roma dininde kutsal sayılırdı. Palmiye ve Zeytin dalları merasimle şehrin sokaklarında dolaştırılırdı”.³⁴

“Zeytin Zeus, Jüpiter ve Romalılar için kutsal olup, zafer, zenginlik ve barışı simgelediği için büyük saygınlık görmüştür. Zeytin yaprağından yapılan çelenkler spor ve askeri zaferleri kutlamak için takılırdı. Zeytinyağı, Akdeniz çevresinde kutsal (kutsama) yağ, lamba yağı ve yemek yapımında kullanılmıştır. Eski Yunanda incir, kadınlık ve erkeklik organının amblemi olmakla beraber, aşk tanrıçası Venüs ve erotik şenliğin tanrısı Dionisos için kutsaldı. **Çam** Dionisos, Pan, Afrodit, büyük ana tanrıça Kibele ve sevgilisi Attis için kutsal sayılmaktaydı. Çamın daima yeşil doğası, yaprakları ve reçinesinin tedavi edici özelliği bereket ve dirilişle ilişkilendirilmektedir. Dionisos elinde çam kozalağı ile yada ucunda çam kozalağı olan değnek (Thyrus) ile birlikte betimlenmiştir.”³⁵ Ana tanrıça Kybele, sevgilisi Attis’i çam ağacına dönüştürdüğünden Bakkha’lar törenlerde çam dalları taşırlardı. Bu dalların ucundaki kozalaklar Attis’i simgeliyordu.

“Eski Yunan mitolojisinde ağaç tanrıları ve ağaç perileri vardı ve ağaçlar tanrıların barınakları sayılırdı. Zeus’un kızı Helena, çoğu yerde bir ağaç tanrıçası olarak onurlanırdı. Romalılar çağında ağaç tanrısı Fagus’tu ve bu ağaç da kayın ağacıydı. Eski Yunan ve Roma Mitolojisinde ağaca dönüşme hikayeleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. **Mersin ağacının** ağaç tapınımında önemli bir yeri vardır. İzmir kentine adını veren Zmyrna ya da Myrrha adlı genç kızı tanrılar Mersin ağacına dönüştürmüşlerdir. Bunun gibi Kybele’nin sevgilisi Adonis de bu ağaçtan doğmuştur.”³⁶

³⁴ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.35, 36, 38

³⁵ Rowena & Rupert Shepherd, **1000 SYMBOLS**, Thames and Hudson, New York, 2002, s.239, 241

³⁶ Metin And, **Minyatürlerle Osmanlı – İslam Mitologyası**, Yky, İstanbul, 2007, s.37

“Yunanca mirtiya adıyla anılan mersin ağacı sürekli yaprak taşıyan, ak çiçekler açan ve kokusu uzaktan duyulan güzel bir ağaçtır.”³⁷ Meşe ağacı kutsaldı ve ağaç tapınımlarında önemliydi. Eski Yunan’da ağaç tanrıları Driadlar’ın sözlük anlamı meşe demektir.

“Bir diğer ağaca dönüşme efsanesi Apollon ile Daphne arasında geçmektedir. Tanrı Apollon, Daphne’ye gönlünü kaptırmıştı ve bir gün genç kızın karşısına çıkıverdi. Kız Apollonu görünce korkup kaçmış, kurtulamayacağını da anlayınca ayağıyla yere vurmuş ve yerden yardım istemişti. Yer bu iyiliği esirgemedi ve açılmış ve Daphne yere girmişti. Ayaklarından kök, zambak kadar beyaz vücudundan **defne ağacı** meydana gelmişti. Apollon defne ağacını sembol olarak aldı ve parlak yapraklarından başına bir taç yaptı. İşte o zamandan beri, şiiir ve silah zaferleri defne dalıyla ödüllendirilmektedir. Dionisos, vaktiyle gövdesine sarmaşıklar dolanmış bir ağaç kılığında betimlenirdi. Tyrsus denilen değnek Dionisos’un sembolü olmakla birlikte, Asma, yer sarmaşığı, incir ve meşe ise sevdiği ağaçlardır.”³⁸

1.1.5. Kuzey Avrupa Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Kuzey Avrupa mitolojilerinde ağaç kültü ve tapımı, oldukça önemli bir yer tutar. İskandinav mitolojisinde sıkça adı geçen **Yggdrasil** (dişbudak) ağacı, dünyanın sütunu olarak düşünölmekteydi. Yggdrasil’in köklerinden birinde bilgelik verdiğiine inanılan bir kuyu, kökünde yılan, gövdesinde sincap ve yapraklarından otlayan karacalar bulunmaktadır. Kuzey Avrupa halklarının inançlarında ağaç tapımı yaratılış ile ilgilidir.

³⁷ Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.401, 402

³⁸ Nüzhet Haşim Sinanoğlu, **Grek ve Romen Mitolojisi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.40, 75

“Cermen yada Germen sözcüğü Alman, Anglo-Sakson, Danimarka, İzlanda, İsveç ve Norveçlilerin ortak soyunu dile getirmektedir. Edda ve Saga gibi efsane yapıtlarından öğrenildiğine göre ağaç tapımı ve hayvan tapımı eski Cermen inançlarının temelidir. Eski Cermenlerin ilkel dinlerinde ağaç tapımı önemli bir rol oynamıştı ve Upsala yakınındaki Yggdrasil ağacını dünyanın sütunu sayarlardı. **Saksonlardaki İrmisul ağacı** da buna benzer bir inançla evrenin desteği sayılıyordu. Doğaya tapan Cermenlerin ağaç tapımları da büyük ölçüde İskandinav kaynaklarından öğrenilmiştir.”

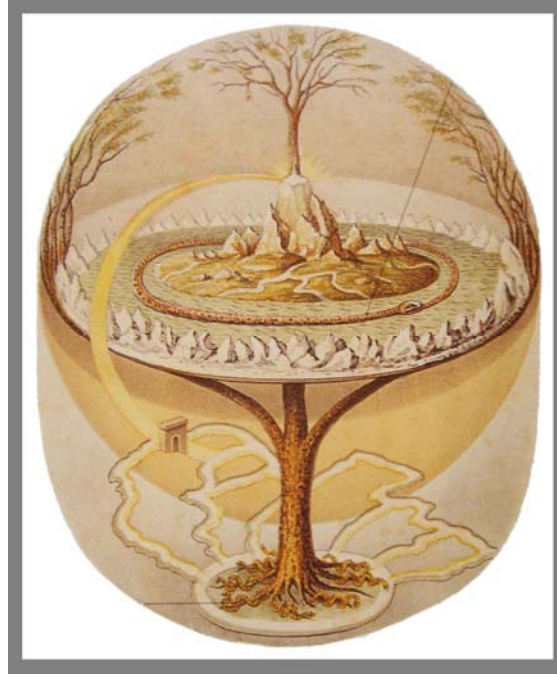
39

Avrupa toplulukları arasında “Kozmik Ağaç”la ilgili temel özelliklerin neler olduğunu, Ash Yggdrasil – Avrupa Yaratılış Miti çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Avrupa yaratılış mitine göre Yggdrasil, bütün ağaçların en iyisidir.

Porsuk Ağacı Sütunu veya Dişbudak ağacı olarak da adlandırılan Yggdrasil, Odin’in kendini astığı ağaçtır. Ağacın üzerinde asılan her şeyin babası Odin, Mesih’in çarmıha gerilişi gibi asılmaktadır. O, burada dünya ile ilgili düşüncelerde aydınlanmak için, kendi rızasıyla asılmaktadır. Onun en önemli özelliği, bütün ağaçların en büyüğü olması ve Tanrı’nın kararlarını onun dibinde vermesidir. Ağaç o kadar büyüktür ki dalları bütün dünyaya yayılır. Köklerinden birinde akıl kuyusu vardır. Kuyunun bekçisi Mimir, bütün destanları kuyudan içtiği kutsal ve ebedi su sayesinde öğrenir. Bu kuyudan su içen kişinin de bilgeliğe ulaşacağına inanılmaktadır. Köklerinden biri de cennette olan Yggdrasil’in tepesinde dev bir kartal oturmaktadır. Bu ağacın kökünde bir yılan, gövdesinde bir sincap ve dibinde de yapraklarını ısırarak dört karaca bulunmaktadır.”⁴⁰

³⁹ Haçerlioğlu, a.g.e., s.22, 122, 223

⁴⁰ Ergun, a.g.e., s.19, 20

Resim 5: İskandinav ve Cermen mitolojisinde dünyanın sütunu olduğuna inanılan Yggdrasil ağacı.

Kaynak: Miranda Bruce - Mitford, **Signs & Symbols**, s.45

Almanlardaki Mayıs Ağacı, hayat ağacı inancının halk arasındaki bir kalıntısıdır. Yeni evlenenlerin önüne dikilen bu ağaç, ondaki hayat ve yetiştirme gücünün yeni çiftlere geçmesini sağlamak içindir.

*“Almanya’nın bazı bölgelerinde 1 Mayıs günü, köylüler ahırların ve inek damlarının kapılarına ineklerin daha fazla süt vereceği düşüncesiyle Mayıs ağaçları dikerler. Yılbaşı gecesi Alman köylüleri, meyve ağaçlarını hasır iplerle birbirine bağlar ve böylece onların evlenmiş olduklarını söyleyerek meyve vereceklerine inanırlardı”.*⁴¹ Semnon adlı Alman kabilesi, atalarının ormandan çıktığına inanmışlardır. Tıpkı diğer pek çok topluluk gibi, Avrupalı toplumların inançlarına göre, insanlar ağaçtan çıkmıştır. Ağaçla ilgili bir inanış da insanların ruhlarını ağaçlarda saklayabilmesidir.

⁴¹ Frazer, **a.g.e.**, s.62, 74, 77

Avrupa'nın birçok yerinde, baharda ormana gidip bir ağaç kesmek ve onu köye getirip bir yere dikmek bir töreydi. Bu törelerde amaç, ağaç-ruhun verme gücünde olduğu nimetleri köye ve her eve taşımaktır.

“İrlandalılar arasından derlenmiş olan bir mitte de kozmik ağacı su kültüyle birlikte görmekteyiz. Buradaki “kozmetik ağaç”, “bilgi ağacı” olma vasfıyla öne çıkmaktadır. “Bilgi Ağacı”nın dibinde bulunan gölün suyu, Türk inanış sistemindeki “ölümsüzlüğü” ve “ebedi gençliği” sağlayan kutsal su gibi, gençleştirici ve hastalıktan koruyucu bir özelliğe sahiptir.” ⁴² Söğüt ağacı batı sanatında su, matem ve ölümlle ilişkilendirilmektedir. Dalları aşağı doğru sarkmış **söğüt ağacı**, mezar taşlarında kullanılan yaygın bir motiftir.

“Galya (eski Fransa) kültüründe Akçaağaç ve porsuk ağacı İrlanda’da olduğu gibi kutsal kabul edilir. İngiltere Galler’de üvez ağacının büyümlü güçlere sahip olduğu var sayılmaktadır” ⁴³ *“İsveç’in bazı bölgelerinde önceleri her çiftliğin yakınında bir bardtrad (koruyucu ağaç) ihlamur, dişbudak ya da karaağaç bulunurdu. Bu kutsal ağaçların yapraklarını hiç kimse koparmazdı ve ona yapılacak herhangi bir hasar, uğursuzluk yada hastalıkla cezalandırılırdı.”* ⁴⁴ **Keltlerde** çeşitli ağaçlar kutsal kabul edilir. **Meşe**, fındık ağacı, dişbudak ağacı, kayın ağacı bunlara örnektir.

“Dryad’lar Yunanca meşe ağacı anlamını veren drys sözcüğünden türetilmiştir. Kimi yazarlar, Dryad’larla Keltlerin dini Druid’lik arasında bir bağlantı kurmaktadır. Bu deyim Keltçe meşeyi gören anlamındadır. Bu adı taşıyan Kelt-Gol rahipleri, meşelerin gövdelerinde biten ökse otundan her derde iyi geldiğine inanılan bir ilaç yapıyorlardı. Kimi yazarlar bu inancı meşe ağacı tapımına bağlamakta ve meşe ağacını Keltlerin en büyük tanrısı saymaktadırlar.” ⁴⁵

⁴² Ergun, **a.g.e.**, s.29

⁴³ Cooper, **a.g.e.**, s.178

⁴⁴ Frazer, **a.g.e.**, s.78

⁴⁵ Hançerlioğlu, **a.g.e.**, s.153

1.1.6. Uzak Doğu Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Çin ve Japon mitolojilerinde, **şeftali**, **böğürtlen** ve **erik** gibi meyve veren ağaçlar, hayat ağacı olarak kabul edilmişlerdir. Çin kültüründe önemli bir yere sahip olan **bambu**, işlevselliği ile kutsal sayılmakta ve aynı zamanda kağıt yapımında da kullanılmaktadır. Çin'de saydığımız ağaçlar dışında şakayık, nilüfer çiçeği ve orkide gibi çiçekler de simgesel ve metafizik anlamlar içermektedir. Özel saksılarda yetiştirilen ve Japon kültürünün vazgeçilmez bir parçası olan **bonsai ağaçları**, bilgeliği simgelemekte ve kutsal sayılmaktadır.

1.1.6.1. Çin Mitolojisinde Hayat Ağacı

*“Çin’de hayat ağacı şeftali, böğürtlen, erik ağaçlarıyla tasvir edilirken, Formosa ve Miao gibi bazı kabileler arasında bambu ağacı hayat ağacı olarak kabul edilmektedir. Dünyanın ekseni olarak hayat ağacı Kwan-lung adlı kutsal dağın tepesinde bulunmaktadır. Birbirine geçişmiş dalları olan bu ağaçlar, birbirine karakter açısından zıt çiftleri ya da aşık çiftleri temsil etmektedir.”*⁴⁶

*“Bambu, Çin’in en önemli doğal ürünlerinden biri olmakla beraber, malzeme ve kağıt için hammadde sağlamaktadır. Çin’de bambu yaprağının sarkık olması, içinin (kalbinin) boş olmasındandır. Ancak boş bir kalp alçakgönüllülük demektir ve böylece bambu bu erdemi simgelemektedir. Bambu ayrıca erik ağacı ile birlikte karı kocayı temsil etmektedir. Çin Mitolojisinde bambu dalı, beyazlar giymiş merhamet tanrıçası Guan-yin’in simgesidir.”*⁴⁷

⁴⁶ Cooper, a.g.e., s.178

⁴⁷ Wolfram Eberhard, **Çin Simgeleri Sözlüğü**, Çin Hayatı ve Düşüncesinde Gizli Simgeler, (Birinci basım), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s.56, 57

“Lotus, Çin mitolojisinde ve kültüründe oldukça önemli bir çiçek olmakla birlikte, kutsal bir ruh taşıyıcısı olarak düşünülmekteydi. Her zaman yeşil olan Kırmızı defne meyvesi ağacı kutsal edilmiştir. Çin mitolojisinde hayat ağacı, meyve yada mücevher taşıyordu. Cennetteki mercan ağaçları hakkında çok sayıda bilgi var olmakla beraber, sadece Çin’de değil, Avrupa’da da, mercanın bir deniz ağacı veya su ağacı tanrıcısı olduğuna inanılıyordu. Dünya Ağacı’ndan şeftali yiyen bir ruh, 3000 yıl boyunca sağlıklı olma şansını elde ediyor, şeftali yemeye devam ettikçe de, gençliği tazeleniyor ve asla yaşlanmıyordu. Kafur ağacı da “yaşamsal güç verici ve dağıtıcı” olarak çam ve selviye katılmaktadır.”⁴⁸

“Çin’de **kafur ağacının** afrodizyak etkisine sahip olduğuna inanılmaktaydı. Bundan dolayı, 9. y.y.’da imparator bu bitkiyi günlük olarak tüketirdi. Kafur ağacına diğer yaprağını dökmeyen ağaçlar ile birlikte tapınılıyordu. Kafur ağacı etkileyici boyutlarda büyüeyebilen ve bundan ötürü saygı duyulan bir ağaçtı. Yapraklarını dökmeyen çam, Çin’de kışı ve uzun yaşamı sembolize etmektedir. Eski Çin’de çamlar, mezarlıklara dikilmekteydi.”⁴⁹

“Çin’de yaşlı çam ağaçlarına saygı duyulmakla beraber, çift iğneli yapraklarından dolayı evlilikte mutluluk simgesi sayılmaktadır. Çin’de neredeyse hiçbir ağaç veya meyve, şeftali kadar simgesel anlam içermez. Şeftali ağacından yapılan tahta kötü ruhları uzak tutmaktaydı ve ölümsüzlük şeftalileri sadece bin yılda bir olgunlaşırdı. **Şeftali** Çin’de uzun ömürlülüğün en sık kullanılan simgelerinden biri olup, kötü ruhları uzaklaştırmak için yeni yılda evlerin kapılarının önüne şeftali ağacından yapılan yaylar konurdu. Çin kültüründe önemli bir yere sahip olan bir diğer ağaç ise **Japon hurmasıdır**. Japon hurmasının bir ağaç olarak dört önemli erdemi vardır; uzun ömürlüdür, gölge yapar, kuşlar dallarında yuva yapar ve bu ağaçta haşarat yaşamaz. Tapınak bahçelerine sıkça Japon hurması ağacı dikilmesinin nedeni de kuşkusuz bunlara bağlıydı.”⁵⁰

⁴⁸ Donald A. Mackenzie, **Çin ve Japon Mitolojisi**, İmge Kitabevi Yayını, Ankara, 1996, s.138, 139, 141, 143, 144, 145

⁴⁹ Shepherd, **a.g.e.**, s.237, 239

⁵⁰ Eberhard, **a.g.e.**, s.80, 154, 283, 284

“Şüphesiz, daima yeşil kalan ağaçlarla ilgili düşünceler, renk sembolizmi öğretileri ile yakından ilgiliydi. Çinlilerin “**Cennet Ağacı**” özel bir ilgi görmüştür. İlbaharda, yaprakları yeşile dönmeden önce kırmızımsı mor yada kırmızımsı kahverengidir. **Ceviz, vişne ve şakayık** da, benzer biçimde kırmızımsı yapraklara sahiptir. **Adamotunun** insan şekline benzeyen kökü, tıbbi amaçlarda kullanılmıştır. Uyuşturucu özellikleri vardır, ayrıca bereket getiren ve doğumlara yardımcı olan bir bitkidir. Çin’de, erkek geyik, leylek ve kaplumbağa, “uzun ömürlülüğün simgeleri” olarak, Hayat Ağacı ile ilgilidirler.”⁵¹ Ölüler diyarı (yer altı) ile ilişkilendirilen selvi, yaygın olarak mezarlıklarda dikilmiştir. Çin’de mezarların yanlarına dikilen selviler aynı zamanda uzun ömrü simgelemektedir.

1.1.6.2. Japon Mitolojisinde Hayat Ağacı

“Japon kültüründe hayat ağacı mitolojik **Sa-ka-ti**’dir. Minik şekilli **bonsai ağaçları**, tutumluluk, bilgelik ve sadelik özellikleriyle doğayı temsil etmektedir.”⁵²

“Japonya’da çam, sedir, kestane ve diğer yaprağını dökmeyen ağaçlar, Tanrıların dünya üzerindeki geçici evi (mesken) olarak saygı görmektedir. Çam ağaçları, evlerin bahçe kapısının dışına gelecek yılda şans getirmesi için yerleştirilmektedir. Japonya’da selvilere, Tanrıların varsayılan geçici evleri için diğer yaprağını dökmeyen ağaçlar ile birlikte tapılmaktaydı. Güzel bir kokuya sahip olan selvi ağacının odunları ayrıca inşaat malzemesi yapımında oldukça değerliydi. Örneğin, **Budist ve Shinto** tapınak yapımında kullanılmıştır. Japon sediri, Japonya’da eski çağlardan beri uğurlu sayılıp saygı görmüştür. **Meşe**, Japonya’da iyi şans ve koruyucu güçleri sembolize etmektedir. Meşe ağacının dalları evin bahçe kapısında, Japon yeni yılı boyunca Tanrıları çekmek ve etkilemek için yerleştiriliyordu.”⁵³

⁵¹ Mackenzie, a.g.e., s.145, 146, 147, 148, 150

⁵² Cooper, a.g.e., s.178

⁵³ Shepherd, a.g.e., s.238, 239, 240

1.1.7. Amerikan Mitolojilerinde Hayat Ağacı

Amerikan yerlileri olan Kızılderililerde kutsal ağaç kavramı, diğer kültürlerde olduğu gibi yaratılış ile doğrudan bağlantılıdır. Orta Asya Şamanizm inançlarında çoğu zaman hayat ağacının yerine geçen direk, sırık ve değneği, Kızılderili mitolojisinde de görmekteyiz. Sedir, çam, defne ve ardıç gibi yaprağını dökmeyen ağaçlar, Kızılderili kültüründe Tanrısallığı simgelemekte ve kutsal sayılmaktadır. Kutsal dağın zirvesindeki hayat ağacının tepesinde gücün simgesi kartal bulunmaktadır.

1.1.7.1. Kızılderili Mitolojisinde

Kızılderili topluluklarında da insanlar yaratılmadan önce yaratıldığına inanılan kozmik ağacın üç alemi birbirine birleştirdiğine ve bu ağacın, insanların Tanrı'yla iletişim kurmalarına imkan sağladığına inanılmıştır. Kızılderili inanışlarında, dünyanın merkezinde olduğuna inanılan kutsal ağaç, insan ve yaratılışın gerçekleşmesinde, şeytanların yada kötü ruhların kovulmasında, hastalıkların iyileştirilmesinde ve ölülerin defnedilmesinde önemli bir yere sahiptir. Kuzeybatı Amerika kıyılarında yaşayan Tlingitler'in taptıkları totem direkler kozmik ağacın temsilinden başka bir şey değildir. Kızılderililerin yaşadığı yer isimleri incelendiğinde kutsal ağaçla ilgili isimlerle karşılaşmak her zaman mümkündür. Koca" büyük, ulu, heybetli ve yaşlı anlamlarına gelir. Bunlar aynı zamanda kozmik ağacın vasıflarındandır. Çeyeni kabilesinin yaratılış mitinde ağaçlar, "Toprak Büyükannenin" saçları olarak Tanrı'nın emriyle yeryüzüne çıkmıştır ve bu nedenle kutsal kabul edilmektedir.⁵⁴

*"Çoktaw ve Çikosav kabilelerinin göçlerinde onlara yol gösteren sırık, nesiller boyu onları zamanda yolculuğa çıkarmış, hayatlarına yön vermiştir. Hopilerin "Öteki Dünya" mitinde gördüğümüz kutsal orman, Tanrı'nın yada Tanrısallın görüldüğü ve yaşadığı yerdir. Ormandaki en büyük ağaçlar **mavi ladin, ardıç, dağ maunları ve fıstık çamları** aynı zamanda kutsal ağaçlardır. Cherokee yaratılış mitinde, "Ulu Güç", insanları yaratmadan önce bitkileri ve hayvanları yaratır. Tanrı'nın yedi gün yedi gece uyumadan bekleme emrini yerine getiren sedir, çam ve defne ağacı mükafat olarak yapraklarını*

⁵⁴ Ergun, a.g.e., s.25, 26, 27

dökmeme, dolayısıyla daima canlı kalmasıyla ödüllendirilmişlerdir. “Kozmik” yada “kutsal” ağaçların özellikleri arasında yapraklarını dökmemeleri de yer almaktadır ve bu mitsel metinde Kızılderili topluluklar arasında kutsallıklarıyla bilinen sedir, çam ve defne ağaçlarının ebedi yeşilliklerinden, yani Tanrı’nın ebedi oluşunu temsil etmelerinden söz edilmektedir.”⁵⁵

“Brule Siouks yaratılış mitinde de dünya üzerinde ilk canlı olarak çam ve sedir ağaçları ekilir. Crowların yaratılış mitinde, her şey suyun altından çıkarılan “kök” vasıtasıyla yaratılır. Tanrısal olan kartalın yuvası sarp ve dik bir dağın tepesindeki çok büyük bir ağacın yani kozmik ağacın üzerindedir. Madoc yaratılış mitinde bastonuyla yeryüzüne inen Gök Tanrı’nın parmağının dokunduğu yerlerde ağaçlar belirir. Kozmik ağaç ve kuvvetin sembolü olan bastonun parçaları yeryüzündeki canlıların yaratılmasına kaynaklık eder. Snohomisk Kızılderilileri, gökyüzünü yukarı kaldırmak için dev köknar ağacından yaptıkları değnekleri kullanırlar. Acoma Kızılderililerin inanışlarına göre, yaratılan ilk insanlar, yer altından gökyüzüne Tanrı’nın gönderdiği çam ve köknar ağaçlarına tırmanarak çıkarlar. Nez Perce Kızılderililerine göre insanlar yaratılmadan önce yaratılan, konuşabilen, gezebilen ve bazı sırları bilen çam ve sedir ağaçları bugüne kadar yaşayarak ölümsüzlüğün sembolü olmuşlardır.”⁵⁶

⁵⁵ Ergun, a.g.e., s.25, 26, 27

⁵⁶ Ergun, a.g.e., s.28, 29

1.1.7.2. İnkâ, Maya ve Aztek Mitolojilerinde Hayat Ağacı

“Bir rölyeften alınmış olan bu şekilde hayat ağacının tasviri görülmektedir. Sarmaşık bitkisinin ağacın gövdesi boyunca yukarıya doğru dolanması uyuşturucular almış bir şamanın ruhsal gelişiminde daha üst seviyelere ulaşırken değişik aşamaları geçmesini simgelemektedir. Başka kültürlerde olduğu gibi hayat ağacı burada yer ile göğü, bu dünya ile öbür dünyayı birleştirmektedir. Hayat ağacı, kozmik büyüme ve tedavinin sembolüdür. Bir ağacın geçirdiği doğal ve sürekli dönüşümler evrendeki devirsel süreçlerle eşit görülmektedir.”⁵⁷

Şekil 3: İnkâ, Maya ve Aztek kültürlerinde hayat ağacı motifli rölyef
Kaynak: Heike Owusu, **İnkâ, Maya ve Azteklerde Semboller**, s.274

⁵⁷ Heike Owusu, **İnkâ, Maya ve Azteklerde Semboller**, İlya Yayınları, İzmir, 2004, s.274

1.1.8. Diğer Kültürlerde Hayat Ağacı

Daha önce de belirttiğimiz gibi ağacın kutsallığı, zamana, kültüre ve coğrafyaya göre farklılıklar içermektedir. Ağaçların ruhu olduğu inancı Afrika, Avustralya ve Güneydoğu Asya mitolojilerinde de oldukça yaygındır. Yerli halklar ata ruhlarının ağaçlarda barındığına inanırlar ve bu ağaçları kesmezler. Hawaii kültüründe cennette var olduğuna inanılan ağaç ise, yaşam ve ölüm arasında bir bağ kurmaktadır.

1.1.8.1. Afrika Mitolojisinde Hayat Ağacı

*“Yerli kabileler için dünya genellikle canlıdır ve ağaçlar da bu kuralın içindedir. Afrika yerlileri, kendileri gibi ağaçlarında ruhları olduğuna inanırlar. Örneğin, Doğu Afrika’da Wanikalar her ağacın, özellikle de her **hindistancevizi ağacının** bir ruhu olduğunu hayal eder; “bir hindistancevizi ağacının yok edilmesine ana katilliği gözüyle bakarlar. Anne nasıl çocuğuna hayat ve besin veriyorsa, ağaç da aynı şekilde insanlara fayda sağlamaktadır. Kongo’da halk, bazı ağaçların dibine susayınca içmeleri için kabaklar içinde hurma şarabı koyarlar. Kongo bölgesinde bazı zenci kabilelerinde gebe kadınlar, belli bir kutsal ağacın kabuğundan kendilerine giysiler yaparlar ve bu ağacın kendilerini çocuk doğururken karşılaştıkları tehlikelerden koruduğuna inanırlar. Güney Doğu Afrika’da birçok kabile, ürün henüz yeşilken ağaç kesmez, eğer bunu yaparlarsa, donun ve erken ayazın ürünü yok edeceğinden korkarlar.”⁵⁸*

1.1.8.2. Avustralya Mitolojisinde Hayat Ağacı

*“Avustralya topluluklarının yaratılış mitinde de “dünya ağacı” yada “kozmetik ağaç” motifine rastlanmaktadır. Burada ağacın yerini “**kozmetik direk**” almıştır. Aktaracağımız mitsel metinde görülen ve kökünde Karora’nın yer aldığı **kutsal direk**, göğün tavanına varmak ister gibi yukarılara uzanmakta olan canlı bir yaratıktır. Karora’nın başı bu kocaman sallanan direğin kökündeydi.”⁵⁹*

⁵⁸ Frazer, **a.g.e.**, s.61, 72, 78

⁵⁹ Ergun, **a.g.e.**, s.24, 25

Avustralya Aborjinlerinde ise **dünya ağacı**, cennet mekanını temsil etmekte, yıldızlar da bu ağacın dallarında yer almaktadır. Bazen, ağaçlara can verdiği inanan şey ölümlerin ruhlarıdır. Güney Avustralya Dieyerie kabilesi, biçim değiştirmiş babaları varsaydıkları bazı ağaçlara çok kutsal olarak bakarlar ve bundan dolayı da bu ağaçları kesmezler.

1.1.8.3. Hawaii Adaları Mitolojisinde Hayat Ağacı

*“Bir yanı kuru, bir yanı canlı Hawaii ağacı, yaşamın kaynağı olan **kozmik ağaç** rolünü üstlenmektedir. Hawaiiilerin bu ağacı, insanların diğer dünya ile olan iletişimini sağlamaktadır. Ancak belli erdeme ulaşanların ruhları diğer dünyaya ulaşabilmektedir. Hawaii toplumunun dünya görüşlerine göre aldatıcı dalları olan bu ağaç, cennetin kapısının girişinde bulunmaktadır. Sadece erdemli insanlar, yani ölüm gizini anlayanlar bu ağaç vasıtasıyla diğer dünyaya geçebilmekte, ölüm gizini anlayamayanlar ise bu dünyada kalarak cezalandırılmaktadırlar. J. Campbell, Hawaii ağacının kozmik ağaç Yggdrasil’i çağrıştırdığını söyler. Bu ağacın gövdesi göklerin direğidir. “Kartal Dünya” onun tepesine tünemiştir. Dört geyik dallarına uzanıp otlanmakta, “Kozmik Yılan” ise kökünü kemirmektedir. J. Campbell, Hawaii ağacı ile Yggdrasil ağacında ve diğer kozmik ağaçlarda ortak motif olarak görülen yaşam ve ölüm, kadın erkek ikilemlerinin tek bir mitos üreticisi merkezden kaynaklanabileceği fikrini sorgulamakta ve bunu Hz. Adem ve Hz. İsa ile ilgili ağaç kültü ile pekiştirmektedir.”⁶⁰*

1.1.8.4. Güneydoğu Asya Mitolojilerinde Hayat Ağacı

“Sumatra’da bir ağaç kesilir kesilmez hemen yerine genç bir ağaç dikilir. Ayrıca üzerine bir meyve ve birkaç ufak para bırakılır. Buradaki amaç, yaşlı ağacın kökü üzerine dikilen genç ağaca yeni bir yuva sunmak ve ona verilen rahatsızlığı meyve ve para sunularıyla karşılamaya çalışmaktır. Sumatra’lı Batta’ların, yapılan hasara kızabilecek güçlü ruhların meskeni olduğu için bazı ağaçları kesmedikleri bilinmektedir. Siyam’lı keşişler, her yerde ruhlar olduğuna ve herhangi bir şeyi yok etmenin onu zorla ruhundan etmek demek olduğuna inanarak, suçsuz bir kimsenin kolunu nasıl kırmazlarsa bir ağacın dalını da kesmezler. Molük Adalarında karanfil ağaçları

⁶⁰ Ergun, a.g.e., s.29, 30, 31

çiçekteyken onlara gebe kadın davranışı gösterilir. Yakınlarında gürültü yapılmaz, geceleyin yanlarından ışıkla ya da ateşle geçilmez. Bu önlemler, ağaçlar korkmasın ve meyve tutmazlık etmesin diye alınmaktadır. Bazı Filipinliler atalarının ruhlarının belli ağaçlarda olduğuna inanırlar ve bu ağaçları korurlar. Eğer bu ağaçlardan birini kesmek zorunda kalırlarsa, bunu kendilerine yaptıranın rahip olduğunu söyleyerek kendilerini affettirirler.”⁶¹

Her coğrafyanın florasında ağaç vardır ve toplumlar tarafından ağaç, kutsal sayılmıştır. Kutsal sayılan ağaçlar, yaprağını dökenler ve dökmeyenler olarak iki gruba ayrılır. Yaprtağını dökmeyen ve her mevsim yeşil kalan ağaçlar ölümsüzlüğü simgelemiştir. Yaprtağını dökenler ise, periyodik olarak belli mevsimde yeşerip meyvelenerek yaşam döngüsünü ifade etmektedir. Dünyanın florası gereği bu iki grup ağaç, toplumlar için yetiştiği topraklarda kutsal sayılmıştır. Bu nedenledir ki hayat ağacı motifini tüm zenginlikleri içinde insanoğlu, mitolojisinden dinine ve kullandığı nesnelere kadar birçok alana taşımıştır.

1.2. Dinlerde Hayat Ağacı

İnsanoğlu kadar eski olan hayat ağacı kavramı, inanç dünyasının bir motifi olarak süre gelmektedir. İnsanlar hayatı boyunca bir şeylere inanma içgüdüleriyle yaşamış, ağacı da inanç dünyasının merkezine oturtmuştur. Bazı ağaçların her zaman yeşil olması yada meyve vermesi, onların tanrısal bir varlık olarak algılanmasını sağlamıştır. Hayat ağacı, kutsal kitaplarda cennet ağacı yada bilgi ağacı olarak geçmekte olup, dinlerde farklı adlarla anılmaktadır. Musevilikte **kabala** ve **sefirot ağaç**, Hıristiyanlıkta kutsal **değnek**, **asa ve haç**, Müslümanlıkta ise **Tuba ağacı** olarak bilinmektedir. Dinsel bir çerçevede içinde ele aldığımız hayat ağacı, hemen her kültürün inanç sistemlerinde köklü bir yere sahiptir. Kitabı olan ve olmayan dinlerin hemen hepsinde görülen ağaç, hayat veren gücüyle insanoğlunun yaşamında vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

⁶¹ Frazer, a.g.e., s.61, 62, 65, 64, 66

*“Dünya milletlerinin inanç ve düşünce sistemleri içinde önemli bir yere sahip olan “Kozmik Ağaç” yada “Hayat Ağacı”, yeryüzü ile gökyüzü, yani insanoğlu ile Tanrı arasındaki bağlantının sağlanmasında en temel vasıtalarından olmuştur. Sosyal hayatın ve Tanrı-kul ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olan kutsal ağaç, en ilkel dinlerden en son ve gelişmiş dinlere kadar bütün inanç sistemleri içinde yer bulabilmiş, dini bir karakter arz etmiştir. Aşağıda, ağaç kültünün **Budizm, Manihaizm, Şamanizm** ve **Taoizm** gibi kitabı olmayan inanç sistemleriyle **Musevilik, Hıristiyanlık** ve **İslamiyet** gibi kitabı dinlerdeki görünümü üzerinde durulmaya çalışılacaktır.”*⁶²

1.2.1. Kitabı Olan Dinlerde Hayat Ağacı

Bütün kitabı olan dinlerde sıkça adı geçen hayat ağacı inancı, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, kökenleri cennete kadar uzanmaktadır. İlk insan Adem ve Havva'yla betimlenen hayat ağacı yada diğer adıyla bilgi ağacı, iyilik ve kötülüğe ulaşmada yardımcı bir unsur olmuştur. Yılan kılığına giren şeytan tarafından kandırılan Havva yasak meyveden tatmış ve Adem ile birlikte cennetten kovulmuştur. Adem ile Havva'nın sınırsız sunuların tadını çıkarttığı cennet, aynı zamanda ilk günahın işlendiği, iyiliğin, kötülüğün ve cinsiyet farkının ayırt edildiği yerdir. Bahçe ya da cennet bahçesi, her kültürün yaratılış ve türeyiş söylencesinde özel bir yer tutmaktadır. Üç büyük kutsal kitapta adları sıkça geçen **zeytin, incir, hurma, nar** ve **üzüm** gibi meyve veren ağaçlar, şifa verici özelliklerinden dolayı kutsal kabul edilmişlerdir. Hayat ağacının yeri ve önemi **Musevilik, Hıristiyanlık** ve **İslam'da** anlatılacaktır.

⁶² Ergun, a.g.e., s.82

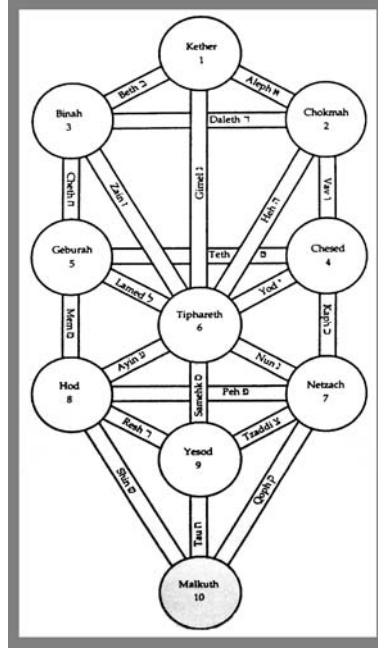
Resim 6: Alman ressam Albrecht Dürer'e ait cennet bahçesindeki Adem ile Havva temalı resim, 1504

Kaynak: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/19.73.1> - Temmuz 2011

1.2.1.1. Musevilikte Hayat Ağacı

*“Musevilerin inançlarına göre, dünyanın yaratılışı yedi günde tamamlanmıştır. Tanrı, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı günde ağaçları ve diğer canlıları yaratır. İnsan, hayat ağacı, iyilik ve kötülüğü bilme ağacıyla birlikte Aden (cennet) bahçesinde son gün yaratılır. O gün, kutsal kabul edilir. Allah, Adem'e cennet bahçesindeki bütün meyvelerden yemelerini, serbest bırakırken sadece hayat ağacı, iyilik ve kötülük ağacının meyvelerini yasaklar. Aksi halde ölümle cezalandırılacaklarını söyler. Yılanın sözüne uyan kadın ve erkek, yasak meyveyi tadarlar. İyilik ve kötülük bilgisini öğrenince, birden çıplak olduklarını fark ederler. Allah da onları cennetten kovar ve pek çok ceza verir. Tevrat'ın 6. bap'ında Allah, Hz. Nuh'un kendisine **gofer ağacından** bir gemi yapmasını söyler. Tevrat'ta geçen gofer ağacının kutsal bir ağaç olduğu bu bilgidен anlaşılmalıdır. 8. bapta (Tekvin 8. 10, 7) Nuh'un gemisinden gönderdiği*

güvercinin ağzında, zeytin dalıyla dönmesi de **zeytin ağacının** kutsallığını belirtmektedir. *Bap 9 ve 8’de belirtildiği gibi Nuh’un yetiştirdiği bağ ve ondan yapılan şarap da Museviler için kutsal görülmektedir.*”⁶³

Şekil 4: Musevilikte Kabalacı Hayat Ağacı

Kaynak: E.S. Yudelove, **Tao ve Hayat Ağacı**, Dharma Yayınları, 2001, s.123

“İbranilerde ya da **Kabalada*** Tanrı Ağacı tüm yaratılışı sembolize ederek dünyadaki canlı evreni tanımlamaktadır. Işık, hayat ağacından çıkmakta ve bu ışık sayesinde ölüler dirilmektedir. **Sephirotic*** ağaç çoğunlukla İslamiyet’teki Tuba ağacı gibi, kökleri yukarda dalları aşağıda olmak üzere ters dönmüş olarak betimlenmektedir. İbranilerde hayat ağacı, kutsal kentnin ortasında büyümektedir.”⁶⁴

⁶³ Ergun, **a.g.e.**, s.106, 107

⁶⁴ Cooper, **a.g.e.**, s.178

(*) Kabala= Bilgeliği manevi dünyayı çalışmak için bir araçtır. Dünyamızı keşfetmek için, fizik, kimya, biyoloji gibi bilimleri kullanırız. Ancak doğal bilimler sadece beş duyumuzla algıladığımız fiziksel dünyayı çalışır. İçinde yaşadığımız dünyayı bütünüyle anlamak için, duyularımızın algılayamadığı gizli âlemi keşfedebilecek bir araştırma aracına ihtiyacımız vardır. Kabala Bilgeliğine göre realite iki güç veya nitelikten oluşur: alma arzusu ve ihsan etme arzusu, vermek. İhsan etme arzusu vermek istediği için bir alma arzusu yaratır, bu nedenle daha yaygın biçimde kullanılan adı ‘Yaratan’dır. Bu yüzden tüm yaratılış, biz dâhil, bu alma arzusunun tezahürleridir. Kabalayı, realitenin iki temel gücüyle - alma ve ihsan etme - (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kabbala> - Temmuz 2011)

1.2.1.2. Hıristiyanlıkta Hayat Ağacı

“İyiliği ve kötülüğü bilme ağacının odunundan yapılan haç, kozmik ağaçla özdeşleştirilir. **Haç**, “yeryüzünden göklere yükselen” bir ağaç, “göğün ve yerin merkezinde dikilen, evrenin sağlam dayanağı olan” ölümsüz bitki, “Golgota’ya dikilmiş hayat ağacı” diye betimlenir. Birçok metinde, haç bir merdivene, bir sütuna veya bir dağa benzetilir ve bunlar “Dünyanın Merkezi”ne özgü ifadelerdir. İyiliği ve kötülüğü bilme ağacı ve kozmik ağaç olarak haç imgesinin köklerini Kutsal Kitap anlatılarında da bulmak mümkündür.”⁶⁵

Çarmıh Ağacı, Hayat Ağacı olarak kabul edildiği için ortaçağ mistiklerinde, köklü, yapraklı ve meyveli bir şekilde tasvir edilmiştir. **İsa'nın** çarmıha gerildiği bu ağaç bir ölüm ağacı değil, yeşil bir hayat ağacıdır ve onunla ibadet eden ruha büyük bir hayat gücü akar.

Haç şeklinde ağaç, sembolik olarak bilgi ağacının gövdesinden yapılmıştır. Böylece kurtuluş ve yaşam, ağaç üzerinde gerçekleşmekte ve sonrasında sonbahar ve ölüm gelmektedir. Haç, dikey iletişim eksenini gök ile yeryüzü arasında yer alır. “Bizans ilahilerinde hayat ağacı motifinin önemli bir yer işgal ettiğini H. Labac şöyle anlatır: *Kutsal Haçın yüceltilme gününde, bugün bile hala, İsa'nın çarmıha gerildiği yere dikilen hayat ağacı, yüzyılların kralının selametimizi üzerinden sağladığı ağaç, toprağın derinliklerinden çıkararak, dünyanın merkezine kadar yükselen ve evrenin uçlarına kadar her yeri kutsallaştıran ağaç diye dua edilmektedir. İncil’de ağaç, benzetmelerde bolca kullanılır. Değnek, asa, Hıristiyanlarca kutsal bilinir. Kutsal yolculukta kullanılan değnek, bilgi ağacını ve kozmik ağacı temsil etmektedir.*”⁶⁶

(*) Sefirot = 13. yüzyılda yazılan ve Kabala'nın en önemli kitabı haline gelen Sefer ha-Zohar'da geçen bir tür semadır. Kabalacılar, Sefirot'un Tanrı Yehova'nın "yansıma şekli" olduğuna inandılar. Bu mistik doktrine göre, bütün herşey Sefirot'a göre yaratılıyordu. İnsanın ruhundan, evrenin yapısına kadar her şey Sefirot semasıyla uyumluydu. Tüm varlıklar Sefirot'a göre konumlanıyor, Sefirot'a göre işliyordu. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sefirot> - Temmuz 2011)

⁶⁵ Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Cilt II, Kabalıcı Yayınevi, 2000, s.456

⁶⁶ Ergun, **a.g.e.**, s.99, 100, 101

“Hıristiyanlık inanç sisteminde ağaç, hem aydınlanmanın hem de yeniden doğumun sembolüdür. Hıristiyanların dini bayramı Paskalya’dan bir pazar önce, Hz. İsa’nın Kudüs’e girişini hatırlatmak için dallar takdis edilir. **Çam ağacı**, yine bir dini bayram olan **Noel’in sembolüdür**. Yılbaşı (Christmas) ağaçları geleneksel olarak köknar ağaçlarıdır. Christmas ağacının yeşil iğne yaprakları kış ortasında ölümsüzlüğü sunmaktadır. Kışın evlere her daim tazeliği getiren bu ağaç, Hıristiyanlık öncesi Avrupa kültürlerinde yaygındı.”⁶⁷ Hıristiyan dünya görüşünde ağacın asıl ve en önemli sembolü, İsa’nın çarmıha gerildiği ağaçtır. Çünkü o cennetteki hayat ağacından yapılmıştır ve ölüleri diriltme özelliği vardır.

“Palmiye yaprakları, klasik bir zafer sembolüydü ve ayrıca Hz. İsa Kudüs’e girdiğinde ve kahramanların dönüş yollarına atılmaktaydı. Bundan dolayı palmiye, kutsal toprakları ziyaret eden hacıları ve zafer simgesi olarak aziz şehitleri temsil etmektedir.”⁶⁸

Hıristiyan ve Musevi dünyasında kafaları en fazla karıştıran, cennette bulunan bilgi ağacı ve hayat ağacı ikilemidir. Ölümsüzlük bahşeden ağaç, hayat ağacı olduğu halde, Tanrı neden bilgi ağacını yasaklamış ve Adem’e ondan yediği takdirde öleceğini bildirmiştir? Bazı düşünürlere göre bu iki ağaç, aynı ağaçtır. “Süleyman’ın Mesellerinde” (3/18) hayat ağacı, ilahi hikmetle aynı sayılmıştır. Diğer bazı düşünürler, hayat ağacına ulaşmanın kolay olmadığına inanırlar. O, yalnızca iyi ve kötünün bilgisi, hikmeti elde edilerek bulunabilir. Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde kötülük ruhunu, şeytanı temsil eden yılan, Havva vasıtasıyla Adem’i bilgi ağacının meyvesini yemeye ikna eder. Eliade, bunun sebebini şöyle yorumlar: “Şeytan, insanın ebediliğine karşıdır. Bu nedenle Adem’in hayat ağacına yaklaşmasına engel olmuş ve “ölümsüzlük verir” diye kandırdığı bilgi ağacının meyvesinden yedirerek ölümlü olmalarına sebep olmuştur”.⁶⁹

⁶⁷ Shepherd, a.g.e., s.239

⁶⁸ Shepherd, a.g.e., s.240

⁶⁹ Ergun, a.g.e., s.101

1.2.1.3. İslam'da Hayat Ağacı

*“İnsanoğluna sağladığı sayısız faydalardan dolayı zeytin, incir, hurma ve nar ağaçları, şifa verici meyveleriyle İslam'da kutsal sayılan ağaçlardır. Bir surede hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçelerinin sözü edilmektedir (En'am S. 99, 141). İleride ilgili bölümde sözü edilecek ağaçlardan biri de Hz. Adem'in cennette yasaklanan ağaçtan yediği meyve, yaşam ağacı ve göğün en uç sınırındaki **Sidretü'l – Münteha'dır.**”⁷⁰*

*“Göğün yedinci katı ile arş arasında olan ve canlılar aleminin en üst katında olduğu bildirilen “Sidretü'l Münteha”nın köklerinin cennette olduğu, dibinden hayat suyu kaynadığı belirtilir (Necm suresi 3, 4, 18. ayetler). Cennetteki **Sidre ağacının** her bir yaprağında bir kişinin adının yazılı olduğu ve ramazanın on beşinde sarsılan ağaçtan düşen yaprakların üzerinde adı yazılanların o yıl öleceğine dair inanç, Türkler arasında günümüzde de devam etmektedir.”⁷¹ İslami literatüre göre, Melek Cebrail Mirac'da bu ağacın dibinde kalmış, peygamber Tanrı katına yalnız çıkmıştı. Kitab-ı Mukaddeste Cennet Ağacı inancı, aydınlanma ve hayat ağacı şeklinde Sümerlilere kadar gerilere gider. Hatta bazen cennetteki dört nehir kaynağının bu ağacın altından çıktığı yorumları yapılır. “Ters dönmüş tasvir edilen Mutluluk ağacı kökleri gökyüzünün en üst katında, dalları yeryüzünün derinliklerine ulaşır şekilde düşünülmektedir. Tuba ya da Sidre denen gök ağacından su, süt, bal ve şarap akmaktadır.”⁷²*

⁷⁰ And, a.g.e., s.35, 36

⁷¹ Ergun, a.g.e., s.82, 83

⁷² Cooper, a.g.e., s.178

“Zeytin ve zeytin ağacı, yüzyıllardır “barış, bereket ve gücün”, sembolüdür. Nuh Tufanı'nın sonunda bir güvercinin Nuh Peygambere zeytin dalı getirmesi, her şeyin yeniden rahat ve huzura dönüştüğü anlamında yorumlanmıştır. Zeytin ağacı, İslam dininde peygambere ve evrensel insana adanan bir ağaç değerini taşımış ve dünyanın mihveri kabul edilmiştir. Zeytin ağacının bereket simgesi olarak benimsenmiş olması, onun gövdesinden başlayarak, meyvelerinden çekirdeğine kadar hemen her parçasından yararlanılabilir olmasındandır.”⁷³

“Kuran-ı Kerim’de adları geçen zeytin, incir ve nar ağaçlarına kutsal gözüyle bakılmıştır (Nur suresi 35. ayet, Tin suresi 1-3. ayet). Ayetlerde incir ve zeytin sembol olarak geçmektedir. Burada incir ağacı, Museviliğin; zeytin İslamiyet’in sembolü olarak kullanılmıştır. Kuran-ı Kerim’de cehennem dibinde biten “**Zakkum**” ağacının lanet edilenlerle zalimlerin ağacı olduğundan söz edilmektedir. Peygamberimizin kurumuş ağaçları yeşertmek ve ağacı yürütmek gibi mucizeleri bulunmaktadır. Kuran-ı Kerim’de ağaçlar, Allah’ın varlığına bir kanıt olarak yaratılmış ibret alınacak unsurlardır. İman ve iyi amel sahiplerine vaat edilmiş olan Tuba, Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Kuran-ı Kerim’de hurma bahçelerinden, üzüm bağlarından ve zeytin ağacından ve bunlara hayat veren sudan bahsedilir. “⁷⁴

“Kuran-ı Kerim’de Ra’d suresinde geçen **Tuba ağacı**, “güzellik, iyilik, huzur ve rahatlık, göz aydınlığı” ve “en güzel, en hayırlı” manalarına gelir. Tuba, Kuran-ı Kerim’de iman ve iyi amel sahiplerine vaat edilmiştir: İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir (Ra’d suresi 29. ayet). İslam inancında cennet ağacı olarak bilinen Tuba, Türk kültüründe çok tanınmış ve sevilmiştir. Tuba, eski inançlarımızdan bugüne yaşayan “Hayat Ağacı” ile birleşmiştir. Anadolu’da halk arasındaki inanca göre, cennetteki Tuba ağacında her insan için bir yaprak vardır. Çok büyük olan bu ağacın milyonlarca, daha doğrusu yeryüzündeki insanların sayısı kadar yaprağı olduğunu, bir insan ölünce bu ağaçtan da bir yaprak düştüğünü kaydeder.

⁷³ Doç. Dr. Filiz Nurhan Ölmez, Uzm. Zerrin Kartal, **10. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildiriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir, 2009, s.290

⁷⁴ Ergun, a.g.e., s.82, 83

*Evliya Çelebi, Nogay Tatarlarının ve Müslüman Dağıstanlıların ağaca taptığını, bazen de bu ağacın içine ibadet için mihrap yaptıklarını anlatmaktadır. Alevi-Bektaşî kültüründe de en fazla saygı gören ağaç, Tuba ağacıdır.”*⁷⁵

*“Ağaç sembol olarak **Kuran’da** (İbrahim, 14/24) kullanılır: iyi bir söz iyi bir ağaç gibidir, buyrulurak iyi ve faydalı örneği olarak kullanılır. İslam dünyasında sayısız istek ve adak ağaçları var olmakla beraber, dallarına çaput, hatta küçük beşik bağlanır.”*⁷⁶ Kültürümüzde hala yaygın olan dilek ağacı, geçmişten günümüze gelmiş olan önemli bir inanç motifidir. Bereket ve şans getirmesi için dallarına çaput ve bezler bağlanan dilek ağacının kökenleri çok eski çağlara dayanmaktadır.

İnsanoğlunun yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olan ağaç, işlevselliği ve şifa verici özelliklerinden dolayı üç büyük dine sıkça konu olmuş ve kutsal bir varlık olarak kabul edilmiştir. Hayat ağacı ya da diğer adıyla bilgi ağacı inancının kökleri cennete kadar gitmekte ve bize bulunduğu çağın inanç sistemleri hakkında değerli bilgiler vermektedir.

1.2.2. Kitabı Olmayan Dinlerde Hayat Ağacı

İnanç dünyasının önemli bir motifi olan hayat ağacı, kitabı olmayan Budizm, **Şamanizm, Maniheizm ve Taoizm** gibi dinlerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.1. Budizm’de Hayat Ağacı

*“Tabgaç ve Uygur Türklerinin kabul ettiği dinlerden biri olan Budizm’de de ağaç önemliydi. Türkçe Budist metinlerde, Udambara adıyla sözü edilen bir efsanevi ağacın, üç bin yılda bir incir verip Budha rütbesinde bir şahsın dünyaya geldiğini haber verdiği anlatılmaktadır.”*⁷⁷ **“Bodhi, bo yada pipal ağacı, bir tür incir ağacıdır. Bodhi ağacı, Hindu ve Budistler için bilgelik ağacı olarak büyük bir anlam ve önem taşımaktadır.**

⁷⁵ Ergun, a.g.e., s.86, 87

⁷⁶ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.37, 38

⁷⁷ Çoruhlu, a.g.e., s.117

Bodhi, mükemmel bilgi, bilgelik yada aydınlanma anlamına gelmektedir. Budha'nın Bodhi ağacının altında meditasyon yaparak aydınlanmaya ulaştığı söylenmektedir.”⁷⁸

Bu ağaç büyük uyanışın ve bilgeliğin sembolü olmakla beraber, Budha'nın özünü temsil eder. Ağacın kökleri derinleşerek istikrara, dengeye, kararlılığa ulaşır. Ağacın çiçekleri moral ve ahlaki eylemleri simgelerken meyvesi erdem ve doğruluğu içerir.

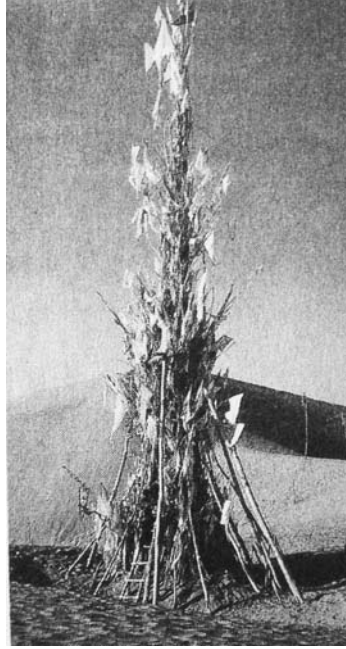
1.2.2.2. Şamanizm'de Hayat Ağacı

“Hayat ağacı, dünya ile yer arasında kutsal değnek olarak da tanımlanır. Hırsehberg, gökyüzünü de tutan bu değneğin en önemli özelliğinin gökyüzündeki ruhlara yol olduğunu, Şamanın da bu yolu trans halinde iken kullandığını kaydeder. Hayat ağacı sadece gökteki değil, yer altı ruhlarına da yoldur. Şamanizmin en büyük araştırmacılarından Eliade, Campbell, Holmberg, Hirschberg, Radloff, Frazer gibi araştırmacılar, Şamanik ağacın tasvirini, Gök Tanrı'nın sembolü olan ağacın tasviriyle yaparlar. Eliade, Şamanik ağacın, evrenin ortasında yükselen ve zirvesinde yüce Tanrı'nın yada güneş haline gelmiş Tanrı'nın bulunduğu dünya ağacının bir yansıması olduğunu söyler. Şamanik ağacın 7 veya 9 kertiği, kozmik ağacın 7 veya 9 dalı, 7 veya 9 gök katını simgeler. Şaman, başka mistik bağlantılar aracılığıyla kendini bu dünya ağacıyla dayanışma içinde hissetmektedir.”⁷⁹

Şamanlıkta **Huş ağacı** yedi dalıyla yaşam ağacını temsil etmektedir ve ağacın dalları da yıldızlı kubbe şeklindedir. Kıvrımlı yada bükümlü ağaç gövdesi büyü yada kutsallığı ifade etmekte ve insanları iyilik yada kötülük yönünde etkileyebilmektedir.

⁷⁸ Shepherd, **a.g.e.**, s.241

⁷⁹ Ergun, **a.g.e.**, s.146, 148, 149

Resim 7: Göge Manevi Yolculuğu Esnasında Şamanın Merdiven Olarak Kullandığı Direk.

Bu Direk Aynı Zamanda Dilek Ağacı Olarak da Kullanılır, Doğu Türkistan.

Kaynak: Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, s.69

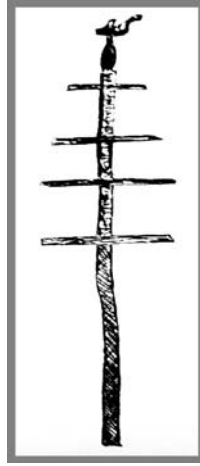
*“Eski Türklerde, en makbul sayılan ağaç kayın ağacıydı. A. İnan’ın belirttiğine göre, her şaman ayini yapılırken kayın ağacı bulundurulurdu. Şamanist mitolojide kayın ağacı tanrı Ülgen ve Umay ile gökten inmiştir. Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. Gençler şaman olabilmek için ağaç dikerler, şaman ölünce ağaçları da yok edilirdi. Herhalde Anadolu’da söylenen **“bir dikili ağacın olsun”** temennisi bu eski hususlara dayanmaktadır.”⁸⁰ “Güney Sibiry’a’daki Abakan Tatarlarına göre, dünyanın ortasında göklere yükselen bir demir dağ ve bu dağın üzerinde de **“yedi dallı bir kayın”** ağacı vardır. Bu kayının kutsallığından dolayı saygı duyulur, özellikle genç şamanlar şamanlığa başlarken önce bir ağaç dikerler ve ağaç büyüdükçe şamanın rütbesinin de yükseleceğine inanılır. Yakut Türklerinin Er-Sogutoh efsanesine göre de, ilk insanın atası Hayat ağacı idi.”⁸¹*

⁸⁰ Çoruhlu, **a.g.e.**, s.116, 117

⁸¹ Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s.36, 37

Ağacın şaman uygulamalarında da önemli yeri vardı. *Yaşam Ağacı* yada *Hakan Ağacı* kavramları da gene türeyişle ilgilidir. *Demir Ağaç* ise kozmogoniyle ilgilidir. Bir inanca göre ağacın deliğinden çıkan bir kadın ilk insanı doğurmuştur. Şamanlarda bir efsaneye göre şamanların doğuşu bir kartalın bir çayırdaki bir çam, bir gürgen, bir de kayın ağacının üzerine bıraktığı yumurtalardan çıkarak olmuş.

“Şamanlar hastaları tedavi ederken yanlarında kayın ağacı da bulundururlardı. Şaman davulunda da kayın ağacının resimleri vardı. Şamanlara göre kayın ağacı büyük Tanrı Ülgen tarafından Tanrıça Umay’a gökten gönderildiği için dini törenlerde çok önem verilirdi. Şaman dualarında kayın ağacı için: “**Altın yapraklı, yetmiş yapraklı mübarek kayın ağacı**” gibi tabirler geçer.”⁸² “Yedi veya dokuz dalı bulunan ağaç, gövdesi üst delikten geçecek şekilde yurt’un merkezine ekilir. Şamana evrensel yolculuğunda merdiven görevini görür. Şamanın ayinleri kutsal sayılan ardıç veya kayın ağaçlarının altında yapılırdı. Şamanın davulu da bu kutsal ağaçlardan yapılırdı. Bu davulların üzerinde 7 veya 9 dallı ağaç resimleri görülmektedir.”⁸³

Şekil 5: Dolgan Şamanlarına Ait, Tepesinde Kuşların Efendisi Kartalın

Bulunduğu ve Sırk Şeklinde Tasvir Edilen Bir Dünya Ağacı

Kaynak: Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, s.92

⁸² Uraz, **a.g.e.**, s.195

⁸³ Sevgi Babaoğlu, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Türkiye, s.76, 77

1.2.2.3. Maniheizm’de Hayat Ağacı

“Maniheizm’de ağaç, dünyevi hayatın fışkırdığı verimliliğin simgesi olup, meyveleri tanrılar, bodhisatva’lar ve bodhi’lerdi. Maniheizm Türklerde Budist mitolojisinin etkisi altında kalmakla beraber, bizi ilgilendiren konuda kendine özgü bazı sanat motiflerine sahipti. Dünya ağaca benzetiliyor, dünyanın merkezindeki mukaddes ışık damlalarından oluşmuş bir sütun tasavvur ediliyordu. Güneş ışıklarını topladığı sanılan üzüm ile Budizm’de adı geçen nar gibi meyveler nurlu sayılıyordu. Uygur Hakanlığının (850-1377) ilk devrinden (IX. Yüzyıl) bezekli tapınaklarında Sumeru Dağı ve tepesindeki tanrılar taşıyan ağaç motifi, pek çok kez duvar resimlerinde yer almıştır. Şekil:3 deki Budist Uygur duvar resmi, ağaç şeklinde bir şamdan tasvir eder. Prof. A. Von Gabain’in bir konuşmada ifade ettiği fikre göre, bu ağaç şamdan, Uygur metinlerinde hükümdar soyundan kimselerin ruhlarının Buda kutuna erişmesi için yitken yıldızlarına yakılan bir mum töreniyle ilgili olabilirdi.”⁸⁴

“Diğer şekil 4’deki Maniheizmle ilgili olduğu sanılan bir Uygur duvar resmi, Cüveyni’nin bahsettiği İdikut soyunun ve Böğü Kağan’ın simgesi olan ağacı resmetmektedir. Bu resimde, çok köşeli bir havuzdan veya yer-su ayin yerinden bir ağaç yükselmektedir. Ağaç, Böğü Kağan efsanesinde sözü geçen ağaçlardan, daha çok kayın ağacını hatırlatabilir. Ağacın dallarında lotuslar görülür. Ağacın sağında, Böğü Kağan olabilecek bir hükümdar diz çökmüş ibadet etmektedir. Ağacın solunda, yine başında kuş olan bir hatun ve Türkçe Maniheist metinlerden melek olduğu bilinen kanatlı şahıslar, ibadet halindedir.”⁸⁵

⁸⁴ Emel Esin, **Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2004, s.44, 45

⁸⁵ **y.a.g.e.**, s.43, 44, 45, 46

Şekil 6: Budist Uygur duvar resmi, ağaç şeklinde şamdan.

Kaynak: Emel Esin, **Türk Sanatında İkonografik Motifler**, (sayfa no yok)

Şekil 7: Maniheizmle ilgili olduğu sanılan bir Uygur duvar resmi, İdikut soyunun ve Böğü Kağan'ın simgesi olan ağacı resmetmektedir.
Kaynak: Emel Esin, **Türk Sanatında İkonografik Motifler**, (sayfa no yok)

1.2.2.4. Taoizm’de Hayat Ağacı

“Taocu felsefede **şeftali ağacı** ölümsüzlük ve sonsuzluk ağacıdır. Taonun birliğinde dişilik, ying erkeklik ise yang ile ifade edilmektedir. Ölümsüzlük, hayat ağacının meyvesini yiyerek, ör: Taocu, Budist, batılı cennet kavramının ortasındaki ölümsüzlük şeftalisi ile sağlanabilmekte veya İran’a özgü haoma ağacından çıkan sıvı özsuynunun içilmesiyle de ölümsüzlüğe ulaşılmaktadır.”⁸⁶

“Hayat ağacında, şeftali çiçeği ölümsüzlüğü yansıtır. Badem çiçeği, kadın güzelliğini simgelemektedir. Erik, kendi simgesini çiçekte ve ağaçta taşıdığı oranda Ying ve Yang’ı kapsar. Ağaçlarla çiçeklerin ölümsüzlüğü, yaşamı ve ölümü yansıtmakta ve bahçe yeryüzünde cennetin yansıyan bir örneği olarak kabul edilmektedir. Çam, hep yeşil ve parlak kaldığından ölümsüzlüğü ve sonsuzluğu yansıtır. Söğüt, genelde, Ying’in karşıtı olmakla beraber, aydın, uysal ve incedir. Bambu ağacı, diklikle bükülgenliğin iki niteliğini birlikte gösterir. Bambu, Çin ressamının, bilgelerinin ve ozanlarının sevdiği ağaçlardır. Bambu ağacı insan ve doğanın bütün niteliklerini içerir ve özünde taşır. Bambu soyluluğun ve değerliliğin nesnelleşmiş örneğidir. Bambu, güçlü, değerli, aydın, bilge ve yetkin olan bir yöneticiyi simgelemektedir.”⁸⁷

⁸⁶ Cooper, a.g.e., s.176, 179

⁸⁷ J. C. Cooper, **Erdemin Işığı Taoculuk**, (Birinci basım), Say Yayınları, İstanbul, 1998, s.148, 149, 150, 151

2. BÖLÜM

HAYAT AĞACINI DESTEKLEYEN MOTİFLER

Hayat ağacını destekleyen motifleri üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar; Hayvan figürleri, bitki motifleri ve insan figürleridir. Hayvan figürleri mitolojik ve gerçekçi hayvanlar olmak üzere iki grupta ele alınır. Bitki motifleri stilize edilmiş ve kutsal sayılan bazı bitkileri kapsar. İnsan sağlığı için fayda sağlayan özellikleriyle bitkilerin hayat ağacını tamamladıkları görülmektedir. Bazen bitkilerin ve kozalak formlarının hayat ağacının yerini aldığı da söz konusudur. Palmet ve lotus motifinin de hayat ağacından türediği görüşü vardır. İnsan figürlerinin başında Adem ile Havva'nın hayat ağacını desteklediği kutsal kitaplarda sıkça geçmektedir. Yine inançlar doğrultusunda hayat ağacının meyve vermesiyle ana tanrıçanın doğurganlığı ilişkilendirilmektedir. Orta Asya inançlarında çoğu zaman hayat ağacının yerine geçen sırım, kazık yada merdiven, şamana gökyüzü yolculuğunda yardımcı olmaktadır. Bu sırımın tepesinde bazen tavuk veya horoz figürlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

2.1. Hayvan Figürleri

Hayat ağacını destekleyen motiflerin başında gerçekçi ve mitolojik hayvanlar yer almaktadır. Ağacın tepesinde genellikle çift başlı kartal, Zümrüdüanka, altında da ejderha - yılan figürleri betimlenmektedir. Ağaçla birlikte betimlenen bu efsanevi hayvanların dışında, kuşlar, aslan, geyik ve keçi gibi gerçekçi hayvanlar da kullanılmaktadır. Hayat ağacı dalları üzerindeki kuşlar, Orta Asya inançlarında ruhları simgelemesi bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Hayat ağacının bu kutsal varlıklar tarafından korunduğuna inanılmaktadır.

2.1.1. Mitolojik Hayvanlar

Hayat ağacını destekleyen motifler arasında mitolojik ve efsanevi hayvan figürleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hayat ağacıyla birlikte kullanılan bu hayvan figürleri çoğunlukla mitolojik kaynaklı, efsanevi yaratıklardır. **Çift başlı kartal, Simurg, Zümrüdüanka, Yılan ve Ejderha** en sık rastlanan mitolojik konulu figürlerdir. Çift başlı

kartal, bunun en güzel örneklerinden biridir. Gücün ve hükümranlığın simgesi olan çift başlı kartal figürü hemen her kültürde sevilerek kullanılmıştır. Çift başlı kartallar, çoğu zaman simetrik bir düzende hayat ağacının tepesinde bulunmaktadır. Hayat ağacıyla birlikte kullanılan geyik ve keçi gibi boynuzlu hayvan figürleri de ağacını dibinde ya da dallarından otlar vaziyette resmedilmektedir.

*“Hayat ağacıyla birlikte betimlenen ve kutsal kitaplarda sıkça adı geçen yılan motifi de önemli bir yer tutmaktadır. **Yılan**, en ilkelinden en gelişmişine kadar hemen her toplulukta kutsal, kimi topluluklarda da tanrı olarak kabul edilmiştir. Sümer’lerden Hitit’lere, Anadolu’dan Kafkasya’ya kadar uzanan geniş bir zaman ve alanda “**İlluyanka**” adlı dev bir yılanın çeşitli öyküleri anlatılmıştır. Çoğunlukla yeryüzünü ve yeraltını simgeleyen yılan, **Yahudi, Hıristiyan ve İslam** geleneğinde **şeytan**’la bir tutulur ve insanı baştan çıkardığına inanılır.”⁸⁸*

Yılanlı ağaç, ağacın gövdesi ve yer eksenini temsil etmekte, gövdesine dolanan yılan ise yaşam evrelerini betimlemektedir. Ağacı koruduğu düşünülen yılan yada **ejderha** bilgeliğe ulaşmanın güçlüğü temsil etmektedir. Öte yandan yılan, erkek ya da kadına ağaçtan koparılan meyveyi sunarak ölümsüzlük ya da bilgiyi sağlamaları konusunda baştan çıkarıcı bir rol de oynamaktadır.

2.1.2. Gerçekçi Hayvanlar

*“Hayat ağacıyla birlikte kullanılan figürler arasında gerçekçi olarak betimlenen **geyik, keçi ve aslan figürleri** yer almaktadır. Ağaç ile birlikte kullanılan geyik ve keçi figürleri daha çok Orta Asya sanatlarında görülmektedir. Sibirya’daki Tagarlar, altın bir levha üzerinde bir ağaç ve onun dallarını yiyen dağ keçisi ve geyik figürlerini resmetmişlerdir. Dağ keçisi hem Tagar kültüründe hem de Kök Türk hakanlarında önemli bir yere sahiptir. Ölümsüzlük simgesi olarak, dağ keçisi ve geyik, bazen ot veya ağaç ile birlikte, Tagar alpları ve Kök Türk hakan soyunun simgesi sayılmaktaydı. Hun taçlarında kullanılan dağ keçisi ve geyik motifleri, yeni yurttaki kurulmuş sülalenin ağacı ve kutlu hayvanlarıdır. Talas tunç levhalarında bazen ağaç altında geyik veya dağ keçisi ve*

⁸⁸ Hançerlioğlu, a.g.e., s.698

ağacın tepesinde de kuş motifleri görülmektedir.”⁸⁹ “İskandinav kültüründeki **Laerad ağacı**, Valhalla evreninde yetişmektedir. **Dişi keçi Heidrum**, bu ağacın dalları üzerinde gezinmekte ve savaşçılara içmeleri için besleyici su sağlamaktadır.”⁹⁰ Gücün ve hakimiyetin sembolü olarak kabul gören **aslan** figürü de hayat ağacının koruyucusu olarak genellikle simetrik bir kompozisyonla betimlenmektedir.

Resim 8: Hayat ağacı, çift başlı kartal ve ejder figürlü taş kabartma,
Erzurum Çifte Minareli Medrese

Kaynak: K. Zeynep Güney, A.Nihan Güney, **Osmanlı Süsleme Sanatı**,
SFN Ltd. Şti., Ankara, s.53

⁸⁹ Esin, **a.g.e.**, s.39, 40, 42

⁹⁰ Cooper, **a.g.e.**, s.179

Resim 9: Hayat ağacı, çift başlı kartal ve aslan figürlü taş kabartma, Erzurum Yakutiye Medresesi
Kaynak: <http://www.agaclar.net/forum/showthread.php?t=10714> – Nisan 2011

2.2. Bitkisel Motifler

*“Hayat ağacı motifiyle birlikte kullanılan hayvan, mitolojik figür, insan ve doğa figürlerinin yanında, bitki motifleri de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Otsu ve ağaçsı bitkiler de kutsal olarak saygı görmektedirler. Özellikle bazı bitkilerin sağlık verici bir güce sahip olmaları kendilerine saygı duyulmasında etken olmalıdır. Bu anlayışa göre hububat tohumları çok kutsaldır. Yunan Ortodoks kilisesinin cenaze merasimlerinde içi hububat taneleri dolu bir çanak bulunur. Hububat tanelerinin verimliliği ile hayat ağacı gücünün insanlara geçeceğine inanılmaktadır. Bitki tapımındaki inanç, bitkilerin bir ruhu olduğu görüşündedir ve onları kutsal sayar.”⁹¹ Kaynağı **Sümer** tanrısı **Dumuzi** olan **Temmuz**, giderek Anadolu’da **Attis** ve **Adonis’e** dönüşmüştür. Bütün bunlar bitkilerin ölen ve yeniden dirilen tanrılarıdır. Bu tasarım, doğanın sonbaharda ölüp ilkbaharda yeniden canlanışını simgeler.*

⁹¹ Hançerlioğlu, a.g.e., s.106 , s.622

“Ağaç gövde ve dallarında yetişen ve daima yeşil olan **ökseotu** Keltlerce kutsal sayılan bir bitkidir. Kelt rahipleri Druidler, kutsal sayılan bu bitkiyi altın oraklarla keserler ve bu esnada iki beyaz boğayı kurban edip ayin yaparlardı.”⁹² Tanrıyla birlikte var olduğuna inanılan ağaç bitkisi ökseotu, birçok mitolojilerde tanrısal sayılmış ve büyü yapımında kullanılmıştır. Keltler ökseotu bulunan meşe ağacında tanrının da bulunduğu inanırlardı.

“Batılılar, meşe ağacının bedeninde büyüyen ökseotunu ağacın kalbi olarak görürler. Çünkü ağacın yaprakları kışın kuruduğu halde kalbi olan ökse otu yaprakları canlıdır. Bu nedenle ökse otu ve meşeden daha kutsal bir şey tanımazlar. Meşe ağacı üzerinde ne yetişirse cennetten gönderildiğine ve bu ağacın da Tanrı tarafından seçildiğine inanırlar. Ayrıca ökseotundan hazırlanan ilacın kısır hayvanlara yavru doğurtacağına ve zehirlere karşı en etkili ilaç olduğuna inanırlar. Batı dünya görüşüne göre meşenin kutsallığı ökse otundan gelmektedir. Onlara göre, ökseotunun önemli olmasının bir başka sebebi daha vardır. O, toprakta değil ağacın gövdesinde ya da dallarında büyür, yani toprağa değmez. Bu nedenle kutsal sayılmaktadır.”⁹³

“Bitkilerden de ilaç yapımına elverişli olanlar bereketli ve uğurlu sayılır. Bu nitelikteki bitkilerin özünde bir gücün saklı olduğuna inanılır ve bu güç uğur kavramıyla özdeşleştirilir. Toprağın en güzel meyvesi olan buğday, doğum ve tekrar yaşama dönüşün bir sembolü sayılmaktadır. Palmet motifi de, hayat ağacı ile gelişerek İslam - Türk sanatında varlığını hurma ağacı olarak sürdürmüş, Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Hitit ve Fenike'ye kadar uzanmış, Yunan sanatında da kullanılmıştır. Ayrıca Orta Asya kurganlarında çıkan, palmet motifli objelerde de görülen hayat ağacı, Şaman'ın gökyüzüne çıktığı merdivendir.”⁹⁴ Birçok kültürde kutsallığıyla bilinen Sarmaşık ağacı Tanrıya, cennete, ya da bilgelige ulaşmayı temsil etmektedir.

⁹² Sarıkçıoğlu, a.g.e., s.39

⁹³ Ergun, a.g.e., s.21, 22

⁹⁴ Doç. Dr. Filiz Nurhan Ölmez, Uzm. Zerrin Kartal, **10. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildiriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, İzmir, 2009, s.291, 292

2.3. İnsan Figürleri

“Hayat ağacıyla birlikte betimlenen figürler arasında ilk insan Adem ile Havva yer almaktadır. Bütün kutsal kitaplarda adı geçen Hayat ağacı, diğer adıyla bilgi ağacı cennette yetişmektedir. Bilgi ağacı temelde kötülük ve iyilik bilgileriyle ikili bir karaktere sahip olmakla beraber, pek çok gelenekte ilk insanın, cennet statüsünden kovuluşu ile ilişkilendirilmektedir.”⁹⁵

“İyilik ve kötülüğün bilgi (bilgelik) ağacının incir yada elma ağacı olduğu düşünülmektedir. Bu ağaç, Havva'nın cennet bahçesinde yılan tarafından kandırılarak meyvesini yediği ağaçtır. Gnostik efsaneye göre yılan kılığına giren şeytan, Adem ve Havva'nın bu ağaçtan yemelerini ikna etmiş, böylece iyilik ve kötülüğün bilgisine ulaşmalarını sağlamıştır. Ayrıca Kabalistik hayat ağacı, iyilik ve kötülüğün bilgi ağacı olarak bilinmektedir. Bu Kabalistik ağacın iki boyuttan oluştuğu söylenmektedir. Birincisi, Tanrının iyiliğinin kavranmasına yol gösterir, diğeri ise kötülüğe götürür. Yahudiler ve Hıristiyanlara göre, iyilik ve kötülüğün bilgi ağacı elma ağacı değil ise bu ağaç incir ağacıydı. Materyal (maddesel) dünyayı temsil eden incir aynı zamanda şehveti ve arzuyu da sembolize etmektedir. Adem ve Havva'nın mahrem yerlerini incir yapraklarıyla örttüklerine inanılmaktadır.”⁹⁶

“Ağaç ile özdeşleştirilen bir diğer önemli figür ise birçok kültürde karşımıza çıkan **Ana Tanrıça** figürüdür. Ana Tanrıçanın doğurganlığı ve dişil özellikleri ağacın meyve vermesiyle ilişkilendirilmektedir. Geniş kalça, iri meme, karın altının bir üçgen biçiminde belirtilmesi gibi motifler analığı ve dişiliği simgelemek bakımından Kybele'den Artemis'e kadar büyük ana tanrıça imgelerinde bulunmaktadır.”⁹⁷ “**Kybele** geç dönemlerde, başında meşe ağaçlarından yapılmış bir taçla gösterilmekte ve kule biçiminde bir başlık taşımaktaydı. Eskiçağlarda Kybele adına şenlikler düzenlenir ve bu törenlerde ana tanrıça sevgilisi Attis'e kavuşur, toprak ta yavaş yavaş uyanır ve doğuma hazırlanmaya başlardı. Bu törenler sırasında çam ağacının bir parçası üzerine menekşelerden oluşan

⁹⁵ Cooper, a.g.e., s.176

⁹⁶ Shepherd, a.g.e., s.237, 241

⁹⁷ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1972, s.183

çiçekler konurdu. Başka bir anlatıma göre Attis'in toprağa dökülen kanlarından menekşeler bitiyordu ve kendisi ise çam ağacına dönüştürülüyordu.”⁹⁸ “Ağaç ayrıca Ulu Ananın besleme, barınma ve koruma gibi üç dişil (kadınsı) ilkesini sembolize etmektedir. Ağaçlar çoğunlukla bir dişil yada anne figürü tarzında tasvir edilmektedir.”⁹⁹ “Büyük Tanrıça teması, insan şekilli motiflerin bir kaynağı olmakla birlikte; bitki, yaprak ve çiçekler hayat ağacını temsil eden temalar olarak betimlenmektedir. Ağacın verimliliği başka deyişle meyve vererek verimli oluşu, kadının doğurganlığı ile özdeşleştirilmektedir. Tanrıçayı betimleyen ağaç, Hindistan, Mezopotamya, Mısır ve Ege'deki antik uygarlık sanatlarında kullanılan bir motif olmuştur. Bu ağaç etrafında kendisine tapınanlar ya da kuşlarla çevrili olarak betimlendiği gibi masalsı vahşi hayvanlar ile de kuşatılmış olarak da sunulabilmektedir. Kozmik ağaç ve tanrıça yer altının bekçisi olan yılan ile birlikte betimlenmiştir.”¹⁰⁰

2.4. Gezegen Motifleri

Hayat ağacını destekleyen konulardan biri de gezegen motifleridir. Budist cevheri olarak da adlandırılan ay, güneş ve yıldız gibi parlaklık veren gezegenler, rozet şeklinde resmedilmiş ve Türklerin inanç dünyasında hayat ağacıyla ilgili olarak görülmüştür. Bu inançlara göre evren; hayat ağacı, yer-gök ve gezegenlerle temsil edilirdi. Hayat ağacın motifinin çevresindeki rozetlerin gökyüzü yolculuğu sonunda varılan gezegenleri simgelediğine inanılmaktadır. Yer ile göğü birbirine bağlayan kozmik ağacın gezegenlerle olan bağlantısı, dallarının gökyüzüne doğru uzanmasından kaynaklanmaktadır.

⁹⁸ Derman Bayladı, **Dinler Kavşağı Anadolu**, Birinci Basım, Say yayınları, İstanbul, 1998, s.40

⁹⁹ Cooper, **a.g.e.**, s.176

¹⁰⁰ Sheila Paine, **Embroidered Textiles**, Thames and Hudson, London, 1990, s.71, 72

3. BÖLÜM

TEKSTİL SANATLARINDA HAYAT AĞACI VE DESTEKLEYEN MOTİFLER

İnsanlık tarihinin en eski sanatlarından biri olan Tekstil Sanatları, kullanılan motifler açısından büyük bir çeşitlilik göstermektedir. İnsanlığın ilgisini çeken doğaya ait konulardan oluşan tekstil desenleri içinde bulunan hayat ağacı motifi, çok önemli bir yere sahiptir. Ağaç ve bitki, insanın inançlarında ona eşlik eden konularıyla birlikte yer almakta ve çalışmamızın alanını belirlemektedir. Geçmişteki gelenek ve inançlar ile ilgisi olan motifler arasında varlığını koruyarak günümüze kadar gelebilen hayat ağacı motifi, diğer süsleme sanatlarında kullanıldığı gibi tekstil desenlerinin de gözde motifleri arasında yerini almıştır. Bitkisel bezemelerin kaynağı olduğu düşünülen hayat ağacı motifini incelediğimizde, inanç dünyasının bir eseri olduğu ortaya çıkmaktadır. Kutsal ağaç hemen her kültürde, sonsuzluk, ölümsüzlük, bolluk – bereket, şifa ve Tanrıya ulaşma gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş ve inanç dünyasının vazgeçilmez bir öğesi olmuştur.

Tekstil desenlerinde çok sık kullanılan ve bitkisel formların kökeni olduğuna inanılan hayat ağacı motifi, halı, kilim ve seccadelerde dini anlamlar yüklenerek yüzyıllardır kullanılmaktadır. İnsanoğlu, duygu ve düşüncelerini soyut yollarla ifade ederek sembolik ve dini motiflerin doğmasını sağlamıştır. Sembolik motifler arasında kutsallığı ile öne çıkan hayat ağacı motifi, doğum, yaşam ve ölüm üçgeninin merkezinden yükselmektedir. İnsanoğlu hayat ağacı motifini, bolluk - bereket ve şans getirmesi dileğiyle giysilerinde ve evindeki tekstil yüzeylerinde kullanmıştır. Hayat ağacı motifi, tekstil sanatlarında özellikle halı, kilim ve seccadelerde genellikle orta eksen ve simetrik bir kompozisyonda resmedilmektedir. Simetrik olarak kullanılan hayat ağacına çoğu zaman gerçekçi ve efsanevi hayvanlar eşlik etmektedir.

Hint ve Endonezya tekstillerinin ana motifleri arasında yer alan hayat ağacı motifi, derin sembolik anlamlar içermektedir. Çoğu zaman mitolojik konularla birlikte betimlenen hayat ağacı, çeşitli bitki, hayvan ve insan figürleriyle oluşturulan kompozisyonlar içinde kullanılmıştır. Özellikle Hint kültüründe dini anlamı olan hayat ağacı, kutsallığını ve önemini Budizm'den yani ağaç altında oturarak aydınlanmaya ulaşan Budha'dan almıştır. Dini ve sembolik anlamlar içeren hayat ağacı motifinin çevresinde genellikle onu destekleyen figürler yer almaktadır. Bu figürler çoğunlukla bitkisel formlar, tavus kuşu ve fil figürleridir. İnançlara göre ağaç, bu kutsal varlıklar tarafından korunmaktadır. Baskılı tekstiller kapsamında incelediğimiz hayat ağacı motifinin Hint ve Endonezya tekstillerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Budist inancın etkisiyle kutsal ağaç motifi, yüzyıllardır Hint tekstillerini süslemektedir. Hint tekstil yüzeylerinde karşımıza çıkan hayat ağacı motifi, bazen vazo veya saksı içinden çıkar vaziyette resmedilmektedir. Hayat ağacı temalı Hint tekstillerinde kullanılan renkler canlı olmakla birlikte genellikle kahve, kiremit ve krem tonlarının hakim olduğu görülür. Hayat ağacını destekleyen motiflerden biri olan tavus kuşu motifi, simetrik bir düzen içinde ağacın iki yanında betimlenmektedir. Endonezya tekstillerinde kullanılan hayat ağacı motifi daha çok soyut ve geometrik formlarla ifade edilmektedir. Hint tekstillerinde olduğu gibi Endonezya tekstillerinde de genellikle kahve, kiremit ve krem rengi tonları hakimdir.

Tekstil desenlerinde önemli bir yere sahip olan bir başka sembolik motif ise paisley (şal motifi)'dir. Doğu kökenli bir motif olan şalın kökleri Hint, İran, Orta Asya, Azerbaycan ve Osmanlı'ya kadar dayanmaktadır. Özgün adı "boteh" olan ve Hint dilinde çiçek anlamına gelen "buta" dan türetilmiştir. Tekstil desen grupları içinde sıkça kullanılan paisley (şal motifi), kaynağını hayat ağacı kapsamına giren selvi, çam ve palmiyeden almaktadır. Süsleme tarihinde Mısır, Hindistan, Asur, Yunan ve Roma gibi eski uygarlıklarda süs olarak kullanılan ve simgesel bir motif olan çam ağacı ve kozalağı da tıpkı selvi gibi şal motifi stilizasyonunun bilinen en yaygın şeklinin bir başka versiyonudur. Daima yeşil kalan, reçenesiyle tedavi edici özelliği olan bu ağaç, bereket ve yeniden doğuşla ilişkilendirilmiştir. Araştırmacıların bu motife ilişkin yorumlarını kendi kültürlerine ve kaynaklarına dayandırmaları sebebiyle motifin kökenine ilişkin görüşler farklılıklar göstermekte ve tartışma konusu olmaktadır. Bu konudaki ortak görüşlerden

biri motifin pek çok kültürde kutsal sayılan selvi, çam ve palmiyeden stilize edildiğidir. Bilindiği gibi her zaman yeşil kalan bu ağaçlar ölümsüzlük sembolüdür. Ana gövdesinden incelerek uzayan üst dallarının rüzgarla salınan, eğilen duruşuyla “baş eğme” ve “tevazu” ifade eden selvi, bu görünümüyle şal motifinin stilizasyonunda ilham kaynağı olmuştur.”¹⁰¹

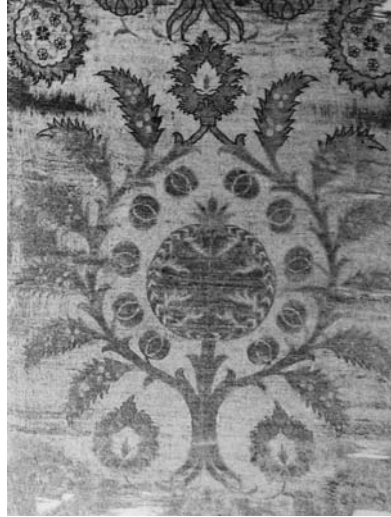
*“Hayat ağacı motifi kavramsal bakımından inanç dünyasının sembolik bir görüntüsü olarak belirlenmiştir. Genellikle simetrik bir düzen içinde ortada eksen olarak duran hayat ağacının sağ ve solunda ona eşlik eden birtakım bitkisel ve hayvan figürleri bulunmaktadır. İnançlara göre ağaç, bu kutsal varlıklar tarafından korunmaktadır. Hayat ağacını destekleyen figürler çoğunlukla gerçekçi ve mitolojik hayvanlardır. Bunlar; kuşlar, çift başlı kartal, tavus kuşu, geyik, keçi, aslan, yılan ve ejderhadır. Şaman inançlarında hayat ağacının dallarına konan kuşlar ruhları simgelemektedir. Çift başlı kartal, gücün ve hakimiyetin sembolü olarak hayat ağacının tepesinde resmedilmiş ve efsanevi yaratık ejderha da ağacın koruyucusu olarak kullanılmıştır. Ağacın yerine geçen bitkisel motifler arasında yer alan **palmet** motifi, ağaç ile yakından bağlantısı bulunan bir desen elemanıdır. Bu desen elemanı Batıda, Ortaçağ boyunca yaprak ve dal düzenlemelerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu bordür desenlerinde, Ege, Mısır ve Doğu sanatında görülen palmet motiflerinin çeşitlerinin çokluğu yüzünden orijini tartışma konusu olmuştur. Bazı araştırmalar, onun palmiyeden ve lotustan türetildiğini ileri sürmektedir.”¹⁰²*

¹⁰¹ Yrd. Doç. Füsun ÖZPULAT, **Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, 16 – 18 Kasım 2006, İzmir – Türkiye, Tübitak, Bildiriler Cilt 1, s.231

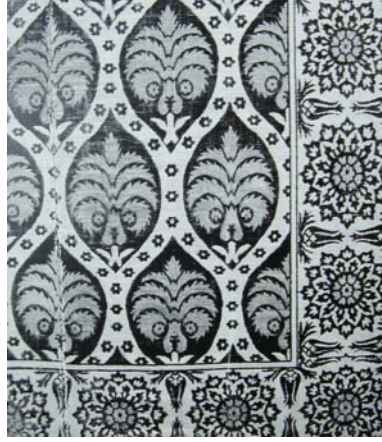
¹⁰² Ayten Sürür, “Bitkisel Kökenli Tekstil Desenleri ve Türk Tekstil Desenlerinde Orijin Etkeni”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Bölümü Tekstil Anasanat Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 1992, s.39, 40, 52, 53

3.1. Dokuma Sanatında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler

Hayat ağacı motifi, dokuma kumaşlarda stilize, geometrik ve gerçekçi şekillerde kullanılmıştır. Özellikle İslam kültüründe kutsallığıyla bilinen hurma, nar ve selvi ağaçları Osmanlı dokumalarında stilize olarak kullanılan motifler arasındadır. Kirkitli dokumaların vazgeçilmez bir motifi hayat ağacı, binlerce yıldır halı, kilim ve seccadeleri süsleyen sembolik motifler arasında yer almaktadır. İnsanoğlunun kendisine konu olarak seçtiği desen elemanları, kendi duygu ve düşüncelerinin soyut ifadesi olan bir takım sembollerden oluşmaktadır. Sembolik ve dini motifler arasında çok önemli bir yere sahip olan hayat ağacı motifi, halı ve kilimlerde stilize ve geometrik formlarda kullanılmıştır. Hayat ağacı motifi, özellikle seccadelerde dini anlamından dolayı kullanılmakta ve Tanrı katına ulaşmayı simgelemektedir. Genellikle mihrap içinde ve orta eksene yerleştirilen hayat ağacı, çoğu zaman soyut ve geometrik formlarda resmedilmiştir. Doğadaki bitki ve hayvan formları İslamiyet'teki tasvir yasağından dolayı, çoğu zaman soyut biçimlere dönüşmüştür.

Resim 10: Osmanlı Dönemine ait hurma ağacı (hayat ağacı) motifli yastık yüzü, 17. y.y., Kremlin Askeri Müzesi, Moskova,
Kaynak: Nurhan Atasoy, **İpek - Osmanlı Dokuma Sanatı**,
TEB İletişim ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2001, s.260

Resim 11: Osmanlı Dönemine ait şemse şeması içinde yerleştirilmiş hurma ağacı (hayat ağacı) motifli çatma örtü, (detay), 17. y.y. ortaları
Kaynak: Nurhan Atasoy, **İpek - Osmanlı Dokuma Sanatı**, s.307

Resim 12: Osmanlı Dönemine ait hurma ağacı (hayat ağacı) motifli kemha örtüden bir detay, 16. y.y. ortaları, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul
Kaynak: Nurhan Atasoy, **İpek - Osmanlı Dokuma Sanatı**, s.291

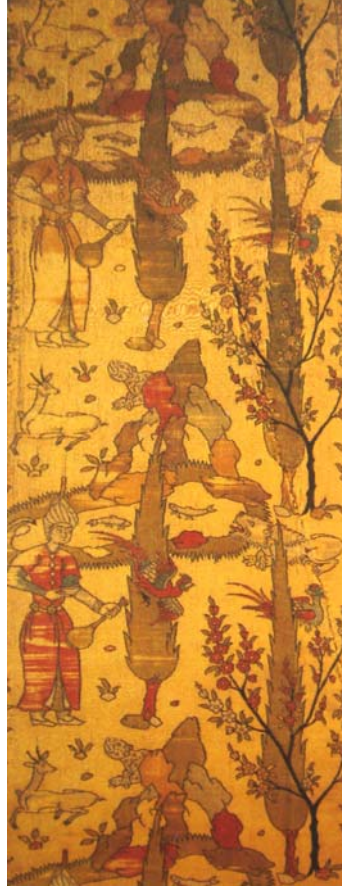
Osmanlı kumaş dokumalarında sıkça kullanılan hurma ağacı, resim 10, 11' ve 12'de görülen örneklerde stilize ve simetrik formlarda kullanılmıştır. Resim 12'de ki örnekte hurma ağacının içinde, Osmanlı kültüründe sıkça karşılaştığımız stilize karanfil ve lale motifleri yer almaktadır. Ağacın her iki yanında aşağı sarkan iri hurma meyveleri bulunmaktadır.

Resim 13: Stilize kutsal ağaçlar (hayat ağacı) ve çeşitli hayvan figürlü geleneksel Pamuklu dokuma, yatak örtüsü, Meksika , 20. y.y. sonları, (soldaki resim)
Kaynak: Drusilla Cole, **1000 Patterns**, Design Through The Centuries, Chronicle books, San Francisco, 2003, s.150

Resim 14: Palmiye (hayat ağacı) ve aslan motifi, altın iplikle dokunmuş kumaştan bir detay, 13. y.y. South Kensington Museum, İngiltere, (sağdaki resim)
Kaynak: M. Dupont – Auberville, **Classic Textile Designs**, Bracken Books, London, 1989, s.10

Resim 13' de dokuma pelerin'de stilize hayat ağaçları, simetrik bir düzende kullanılmıştır. Ağacın iki yanında simetrik düzen içinde kuşlar ve çeşitli hayvan figürlerinden oluşan kompozisyon yatay şeritler içinde dokunmuştur. Resim 14'deki palmiye ağacı, asimetrik bir düzen içinde kullanılmıştır. Ağacın dibinde aslan ve dalında da kuş figürleri yer almaktadır.

Resim 15: Selvi (hayat ağacı), insan ve hayvan figürlü ipek kumaştan bir detay,
Pers, (İran), 16. y.y., Textile Museum Washington
Kaynak: Sheila R. Canby, **The Golden Age of Persian Art**,
Published by The British Museum Press, London, 1999, s.62

Resim 15’de İslam kültürünün kutsal ağaçlarından olan selvi, İran’a ait olan bu ipek kumaşta gerçekçi bir anlatımla kullanılmış; insan figürü, geyik, balık, aslan ve kuş figürleriyle de desen zenginleştirilmiştir.

Resim 16: Hayat ağacı motifli seccade halı, Zeytinli Cami, Ezine – Türkiye, (soldaki resim)

Kaynak: Hulusi Güngör, **Türk Halıları**, 1.Cilt, İstanbul, 1984, s.69

Resim 17: Hayat Ağacı motifli seccade, 19. y.y, tekniği ve yeri bilinmiyor, (sağdaki resim)

Kaynak: Miranda Bruce – Mitford, **Signs&Symbols**, Thousands of Signs and Symbols from around the World, Dorling Kindersley Limited, London, 1996, s.45

Resim 16'daki seccade halıda hayat ağacı motifi, mihrap içinde simetrik ve geometrik formda kullanılmıştır. Seccadenin bordüründe sembolik ve geometrik motifler yer almaktadır. Resim 17'de görülen seccadede asimetric hayat ağacı motifi mihrap içinde resmedilmiştir ve ağaca çiçek motifleri eşlik etmektedir.

Resim 18: Cennet bahçesi ve selvi (hayat ağacı) motifli halı, İran, 16. y.y.'ın ikinci yarısı
Kaynak: **Great Carpets of the World**, The Vendome Press, New York, 1996, s.127

Resim 18'de İran'a ait olan bu halıda selvi ağaçları, simetrik bir formda ele alınmıştır ve halının ortasında madalyon deseni yer almaktadır. Etrafındaki kalın bordürler içindeki floral desenler ile kompozisyon zenginleştirilmiştir.

Resim 19: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran, 14. y.y. sonları, (soldaki resim)

Kaynak: **Great Carpets of the World**, The Vendome Press, New York, 1996, s.161

Resim 20: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran, 19. y.y, (sağdaki resim)

Kaynak: John Train, **Oriental Rug Symbols**, Philip Wilson Publishers Limited, London, 1997, s.22

Özellikle İran halılarında karşımıza çıkan söğüt, aşağıya sarkan dallarıyla stilizasyona fırsat veren bir motif olmuştur. Genellikle kirkitli dokumalarda simetrik bir düzende resmedilen söğüt ağacı, aynı zamanda acıyı ve özlemi simgelemektedir. Resim 19’ da gördüğümüz söğüt ağaçları, simetrik ve asimetric formlarda kareler içine yerleştirilmiştir. Mihrap ve hayat ağacı kaynaklı olduğuna inanılan şal (paisley) motifleriyle de kompozisyon zenginleştirilmiştir. Resim 20’de ise söğüt ağacı, simetrik düzende ortada resmedilmiştir ve etrafında da geometrik formlarla bezeli bordür yer almaktadır.

Resim 21: Hayat ağacı ve hayvan motifli halı, İran, 20. y.y. başları, (soldaki resim)
Kaynak: **HALI** Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:161, London, 2009, s.84

Resim 22: Hayat ağacı motifli seccade halı, İran, 19. y.y sonları, (sağdaki resim)
Kaynak: **HALI**, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:137, London, 2004, s.110

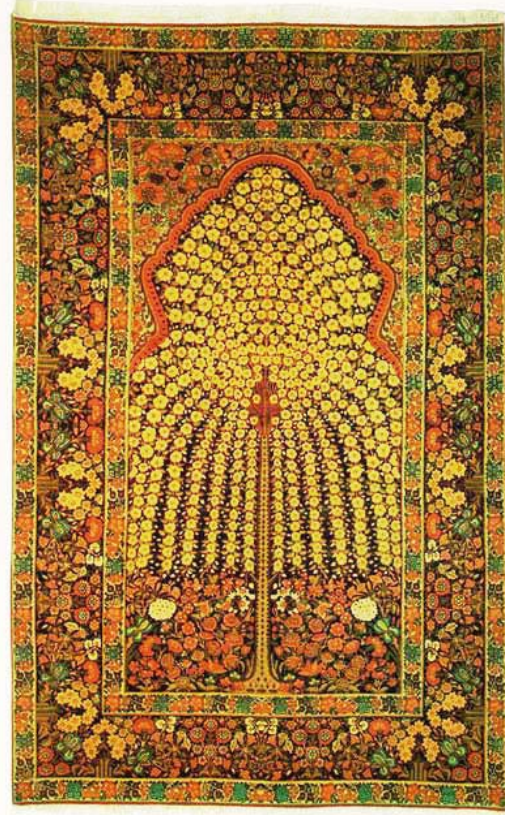
İran'a ait olan resim 21' de hayat ağacı, simetrik bir düzende yerleştirilmiş, kuş, keçi ve çiçek desenleriyle zenginleştirilmiştir. Halının bordürü ise İran sanatında sıkça rastladığımız şal (paisley) motifleri ile resmedilmiştir. Resim 22'de görülen seccade halıda hayat ağacı motifi mihrap içinde simetrik olarak yerleştirilmiş ve dallarına konan kuşlarla motif desteklenmiştir.

Resim 23: Hayat ağacı, geyik ve aslan figürlü halı, İran, 19. y.y.'ın son çeyreği, (soldaki)
Kaynak: **HALI**, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:143, London, 2005, s.130

Resim 24: Hayat ağacı ve hayvan figürlü halı, Pakistan, 17. y.y başları, (sağdaki resim)
Kaynak: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/17.190.858> - Haziran 2011

Resim 23' de ki örnekte simetrik hayat ağacına gücün sembolü olan aslan figürleri, üst kısmında geyikler, dallarında kuşlar ve yılan motifleri eşlik etmektedir. Resim 24' de palmiye ağacı ve çiçek açan hayat ağaçları; kuşlar, geyikler ve av sahneleriyle desteklenmiştir.

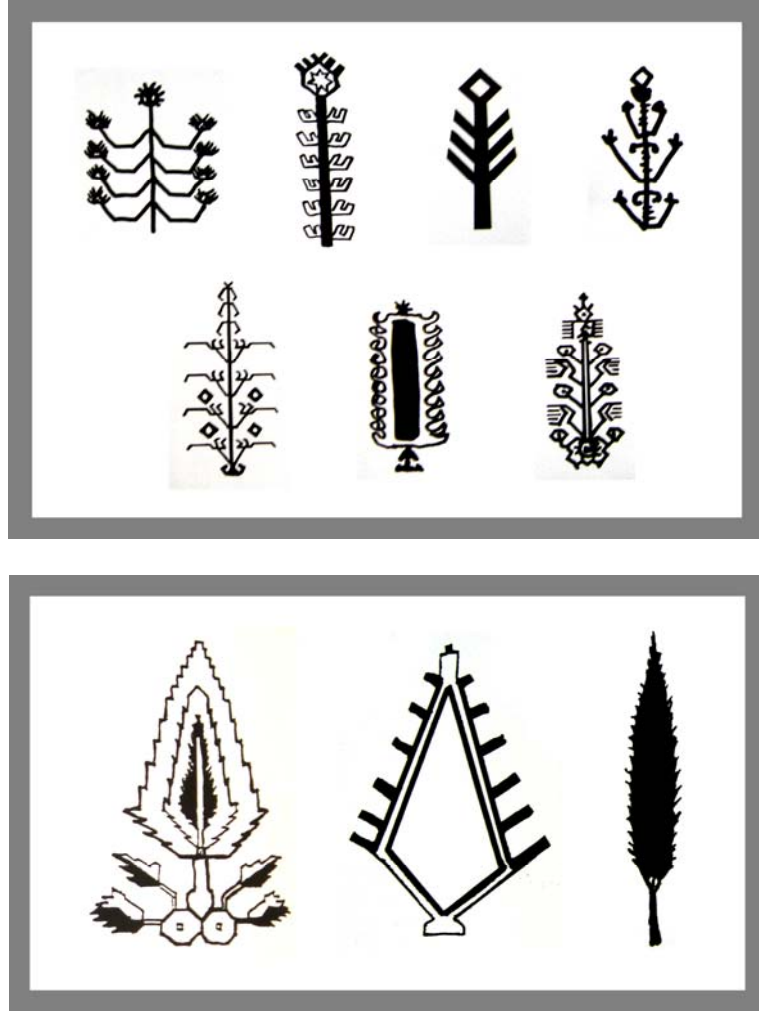

Resim 25: Hayat ağacı, aslan ve deve figürlü halı, İran, 1327 (soldaki resim)
Kaynak: <http://www.iranian.com/Arts/Jan98/LionRugs/p8.html> - Temmuz 2011

Resim 26: Söğüt (hayat ağacı) motifli halı, İran, (sağdaki resim)
Kaynak: http://www.oldcarpet.com/rug_glossary.htm - Temmuz 2011

Resim 25'de İran'a ait olan bu halıda orta eksenle simetrik olarak yerleştirilen hayat ağacı motifi, aslan, deve ve kuş motifleriyle desteklenmiş ve çiçek desenli bordürle çerçevelenmiştir. Resim 26'da ise dalları aşağı sarkan söğüt (hayat ağacı) mihrabın içine simetrik olarak yerleştirilmiş, çiçek ve etrafında bordürlerle desteklenmiştir.

Tekstil sanatları içinde çok önemli bir yeri olan kilim dokumalar, sembolik motifler açısından oldukça zengindir. Kilim kadar üzerinde kullanılan motifler de konumuz gereği çok önemlidir. İnsanoğlunun yaşamında köklü bir geçmişe sahip olan hayat ağacı, ölümsüzlüğü, bereketi ve yaşam döngüsünü simgelediği düşüncesiyle, binlerce yıldır kilim yüzeylerini süslemektedir. Hayat ağacı motifine çoğu zaman diğer sembolik ve soyut motifler eşlik etmektedir.

Şekil 8: Kilimlerde kullanılan stilize Hayat ağacı motiflerinden örnekler
Kaynak: John Train, **Oriental Rug Symbols**, s.76, 79

Şekil 9: Dağıstan kilimlerinde kullanılan stilize hayat ağacı motifi.

Kaynak: Alastair Hull, Jose Luczyc – Wyhowska, **KILIM**,
Thames and Hudson, London, 2005, s.61

Resim 27: Amerikan yerlilerine ait hayat ağacı motifli kilim, Navajo

Kaynak: <http://www.navajotextiles.com/history.htm> - 18 Haziran 2011

Resim 27 'de ki Amerikan yerlilerine ait olan bu kilimde hayat ağacı motifi, soyut ve geometrik formlarda resmedilmiş ve dallarında kuşlarla kompozisyon zenginleştirilmiştir.

Resim 28: Hayat ağacı motifli kilim, Şarköy - Tekirdağ, 19. y.y.'in ikinci yarısı, (soldaki)
Kaynak: Alastair Hull and Jose Luczyc – Wyhowska, **KILIM**,
Thames and Hudson, London, 2005, s.134

Resim 29: Hayat ağacı motifli kilim (seccade), Uşak - Eşme, (sağdaki resim)
Kaynak: **1. Uluslar arası Eşme Kilim Festivali**, Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları, Turizm Geliştirme Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s.124

Resim 28 ve resim 29' da kilimlerde kullanılan hayat ağacı motiflerinin dalları yukarı doğru soyut ve geometrik formlarda resmedilmiş olup, bordürler içinde sembolik olan motiflerle desteklenmiştir.

Resim 30: Stilize Hayat ağacı ve kuş motifli çözüğü ikatı, Endonezya, 1940, (soldaki resim)

Kaynak: Drusilla Cole, **1000 Patterns**, Design Through The Centuries,
Chronicle books, San Francisco, 2003, s.36

Resim 31: Hayat ağacı ve mitolojik hayvan figürlü törensel kumaş, Endonezya, 20. y.y başları
(sağdaki resim), Teknik: ipek ve altın iplikle işlemeli atkı ikatı

Kaynak: Robyn Maxwell, **Sari to Sarong**, Five Hundred Years of Indian
and Indonesian Textile Exchange, National Gallery of Australia, Canberra, 2003, s.55

Resim 30'da gördüğümüz çözüğü ikatında hayat ağacı motifi, soyut ve simetrik bir düzen içinde resmedilmiştir. Hayat ağacı motifini, kuş figürleri desteklemektedir. Resim 31' de, etrafı geometrik formlarla oluşturulmuş bordürler ile çevrili olan atkı ikatındaki simetrik hayat ağacı motifine mitolojik hayvan figürleri eşlik etmektedir.

Resim 32: Hayat ağacı motifli tapestry duvar panosu, William Morris, 19. y.y.

Kaynak: <http://www.thetapestryhouse.com/products/detail/tree-of-life-tapestry.html> - Mayıs 2011

Resim 33: Hayat ağacı motifli tapestry kilim, Kahire – Mısır, 1958

Kaynak: Patricia L. Baker, **Islamic Textiles**, British Museum Press, London, 1995, s.167

Resim 32' de William Morris'e ait olan bu tapestry duvar panosunda hayat ağacı motifi adeta bir tablo gibi resmedilmiş ve etrafı bordürle süslenerek bitkisel formlarla zenginleştirilmiştir. Resim 33' deki tapestry kilimde ise hayat ağacının dallarında sembolik olduğunu düşündüğümüz kuşlar ve meyveler bulunmaktadır.

Resim 34: Hayat ağacı motifli tapestry'den bir detay, yün ve keten, Coptic – Kıpti, (soldaki)
Kaynak: <http://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/48850/Textile-> Temmuz 2011

Resim 35: Vazo içinde resmedilen hayat ağacı motifli tapestry'den bir detay
yün ve keten, Coptic – Kıpti, 5. y.y. (sağdaki resim)
Kaynak: <http://www.christies.com/LotFinder/LotDetailsPrintable.aspx?intObjectID=4266530> –
Temmuz 2011

Resim 34'de görülen tapestryde simetrik formdaki hayat ağacı vazo içinde resmedilmiştir. Ağacın dallarında üç yapraklı yoncaya benzer çiçek motifleri bulunmaktadır. Resim 35'de vazo içinde resmedilen hayat ağacına boynuzlu hayvan figürleriyle floral desenler eşlik etmektedir.

3.2. İşleme ve Aplike Sanatında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler

Hayat ağacı motifi, diğer tekstillerde olduğu gibi işleme ve applike sanatında da sıkça kullanılan bir motif olmuştur. Hint tekstillerinin ana motifleri arasında yer alan hayat ağacı motifi, bereketin sembolü olarak yüzyıllardır kumaş yüzeylerini süslemektedir. Hint işleme ve applike sanatında kullanılan hayat ağacı motifine genellikle Hint kültüründe kutsal sayılan tavus kuşu, fil ve bitkisel motifler eşlik etmektedir. Minareye benzer formuyla selvi, Türk ve İslam sanatının sembolik ve dini motifleri arasında yerini almıştır. Selvi ağacı, özellikle Osmanlı saray işlemlerinin vazgeçilmez bir bezeme ögesi olarak kullanılmıştır. Ağaçtan Tanrıçaya dönüşen motif, Avrupa'daki bazı kültürlerin işlemlerinde görülmektedir.

“Osmanlı işlemlerindeki ağaçlar, söğüt, çınar ve palmiyenin yanı sıra, özellikle selvidir. Selviler, yakın üçgen formlarıyla İslam'ın soyutlama ihtiyacına çok güzel cevap veriyorlardı. Yaşamın sembolü olarak selvi, Osmanlı el sanatlarının diğer dallarında da sevilerek kullanılmıştır.”¹⁰³

¹⁰³ Ulla Ther, **Türk İşlemleri**, Osmanlı Saray İşlemlerinden Anadolu Çeyiz Sandıklarına, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul, 1993, s.28

Resim 36: Pamuklu kumaş üzerine ipek ve altın yıldızlı bakır telle işlemeli, Orta ekseninde hayat ağacı ve fil motifli yağlıklar, Bursa yöresi, 20. y.y.'ın ilk yarısı.

Kaynak: Ulla Ther, **Türk İşlemeleri**, s.215

Resim 37: İpek-keten dokuma kumaş üzerine ipek iplik ve gümüşle işlemeli, Selvi (hayat ağacı) ve çiçek motifli yağlık (mendil), Bergama yöresi, 18. y.y. sonu

Kaynak: Ulla Ther, **Türk İşlemeleri**, s.293

Resim 36' da Bursa yöresine ait işlemeli yağlıkların orta ekseninde duran stilize hayat ağaçlarına her iki yanında bulunan simetrik ve stilize fil figürleri eşlik etmektedir. Resim 37' de Bergama yöresine ait işlemeli yağlıkta, stilize ve üçgen formda selvi ağacı ve çiçek motifleri kullanılmıştır.

Resim 38: Hayat ağacı motifli törensel duvar panosu, işleme, 20. y.y başları, Endonezya
Kaynak: www.fukuoka-art-museum.jp – Haziran 2011, (soldaki resim)

Resim 39: Dokuma zemin üzerine bereket ve mutluluğun sembolü olan hayat ağacı ve tavus kuşu motifli işlemeli ipek kumaş, Hindistan, (sağdaki resim)
Kaynak: Drusilla Cole, **1000 Patterns**, Chronicle books, San Francisco, 2003, s.65

Kıvrımlı dallar ile stilize edilmiş hayat ağacı motifli törensel duvar panosunu resim 38'de görmekteyiz. 20. y.y. başlarına ait olan bu işleme panonun etrafı çiçek desenli bordürle çevrelenmiştir. Resim 39'daki örnekte Hint kültüründe ve tekstillerinde kutsal sayılan hayat ağacı motifli, stilize ve simetrik bir formda işlenmiştir ve ağaca Hint tekstillerinde sıkça kullanılan tavus kuşu motifli eşlik etmektedir.

Resim 40: Saten kumaş üzerine hayat ağacı motifli ipek işleme, yatak örtüsü, 18. y.y, Çin
Kaynak: Lanto Synge, **Art of Embroidery** – History of Style and Technique,
Woodbridge Antique Collectors' Club, 2001, s.308

Resim 40'da Çin'e ait olan işlemeli yatak örtüsünde hayat ağacı, asimetrik bir formda resmedilmiştir ve etrafında çiçek ve sarmaşık motifleriyle oluşturulan bordür bulunmaktadır.

Resim 41: Selvi (hayat ağacı) motifli, ipek ve metal ipliklerle işlemeli Türk Havlusu.
Kaynak: John Gillow and Bryan Sentance, **World Textiles**,
Thames and Hudson Ltd., London, 1999, s.208

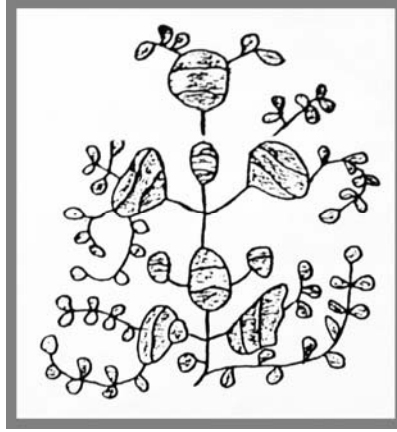
Resim 42: Selvi (hayat ağacı) motifi işlemeli Osmanlı Dönemine ait el dokuması keten havlu.
Kaynak: <http://www.goldenthread.com/text010.htm> - Mayıs 2011

Resim 41 ve 42'de görülen havlularda stilize ve simetrik bir formda işlenen Selvi ağaçlarına geometrik çiçek motifleri eşlik etmektedir.

Resim 43: Keten üzerine Hayat ağacı motifli ipek işleme havlu, 19. y.y. başları, Türkiye
Kaynak: http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/islamic_art/towel_end
Haziran 2011

Resim 43'de Türkiye'ye ait olan bu havluda hayat ağacı motifleri, simetrik ve geometrik bir formda keten üzerine işlenmiştir.

Şekil 10: Kore'deki min-soo köylü eserlerinde ve Kuzey Suriye'deki tekstil süslemelerinde kullanılan hayat ağacı motifi

Kaynak: Sheila Paine, **Embroidered Textiles**, Traditional Patterns From Five Continents, Thames and Hudson, London, 1990, s.72

Şekil 11: Çekoslovakya'daki Martovce köyünde kadınlara ait gömü (mezar) giysilerinin başlıklarında kullanılan, huş ağacından tanrıçaya dönüşen motif

Kaynak: Sheila Paine, **Embroidered Textiles**, s.72

Şekil 10'da Kore ve Kuzey Suriye'deki tekstil süslemelerinde kullanılan hayat ağacı motifi asimetrik ve stilize bir formda kullanılmıştır. Şekil 11'de Huş ağacı, tanrıçayı betimlemek üzere seçilmiş ve daha sonraları bu ağaç, kadın giysilerinde ve tören havlularında resmedilmiştir. Huş ağacından tanrıçaya olan bu dönüşüm kırsal kesim süslemelerinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Resim 44: Stilize hayat ağacı ve fil motifli applike kumaş, Hindistan.

Kaynak: John Gillow and Bryan Sentance, A Visual Guide to Traditional Techniques,
World Textiles, Thames and Hudson Ltd., London, 1999, s.150

Resim 44'de Hindistan'a ait olan bu applike kumaşta hayat ağacı, stilize ve simetrik formda kullanılmıştır. Üçgen bir tepenin üstünde soyut olarak ele alınan hayat ağacının iki yanında stilize fil figürleri ve tepesinde de gezegen şekline benzeyen dairesel bir motif bulunmaktadır. Kompozisyon, geometrik desenlerden oluşan bordür ile desteklenmektedir.

Resim 45: Hayat ağacı, insan ve hayvan figürlü applike kumaş, Hindistan.
Kaynak: John Gillow and Bryan Sentance, **World Textiles**, s.151

Resim 46: Hindistan'ın batısındaki Rajasthan ve Gujarat'ta gelinlerin taşıdığı hayat ağacı ve fil motifli applike çadırdan bir detay.
Kaynak: John Gillow and Bryan Sentance, **World Textiles**, s.151

Resim 45'de görülen applike kumaşta bordürler içine yerleştirilen stilize ve simetrik hayat ağacı motiflerinin iki yanında insan figürleri bulunmaktadır. Kumaşın orta kısmında ise fil, at ve insan figürleri bulunmaktadır. Resim 46'daki applike çadırın orta ekseninde bulunan simetrik ve stilize hayat ağacı motifinin iki yanında fil figürleri vardır.

3.3. Tekstil Baskıcılığında Hayat Ağacı ve Destekleyen Motifler

Tekstil baskıcılığı kapsamında incelediğimiz hayat ağacı motifinin uygulamaları ağırlıklı olarak **Hint, Endonezya ve İran tekstillerinde** karşımıza çıkmaktadır. Hint, Endonezya ve İran tekstillerinin kutsal motifleri arasında yer alan hayat ağacı motifi birçok sembolik anlamlar içermektedir. İslam ve İran kültüründe kutsallığıyla bilinen selvi motifi, ince ve uzun formuyla minareye benzetilmiş ve çoğu zaman baskılı tekstillerde ve seccadelerde dini anlamıyla kullanılmıştır. İran baskılı tekstillerde sıkça kullanılan selvi motifi, çoğunlukla mihrap içinde göğe yükselen formuyla Tanrıya ulaşmayı simgelemektedir. Hint tekstillerindeki hayat ağacı motifi genellikle simetrik bir düzen içinde resmedilmekte olup, çoğu zaman bitkisel formlar, gerçekçi ve mitolojik hayvanlarla desteklenmektedir. Hint ve Endonezya tekstil baskıcılığının sembolik motiflerinden biri olan hayat ağacı, genellikle kahve, krem ve kiremit tonlarıyla renklendirilmektedir. Doğal, mordan ve pigment boyalarla renklendirilen pamuklu kumaşlara **kalıp baskı, kalamkari ve batik** yapılmaktadır. Hayat ağacı motifinin, Hint ve Endonezya tekstillerinin en önemli tekniklerinden biri olan batik sanatında sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Hint, Endonezya ve İran baskılı tekstillerinde sıkça karşılaştığımız hayat ağacı motifi, dini ve sembolik anlamından dolayı, genellikle duvar panosu, törensel kumaş ve seccadelerde kullanılmaktadır. Hint tekstillerinde çoğunlukla hayat ağacıyla birlikte resmedilen tavus kuşu ve fil figürleri, kutsal ağacın koruyucuları olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kutsal varlıklar tarafından korunduğuna inanılan hayat ağacı motifi, genellikle üçgen bir dağ yada tepenin üzerinde resmedilmektedir. Endonezya baskılı tekstillerinde kullanılan bazı hayat ağacı motifleri, alışlagelmiş hayat ağacından farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Endonezya tekstillerinin bazı örneklerinde hayat ağacı motifinin tamamen soyut ve geometrik bir düzende oluşturulduğu görülmektedir. İran baskılı tekstillerde sıkça karşılaştığımız hayat ağacı motifine genellikle şal motifleri (paisley) eşlik etmektedir. Selvi kaynaklı olduğuna inanılan şal motifinin kıvrık ve damlaya benzer şekli, selvi ağacının rüzgarda salınan dallarına benzetilmektedir. İslam ve İran kültüründe kutsallığı ile bilinen selvi, İran baskılı tekstillerinde genellikle vazo içinde simetrik bir düzende kullanılmaktadır.

Resim 47: Hayat Ağacı ve geleneksel Sawat (geniş kanatlar) motifli peştamal,
Endonezya Java adası, 19. y.y, Teknik: Batik
Kaynak: Drusilla Cole, **1000 Patterns**, Design Through The Centuries,
Chronicle books, San Francisco, 2003, s.36

Resim 47'de Endonezya'ya ait olan bu örnekte, simetrik formlardaki hayat ağaçlarına büyük kanat motifleri eşlik etmektedir. Motifler batik tekniğiyle oluşturulmuştur.

Resim 48: Hayat ağacı motifli kutsal törensel kumaş, 18. y.y. ortalarının başı, Hindistan
Teknik: batik, doğal boya, mordan boyama ve el boyaması; pamuklu dokuma
Kaynak: Robyn Maxwell, **Sari to Sarong**, Five Hundred Years of Indian
and Indonesian Textile Exchange, National Gallery of Australia, Canberra, 2003, s.202

Resim 48'deki bu törensel kumaşta hayat ağacı motifleri simetrik bir formda ve üçgen bir tepenin üzerinde resmedilmiştir. Batik tekniğiyle yapılan kumaşın ortasında daire şeklinde madalyon motifi ve etrafında da çiçek desenli bordürler bulunmaktadır.

Resim 49: Hayat ağacı ve hayvan motifli kutsal törensel kumaş, 19. y.y. sonları, Hindistan
Teknik: doğal boya, mordan, kalıp baskı ve pigment boyama, pamuklu kumaş
Kaynak: Robyn Maxwell, **Sari to Sarong**, s.134

Resim 49'da Hindistan'a ait olan törensel kumaşta stilize ve simetrik selvi motifleri vazoda resmedilmektedir. Kalıp baskıyla oluşturulan bu örnekte, ortada duran selvi motifini mihrap içinde kullanılmıştır. Çoğu zaman hayat ağacıyla birlikte adı geçen kutsal dağ-tepe motifinin, bu törensel kumaşta tavus kuşu ve çeşitli hayvan figürleriyle kullanıldığı görülmektedir.

Resim 50: Hayat ağacı motifli duvar panosu, 17. y.y. sonları, Hindistan
Teknik: doğal boyalar ve mordan boyama, pamuklu kumaş
Kaynak: Robyn Maxwell, **Sari to Sarong**, s.135

Resim 50'de orta ekseninde duran çiçek açmış hayat ağacı motifi, üçgen ve geometrik bir formla oluşturulan tepenin üzerinde asimetrik olarak resmedilmiştir. Doğal boyalarla renklendirilen hayat ağacına floral desenlerle zenginleştirilmiş bordür eşlik etmektedir.

Resim 51: Hayat ağacı motifli kutsal kumaş, 20. y.y. başları, Endonezya
Teknik: doğal boya, boyama ve kalıp baskı, pamuklu kumaş
Kaynak: Robyn Maxwell, **Sari to Sarong**, s.200

Resim 51'de Endonezya'ya ait olan kutsal kumaşta asimetrik bir formla oluşturulan hayat ağacı motifinin kökünde tohum yada çekirdeğe benzer desenler yer almaktadır. Ağaç, geometrik formlu bordürle çevrelenmiştir.

Resim 52: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli kumaş

Teknik: pamuklu kumaş üzerine boyama, (Kalamkari), Hindistan

Kaynak: <http://www.exoticindiaart.com/product/PD27/> - Mayıs 2011

Resim 52’de kalamkari tekniğiyle oluşturulan kumaşta, çiçek açmış hayat ağacı motifi asimetrik bir formda kullanılmıştır. Geometrik tepenin üzerinde resmedilen ağacın dalında tavus kuşu figürü ve etrafında da bordür bulunmaktadır.

Resim 53: Hayat ağacı, kuş ve tavus kuşu motifli pano, 1770, Hindistan
Teknik: mordan boyama, resist boya ve kalıp baskı;
pamuklu kumaş (palampore)

Kaynak: <http://www.simonray.com/catalogue.php?id=118> - Mayıs 2011

Resim 53'deki bu panoda yer alan motifler boyama ve kalıp baskı tekniğiyle üretilmiştir. Asimetrik ve çiçek açmış hayat ağacına tavus kuşuyla birlikte çeşitli kuş figürleri eşlik etmektedir. Birçok örnekte görülen kutsal dağ – tepe motifi burada da karşımıza çıkmaktadır.

Resim 54: Hayat ağacı motifli duvar panosu, 18. y.y başları, Hindistan

Teknik: kalıp baskı, mordan boyama; pamuklu kumaş

Kaynak: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1982.66>

Mayıs 2011

Resim 54'deki duvar panosunda yer alan motifler, mordan boyama ve kalıp baskı tekniğiyle oluşturulmuştur. Tepenin üzerinde resmedilen asimetrik ve çiçek açmış hayat ağacına, çiçek ve sarmaşık desenli bordür eşlik etmektedir.

Resim 55: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli yatak örtüsü, Hindistan, 20. y.y sonları

Teknik: pamuklu kumaş üzerine boyama, (soldaki resim)

Kaynak: http://www.powerhousemuseum.com/hsc/textiles/take_it_further.htm - Mayıs 2011

Resim 56: Selvi (hayat ağacı) motifli kumaş, (kalamkari), Hindistan, (sağdaki resim)

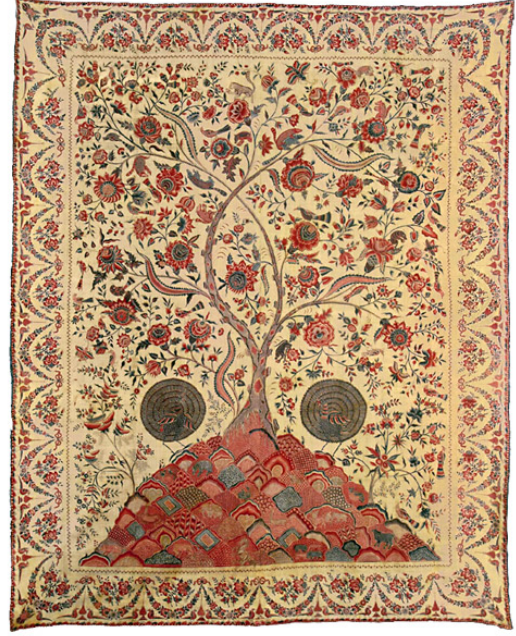
Kaynak: http://www.interiorambience.com/handicrafts_textiles.html - Haziran 2011

Resim 55'deki örnekte hayat ağacı simetrik ve çiçek açmış formda resmedilmiştir. Ağacın iki yanında kutsal tavus kuşu motifleri ve etrafında da bordür yer almaktadır. Resim 55'da kalamkari tekniğiyle oluşturulan kumaşta stilize selviler vazo içinde resmedilmiştir. Kompozisyon çiçek desenleriyle zenginleştirilmiştir.

Resim 57: Hayat ağacı ve tavus kuşu motifli kumaş, Hindistan, (teknîği bilinmiyor)

Kaynak: www.exoticindiaart.com - 25.05.2011, (soldaki resim)

Resim 58: Hayat ağacı motifli kumaş, Hindistan, 18. y.y. sonları, (sağdaki resim)

Teknik: kalıp baskı, resist ve mordant boyama, Pamuklu kumaş (palampore)

Kaynak: <http://www.textilearts.com/india/19411in.html> - 18 Haziran 2011

Resim 57’de çiçek ve yapraklarla resmedilen simetrik hayat ağacına Hint tekstil sanatlarında sıkça kullanılan tavus kuşu motifleri eşlik etmektedir. Vazo içindeki ağaç, bordürle desteklenmiştir. Resim 58’de üçgen ve geometrik formlarla oluşturulmuş tepenin üzerinde resmedilen hayat ağacı asimetrik bir şekilde kullanılmıştır. Çiçek açmış hayat ağacı, çiçek desenleri ve floral motifli bordür ile zenginleştirilmiştir.

Resim 59: Hayat ağacı motifli kumaş, Endonezya, (teknîği bilinmiyor)

Kaynak: www.textilemuseum.org - Mayıs 2011

Resim 60: Hayat ağacı motifli törensel kumaş, Endonezya, 19. y.y. (teknîği bilinmiyor)

Kaynak: **HALI**, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:137, London, 2004, s.95

Resim 59 ve 60'da Endonezya'ya ait olan bu örneklerde hayat ağacı tamamen soyut ve geometrik bir formda ele alınmıştır. Simetrik ve soyut hayat ağaçlarına geometrik desenli bordürler eşlik etmektedir.

Resim 61: Hayat ağacı, insan ve hayvan figürlü törensel duvar panosu,
Sumatra, Endonezya, 19. y.y, (teknîği bilinmiyor)

Kaynak: **HALI**, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:137, London, 2004, s.92

Resim 62: Hayat ağacı motifli yatak örtüsü, Amerika, 1825 – 30

Teknik: pamuklu kumaş üzerine kalıp ve silindir baskı ve applike tekniği

Kaynak: Dilys E. Blum, **The Fine Arts of Textiles**, Pennsylvania, 1997, s.94

Resim 61'deki törensel duvar panosunda simetrik ve stilize selvi ağaçlarına soyut ve geometrik insan ve hayvan figürleri eşlik etmektedir. Resim 62'de kalıp ve silindir baskı tekniğiyle oluşturulan asimetrik hayat ağacı motif, dallarında kuşlar ve etrafındaki çiçek desenli bordür ile tamamlanmıştır.

Resim 63: Selvi (hayat ağacı) ve şal motifli seccade halı, Pers – (İran), 1880

Teknik: Yorganlama tekniği ile dikilmiş, kalıp baskılı pamuklu seccade

Kaynak: <http://www.textileasart.com/1277.htm> - Haziran 2011

Resim 63'de İran'a ait olan bu kalıp baskılı seccade de İslam kültüründe ve sanatında kutsal kabul edilen selvi motifleri sivri ve uzun formuyla mihrabın iki yanında resmedilmiştir. Vazo içindeki stilize selvi motifine floral bezemeler ve kareler içine yerleştirilmiş doğu kökenli bir motif olan paisley (şal motifi) eşlik etmektedir.

Resim 64: Selvi (hayat ağacı) motifli perde yada duvar panosu, İran, 19. y.y. sonları
Teknik: pamuklu kumaş üzerine kalıp baskı

Kaynak: <http://www.villa-rosemaine.com/en/bourse/origine/persia-ottoman-empire> -
Temmuz 2011

İslam kültüründe selvi, sivri ve uzun yapısıyla minareye benzetilmiş ve tekstil sanatlarında dini anlamında dolayı sevilerek kullanılmıştır. Resim 64' de İran'a ait olan bu örnekte stilize ve simetrik selvi motifleri mihrap içine yerleştirilmiştir. Saksı yada vazunun içinde resmedilen selvi motiflerine aslan, tavus kuşu, geyik, kuş, şal (paisley) ve çiçek motifleri eşlik etmektedir.

SONUÇ

Çok eski çağlardan bu yana hemen her kültürde karşımıza çıkan hayat ağacı, birçok sembolik anlamlar içermektedir. Kutsal ağaç, hayat ağacı, kozmik ağaç, dünya ağacı ve cennet ağacı adları altında bütün dünya milletlerinin kültürlerinde, mitolojilerde ve dinlerde görülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan hayat ağacı inancı, varlığın başlangıcı ve devamında hava, su ve toprak kadar önemli bir yere sahiptir. Hayat ağacı kavramının dinsel ve mitolojik açıdan ele alınması son derece önemli olmakla birlikte, bu inancın kökenlerine ışık tutmaktadır. Tüm dünya kültürlerinin inanç ve düşünüş sistemlerinde yer alan hayat ağacı, türeyiş yada yaratılış ile doğrudan bağlantılıdır. Dünya topluluklarının, ilk insanın yaratılışına dair mitlerinde ağaçtan türeyen insan oldukça yaygın bir inançtır. Örneğin; dokuz dallı ağaçtan dokuz insanın türeyişi ve bu dokuz kişiden dokuz ayrı boyun meydana gelişi ile Türk inancını diğer dünya topluluklarında da çeşitli şekillerde görmek mümkündür. İnsanların ağaçlara yüklediği bu anlamların özünde, insanlara sağladığı sayısız faydalar yer almaktadır. Şifa verici meyveleri, eşya yapımında kullanılan gövdesi ve serinletici gölgesiyle ağaç, insanoğlunun en kutsal saydığı varlıklar arasındadır. Bazı ağaçların meyve vermesi ve daima yeşil olması ölümsüzlük ve bereketle ilişkilendirilmektedir.

Beslenme, Tanrı ile irtibat kurma, cennete ulaşma, şifa ve dilekte bulunma gibi birçok sembolik anlamlar içeren ağacı insanlar Tanrısal bir varlık olarak kabul etmişlerdir. Ağacın önemi bütün kutsal kitaplarda geçmektedir. Ağaç burada karşımıza cennet ağacı yada bilgi ağacı olarak çıkmaktadır. Adem ile Havva'nın cennetten kovulmalarına neden olan bu ağaç, meyvesinden yedikleri iyiliği ve kötülüğü bilme ağacıdır. Bu ağacın meyvesinden yiyerek iyilik ve kötülüğün farkına varmışlardır. Ağaca yüklenen bu sembolik anlamlar elbette yaşanan kültür ve çağla bağlantılıdır. Tek tanrılı dinlerden önceki inanç sistemlerinde Tanrısal bir varlık ya da kült nesnesi olarak kabul gören ağacın en önemli özelliği üç kozmik alanı birleştirmesidir. Üç kozmik alanı birleştiren hayat ağacı dünyanın merkezindedir. Dallarıyla gökyüzünün en yüksek noktasına, gövdesiyle yeryüzüne ve kökleriyle de yer altı dünyasına ulaşmaktadır. Bütün ağaçlar hayat ağacı olarak adlandırılmamakla beraber, bu saydığımız özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Hayat ağacı Hıristiyan kültüründe Noel ağacı olarak karşımıza çıkmakta, yılbaşında bolluk, bereket ve şans getirmesi için üzerine çeşitli hediyeler sunulmaktadır. Yılbaşı ağacı geleneğinin Şamanizm'den geldiği düşünülmektedir. Üzerine çaput ve bezler bağlanan dilek ağacı da çok eski bir gelenek olmakla beraber, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Her kültürün kutsal saydığı ağaçlar farklı olup, o coğrafyanın sahip olduğu bitki örtüsüyle yakından ilgilidir. Kutsal ağaçların Avrupa'da meşe, Anadolu'da zeytin, defne ve selvi, Orta Doğu'da palmiye ve hurma, Orta Asya'da ise kayın ve ardıç ağaçları olduğunu görmekteyiz. İnsanoğlu hayatı boyunca daima bir şeye inanma içgüdüleriyle yaşamış ve ağacı da inanç dünyasının merkezine oturtmuştur. Ağacın insanlara ve hayvanlara sağladığı faydalara baktığımızda, ona yüklenen bu kutsallığın ve Tanrısallığın ne kadar önemli ve hak edilir olduğu daha da anlam kazanmaktadır.

İnsanoğlu binlerce yıldır duygu ve düşüncelerini işaret ve semboller ile ifade etmekte, bu inançlar da görsel malzemeye dönüşerek insan, kültür, uygarlık ve sanat açısından incelenmesi gereken yapıtlar ortaya çıkarmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan hayat ağacı, yer ile gökyüzünü birbirine bağlayan evrensel bir sütun olarak hemen her kültürün inanç dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur. Hayat ağacı denilince dallarına konan kuşlardan da söz edilmelidir. Orta Asya ve özellikle şaman inançlarına göre, hayat ağacının dalları üzerinde bulunan kuşlar, doğmamış şaman ruhlarını simgelemektedir. Hayat ağacı, Orta Asya ve Şamanizm'de genellikle kutsal direk, sütun ya da merdiven şeklinde düşünülmekte ve şamana gökyüzü yolculuğunda yardımcı olmaktadır.

Hayat ağacı motifi birçok süsleme sanatlarında sevilerek kullanılmıştır. Bir bezeme ögesi olarak hayat ağacı motifi, daha çok çini, taş kabartma ve ahşap işçiliğinde kullanılmıştır. İslam sanatında sıkça kullanılan selvi ağacı, ölümü ve faniliği simgelediği düşüncesiyle mezar taşlarını süsleyen sembolik motifler arasında yerini almıştır. Minareye benzer formuyla selvi, İslam kültürünün en önemli sembolik motiflerinden biri olmakla beraber, süsleme sanatlarının çoğunda kullanılmıştır.

Hayat ağacı motifi tekstil sanatlarının birçok dalında bezeme yada sembolik anlamlarıyla kullanılmıştır. Özellikle halı, kilim ve seccadelerde dini anlamlar içermektedir. Hayat ağacı motifi, seccadelerde genellikle mihrap içinde resmedilmekte olup, kutsallığı ve Tanrıya ulaşmayı simgelemektedir. Halı ve kilim kadar üzerine işlenen motifler de bir kültür mirasıdır. Bu süsleme motifleri incelendiğinde birtakım kavramlar ve semboller karşımıza çıkmakta ve bize bulunduğu çağın düşünce ve inanç sistemleri hakkında bilgi vermektedir.

Noel ya da diğer adıyla yılbaşı ağacı, hayat ağacı olarak kabul edilmektedir. Üzerine bolluk, bereket ve şans getirmesi için çeşitli hediyeler sunulmakta ve bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Hayat ağacı motifi özellikle halk sanatlarında geleneksel bir bezeme ögesi olarak varlığını sürdürmektedir. Halı, kilim ve seccadelerin vazgeçilmez bir motifi olan hayat ağacı, günümüzde de alışkanlıkların getirdiği gereksinimle tekstil yüzeylerini süslemektedir. Yapılan araştırmalarda hayat ağacının tekstil baskıcılığındaki kullanımı kısıtlı olmakla beraber, motif çoğunlukla Hint, Endonezya ve İran tekstillerinde; kalıp baskı, kalamkari ve batik teknikleriyle oluşturulmuştur. Hint ve Endonezya baskılı tekstillerde kullanılan hayat ağacı motifi derin sembolik anlamlar içermekte ve motif çoğu zaman floral motif, gerçekçi ve mitolojik hayvanlarla desteklenmiştir. İran baskılı tekstillerinde sıkça kullanılan selvi motifi, genellikle dini anlamlarından dolayı mihrap içinde resmedilmiştir.

İnsanoğlunun yaşamında vazgeçilmez bir yere sahip olan ağaç, işlevselliği ve sayısız faydalarından dolayı kutsal bir varlık olarak görülmüş, toplumların inançlarında, mitolojilerinde ve sanatlarında sıkça kullanılan sembolik bir motif olmuştur. İnsanlar hayat ağacı motifini uğur ve bereket getirmesi inancıyla giysilerinde ve evinde kullandığı tekstil yüzeylerinde kullanmışlardır. Yaşam döngüsünün sembolü olarak adlandırılan hayat ağacı, yaşamımızda kutsallığı ve önemiyle varlığını sürdürmeye devam edecektir.

EKLER

TASARIM DETAYLARI VE UYGULAMALAR

Uygulama Çalışması: 1 “Soy Ağacı”

Nasıl ki toplumlarda hayat ağacı sıkça yer almışsa, bir bireyin yaşamında da geçmişini tanıtan soy ağacı o kadar önemlidir. Soyun devamı, geçmişi ve ataları bir ağacın dallarına benzetilerek anlatılmaktadır. Uygulamadaki simetrik ağaç motifi, kağıt kesme ile oluşturuldu. Şablon baskıyla oluşturulan ağacın dallarında yer alan aile resimleri, transfer baskı tekniğiyle yapıldı. Dekoratif duvar panosu olarak tasarlanan Soy ağacının kökünde bereketin ve doğurganlığın sembolü olan Ana Tanrıça - Kibele figürü yer almaktadır. Ağacın meyve vermesiyle Ana Tanrıçanın doğurganlığı arasındaki ilişki vurgulanmak istenmiştir.

Uygulama Çalışması: 2 “Bahar”

Renkli applike çerçeveler içinde yer alan stilize ve simetrik hayat ağacı motifleri, dikiş - nakış teknikleriyle oluşturulan yaprak ve kuş figürleriyle desteklenmiştir. Uygulamadaki simetrik ağaç motifleri, kağıt kesme ile oluşturuldu. Şablon baskı tekniğiyle yapılan hayat ağaçları, insan ruhlarını simgeleyen kuş motifleriyle zenginleştirilmiştir. Kutsal ağacın vazgeçilmez bir parçası olan kuşlar, canlı ve parlak renklerle oluşturulmuştur. Uygulamada (duvar panosu) hayat ağacıyla kuş arasındaki kutsallık ve sembolik anlam belirtilmek istenmiştir.

Uygulama Çalışması: 3 “Uyanış”

Hayat ağacı denildiği zaman akla ilk gelen şeylerden biri de kuş figürleridir. Kutsal ağacın dallarındaki kuşlar konumuz gereği önemli olmakla beraber, Şamanizm’de insan ruhlarını simgelemektedir. Bu inançtan yola çıkarak tasarlanan simetrik ve stilize hayat ağacı motifine, canlı renklerdeki kuşlar eşlik etmektedir. Uygulamadaki simetrik ağaç motifi, kağıt kesme ile oluşturuldu. Duvar panosunda hayat ağacı motifi, şablon baskı tekniğiyle yapılmıştır. Ağaç; dikiş, nakış ve applike teknikleriyle oluşturulan kuş ve yaprak desenleriyle desteklenmektedir.

EK: 1 Uygulama Çalışması: 1

“Soy Ağacı”, 2011

Evrin KILIÇ

Şablon baskı, transfer baskı, boyama, applique,
nakış teknikleri; pamuklu kumaş

52 x 75 cm

EK: 2 Uygulama Çalışması: 2

“Bahar”, 2011

Evrin KILIÇ

Şablon baskı, boyama, dikiş ve nakış teknikleri,
aplike; pamuklu kumaş

50 x 151 cm

EK: 3 Uygulama Çalışması: 3

“Uyanış”, 2011

Evrin KILIÇ

Şablon baskı, kalıp baskı, boyama, dikiş ve nakış teknikleri,

Aplike; pamuklu kumaş

64 x 66 cm

KAYNAKLAR

YABANCI KİTAPLAR

AUBERVILLE, M. Dupont, **Classic Textile Designs**, Bracken Books, London, 1989

BAKER, Patricia L., **Islamic Textiles**, British Museum Press, London, 1995

BLUM, Dilys E., **The Fine Arts of Textiles**, Pennsylvania, 1997

BRUCE, Miranda – Mitford, **Signs&Symbols**, Thousands of Signs and Symbols from around, Dorling Kindersley Limited, London, 1996

CANBY, Sheila R., **The Golden Age of Persian Art**, Published by The British Museum Press, London, 1999

COLE, Drusilla **1000 Patterns**, Design Through The Centuries, Chronicle books, San Francisco, 2003

GILLOW, John, **Traditional Indonesian Textiles**, Thames and Hudson Ltd, London, 1992

GROENEWEGEN, H.A., ASHMOLE, Frankfort Bernard, **Art of the Ancient World**, Harry N. Abrams Inc Publishers, New York

HULL, Alastair, LUCZYC, Jose – Wyhowska, **KILIM**, The Complete Guide, History, Pattern, Technique, Identification, Thames and Hudson, London, 2005

GELFER, Mirjam, Jorgensen, **Medieval Islamic Symbolism and Paintings in the Cefalu Cathedral**, The Netherlands, 1986

MAXWELL, Robyn, **Sari to Sarong**, Five Hundred Years of Indian and Indonesian Textile Exchange, National Gallery of Australia, Canberra, 2003

GILLOW, John, and SENTANCE, Bryan, **World Textiles**, A Visual Guide to Traditional Techniques, Thames and Hudson Ltd., London, 1999

SHEPHERD, Rowena & Rupert, **1000 SYMBOLS**, What Shapes Mean in Art Myth, Thames and Hudson, New York, 2002

SYNGE, Lanto, **Art of Embroidery** – History of Style and Technique, Woodbridge Antique Collectors' Club, 2001

TRAIN, John, **Oriental Rug Symbols**, Their Origins and Meanings from the Middle East to China, Philip Wilson Publishers Limited, London, 1997

PAINE, Sheila, **Embroidered Textiles**, Traditional Patterns From Five Continents, Thames and Hudson, London, 1990

(Yazar adı yok), **Great Carpets of the World**, The Vendome Press, New York, 1996

ÇEVİRİ KİTAPLAR

ELİADE, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Cilt II, Çev: Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, 2000

FRAZER, James G., **Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri**, Çev: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, 1. Cilt, İstanbul, 1991

KRAMER, Samuel Noah, **Tarih Sümer'de Başlar**, Yazılı Tarihteki Otuz dokuz İlk, Çev: Hamide Koyukan, (Birinci basım), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

MACKENZIE, Donald A., **Çin ve Japon Mitolojisi**, Çev: Koray Atken, İmge Kitabevi Yay, Ankara, 1996

TETZNER, Reiner, **Cermen Tanrı ve Kahramanlarının Efsaneleri**, İlya İzmir Yayınevi, Çev: Arzu Yarbaş, İzmir, 2004

YUDELOVE, Eric Steven, **Tao ve Hayat Ağacı**, Türkçesi: Levent Akçatepe, Dharma Yayınları, Usa, 2001

TÜRKÇE KİTAPLAR

AND, Metin, **Minyatürlerle Osmanlı – İslam Mitologyası**, Yky, İstanbul, 2007

ATASOY, Nurhan, İpek, **Osmanlı Dokuma Sanatı**, TEB İletişim ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2001

BAYLADI, Derman, **Dinler Kavşağı Anadolu**, Birinci basım, Say Yayınları, İstanbul, 1998

COOPER, J. C, **Erdemin Işığı Taoculuk**, (Birinci basım), Say Yayınları, İstanbul, 1998

ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2002

ESİN, Emel **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2004

ERGUN, Pervin, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973

GÜNGÖR, Hulusi, **Türk Halıları**, 1. Cilt, İstanbul, 1984

GÜNEY, K. Zeynep, GÜNEY, A.Nihan, **Osmanlı Süsleme Sanatı**, SFN Ltd. Şti., Ankara

Halikarnas Balıkcısı, **Anadolu Efsaneleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983

SİNANOĞLU, Nüzhet Haşim, **Grek ve Romen Mitolojisi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999

OWUSU, Heike, **İnka, Maya ve Azteklerde Semboller**, İlya Yayınları, İzmir, 2004

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

ÖLÇER, Nazan, Türk ve İslam Eserleri Müzesi – **KİLİMLER**, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti, İstanbul, 1988

ÖZPULAT, Füsun, **Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu**, “Şal Motifi ve Geleneksel Güncel Tekstil Sanatının Yansımaları”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Tübitak, Bildiriler Cilt 1, İzmir, 16 – 18 Kasım 2006

SADIKOĞLU, Perihan, **Antik Mısır Sanatı**, İstanbul, 2007

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Din Fenomenolojisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:25, Isparta, 2002

SÜRÜR, Ayten, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sanatlar Bölümü Tekstil Anasanat Dalı, “Bitkisel Kökenli Tekstil Desenleri ve Türk Tekstil Desenlerinde Orijin Etkeni”, Doktora Tezi, İzmir, 1992

THER, Ulla, **Türk İşlemeleri**, Osmanlı Saray İşlemelerinden Anadolu Çeyiz Sandıklarına, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul, 1993

URAZ, Murat, **Türk Mitolojisi**, Mitologya Yayınları, İstanbul, 1992

1. Uluslar arası Eşme Kilim Festivali, Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları, Turizm Geliştirme Vakfı Yayını, Ankara, 1995

ÖLMEZ, Filiz Nurhan, KARTAL, Zerrin, “Dokumalarda Bereketi Sembolize Eden Motifler” **10. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildiriler**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, 19-20 Kasım 2009, İzmir

BABAOĞLU, Sevgi, “Türk Mitolojisinin Halk Motiflerine Etkisi”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Türkiye

SÖZLÜKLER VE ANSİKLOPEDİLER

COOPER, J. C., **An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols**, Thames and Hudson Ltd, London, 1978

EBERHARD, Wolfram, **Çin Simgeleri Sözlüğü**, Çin Hayatı ve Düşüncesinde Gizli Simgeler, (Birinci basım), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2000

ERHAT, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Yayınları, İstanbul, 1972

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **İnanç Sözlüğü**, Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975

SÖZEN, Metin / TANYELİ, Uğur, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994

DERGİLER

HALI Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:161, London, 2009

HALI, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:137, London, 2004

HALI, Carpet, Textile and Islamic Art, Sayı:143, London, 2005

İNTERNET

<http://www.agaclar.net/forum/showthread.php?t=10714> – Nisan 2011

<http://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/48850/Textile-> Temmuz 2011

<http://www.christies.com/LotFinder/LotDetailsPrintable.aspx?intObjectID=4266530>

Temmuz 2011

<http://www.exoticindiaart.com/product/PD27/> - Mayıs 2011

www.fukuoka-art-museum.jp – Haziran 2011

<http://www.goldenthread.com/text010.htm> - Mayıs 2011

http://www.interiorambience.com/handicrafts_textiles.html - Haziran 2011

<http://www.iranian.com/Arts/Jan98/LionRugs/p8.html> - Temmuz 2011

<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/19.73.1> - Temmuz 2011

<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/17.190.858> - Haziran 2011

http://www.metmuseum.org/works_of_art/collection_database/islamic_art/towel_end

<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1982.66> - Mayıs 2011

<http://www.navajotextiles.com/history.htm> - Haziran 2011

http://www.oldcarpet.com/rug_glossary.htm - Temmuz 2011

<http://www.simonray.com/catalogue.php?id=118> - Mayıs 2011

http://www.powerhousemuseum.com/hsc/textiles/take_it_further.htm - Mayıs 2011

<http://www.thetapestryhouse.com/products/detail/tree-of-life-tapestry.html> - Mayıs 2011

<http://www.textilearts.com/india/19411in.html> - Haziran 2011

www.textilemuseum.org - Mayıs 2011

<http://www.textileasart.com/1277.htm> - Haziran 2011

<http://www.villa-rosemaine.com/en/bourse/origine/persia-ottoman-empire> -Temmuz 2011

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Evrim KILIÇ

Doğum Yeri ve Yılı: İzmir – 13.10.1984

Yabancı Dil: İngilizce

EĞİTİM:

Lisans: 2002 – 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü

Lise: 2002 - Bornova Anadolu Kız Meslek Lisesi

ALINAN ÖDÜLLER:

2005 Kom Mayo Tasarım Yarışması, Türkiye üçüncülüğü

2006 Taç Nevresim Deseni Tasarım Yarışması, 2 Adet Mansiyon
Mehmet Zorlu Vakfı Özel Ödülü

2006 Surtex International Student Design Competition, America,
Certificate of Participation

SERGİLER:

“Temel Sanat Eğitimi Sergisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Tekstil ve Grafik Bölümü Öğrencileri Sergisi, Deü, Gsf, Sergi Salonu, Balçova, 2003